

Засновник Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, професор, заступник гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації, Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2004@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08. 2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 20

ЗМІСТ

Коротко про головне

П. Порошенко: Після важких випробувань на нас очікують мир, реформи, процвітання, європейська перспектива

14 жовтня – День захисника Вітчизни

Аналітика

Тарасенко Н.

Ситуація на Донбасі

в контексті виконання Мирного плану Президента

Економічний ракурс

Кулицький С.

Економічні аспекти нинішнього українсько-російського протистояння

(Завершення. Початок у попередньому номері)

Партійна позиція

Потіха А.

«Всеукраїнське аграрне об'єднання «ЗАСТУП» у виборчій кампанії

В об'єктиві - регіон

Якименко Ю.

Сепаратистские тенденции в Закарпатье в оценках СМИ

Освіта і суспільство

Галах В.

**Інформаційно-аналітичний огляд головних подій у сфері освіти
(жовтень 2014 р.)**

Проблеми інформатизації

Матеріали до Міжнародної наукової конференції
«Місце і роль бібліотеки у формуванні національного інформаційного простору»
(Київ, 21–23 жовтня 2014 р.)

Вітушко Н.

**Перевірка інформації на достовірність у процесі підготовки
джерельної бази бібліотечного аналітичного продукту в умовах
інформаційного протистояння**

До уваги держслужбовця

Добко Т., Левченко Ю.

Люстрація

Бібліографія (1993–2014 рр.)

(Продовження. Початок у попередньому номері)

Коротко про головне

П. Порошенко: Після важких випробувань на нас очікують мир, реформи, процвітання, європейська перспектива

(із звернення Президента України щодо реалізації Мирного плану і зміцнення обороноздатності держави)

Дорогі співвітчизники!

У вересні, майже місяць тому, у Мінську було ухвалено протокол щодо реалізації Мирного плану Президента України. Саме в цей час відбувся саміт НАТО в Ньюпорті.

Чого ж вдалося добитися за цей непростий час, що минув від моменту підписання?

Перший результат.

Ми змогли зупинити по всьому фронту наступ ворога. При чому не найманців, не бойовиків-терористів, а добре вишколені підрозділи регулярної армії сусідньої країни. Зусиллями наших воїнів були зупинені сотні інтервентів, яким вже ніколи не повернутися додому. По той бік кордону це стало вагомим аргументом на користь миру.

Результат № 2.

Режим припинення вогню встановлено вздовж значної частини лінії зіткнення. Кількість жертв серед наших військових значно знизилася, і, на щастя, протягом останніх днів нам вдається не втрачати жодного нашого героя. Ті ж, хто порушують режим припинення вогню, отримують гідну відсіч. Тут ніякого пацифізму бути не може.

Наші відважні воїни героїчно тримають оборону Донецького аеропорту, який вже став символом мужності і героїзму. З вражаючими мужністю і відвагою. Українськими кіборгами прозвали вороги цих героїв. Карбувати їхній подвиг в літописі української бойової слави треба буде золотими літерами. Держава належним чином оцінить їхню мужність.

Третій важливий результат, про який хочу вам доповісти.

Вже майже півтори тисячі наших полонених, наших людей, які перебували в заручниках, вдалося звільнити з катівень терористів. Ми боремося за повернення всіх без виключення затриманих. І тих, кого утримують бойовики, і тих, кого мордують як політичних заручників в російських в'язницях.

По-четверте.

Ми отримали можливість частково здійснити ротацію військових, загоїти рани, відремонтувати пошкоджену та доставити нову техніку в зону АТО. Звести кілька ліній оборонних споруд на Донбасі і надійно прикрити решту української території від розповзання тероризму.

І, нарешті, п'яте.

В тих містах, селах і районах, над якими знову майорить український прапор, вже панує мир. Там платять зарплати і пенсії. Там є вода, світло,

тепло. Там працюють школи, дитячі садки. Там налагоджується нормальне життя.

Призначено нових голів обласних адміністрацій Донецької і Луганської областей. Ними стали два генерали. Відповідно, О. Кіхтенко та Г. Москаль. Умовно ми їх називаємо генерал-губернаторами. Таке поєднання є оптимальним рішенням для того часу й тих умов, в яких нині перебуває Донбас. Для тих викликів, які ми спільно маємо вирішити. Я чітко поставив перед ними завдання в повній мірі відновити роботу всіх органів державної влади в кожному звільненому місті і селі.

Тепер про те, якими мають бути наші подальші кроки в боротьбі за мир.

Ми розраховуємо вже найближчими днями добитися-таки повного припинення вогню. Після того як це станеться, почнеться створення буферної зони. Обидві сторони мають відвести важкі озброєння як мінімум на 15 км вглиб контрольованих територій.

Значна частина, я сподіваюся, покине територію України. Як наслідок, утвориться 30-кілометровий пояс безпеки. Це унеможливить обстріл бойовиками населених пунктів Донбасу і принесе довгоочікувану безпеку мирним мешканцям.

Відведення важкої зброї і важкої техніки калібру більше 100 мм стане додатковою гарантією дотримання режиму припинення вогню. Його неможливо буде більше порушити спонтанно і безкарно.

Ключове ж із ключових наших завдань – встановлення контролю на українсько-російському кордоні. Бо кордони України – це святе. Вони незмінні, і ми не віддамо жодного клаптика нашої землі. Ми поновимо суверенітет над кожним квадратним метром. Але для цього потрібен час.

І щоби забезпечити спостереження за ситуацією на кордоні, в Україну із Австрії вже надійшли перші безпілотні літальні апарати. Такі ж самі прилади незабаром доставлять із Німеччини та Франції. Їхня загальна кількість, я сподіваюсь, буде достатньою для того, щоб протягом 24 год на добу забезпечити спостереження за всією територією вздовж українсько-російського порубіжжя. Завдяки такому контролю, я маю велику надію, буде припинено постачання через кордон техніки, нової зброї, свіжих найманців.

Я звернувся і отримав позитивну відповідь, що ОБСЄ збільшила кількість спостерігачів до 1,5 тис. осіб. Така кількість дозволить цій поважній європейській організації виконати свої зобов'язання із спостереження за припиненням вогню та поновленням українського контролю за кордоном з Росією.

Взагалі, ми маємо чітко розуміти, що без підтримки всього світу нам не вдалося б зупинити інтервенцію.

Наступного тижня я вирушаю до Італії, до Мілана. Там відбудеться низка багато- та двосторонніх переговорів, присвячених реалізації нашого Мирного плану. Там має відбутися наша зустріч з Путіним. З одного боку, керівники ЄС та низки європейських країн разом з Президентом України. З іншого – президент Російської Федерації.

Я не маю жодних ілюзій – це будуть непрості переговори. Але я до них готовий.

Моя мета – непорушна незалежність країни, її територіальна цілісність, недоторканність кордонів, відновлення миру.

Якщо ми доб'ємося повного припинення вогню, виведення російських військ та техніки, встановлення контролю над кордоном, то відкриється зрозумілий і необхідний шлях до політичного врегулювання.

Для цього на поки що підконтрольних бойовикам територіях мають відбутися вибори місцевих органів влади. Але не ті, які намагаються проголосити терористи. А лише ті, які передбачені українськими законами. Які відбудуться за українськими правилами і які повністю відповідатимуть українським законам. Які відбудуться під спостереженням ОБСЄ та інших європейських, міжнародних організацій та структур і будуть визнані всім світом як прозорі та демократичні.

Дорогі співвітчизники!

Мирний план, який вже як мінімум забезпечив певний рівень деескалації конфлікту, постійно атакується ура-патріотами. Це здебільшого люди, відірвані від реалій, і, будучи відкритим до критики, я, тим не менш, не збираюся міняти стратегію. А вона полягає в тому, що ми перемогти можемо лише мирним шляхом.

Я оптиміст, але це не означає, що країна не повинна бути готовою і до гіршого. Бути в змозі дати рішучу відсіч тим, хто, не дай Боже, вирішить повернутися на шлях війни та поновити бойові дії проти України.

Левову частку свого часу в останні 7–10 днів я присвятив питанням обороноздатності держави.

Побував на Житомирщині на полігоні, де до захисту Вітчизни готуються війська спеціального призначення; в начальному центрі прикордонників на Київщині; в Академії сухопутних військ у Львові і Харківському університеті повітряних сил.

В п'ятницю відвідав зону антитерористичної операції.

За тиждень проінспектував оборонні підприємства від Львова до Харкова. Вперше за десятки років вони працюють в три зміни, щоб виробити нову та відремонтувати пошкоджену в боях техніку, яку треба якнайшвидше повернути до лінії оборони держави. Вони, оборонні підприємства, виконали це завдання вже на 80 %. Крім того, в зону АТО вже поставлено найсучасніші зразки нової високоточної зброї, найновіші засоби розвідки, модерні системи управління вогнем.

Ми також зосереджені і на підготовці до зими, адже про повернення наших військ із зони АТО в місця постійної дислокації наразі не може бути і мови.

Фанфари, під які лунають звіти силовиків про зимове забезпечення військ, абсолютно не заважають мені бачити і чути реальні проблеми. Робиться чимало, і ми це визнаємо, але зробити треба ще більше. Звичайно, що субтропиків в окопах організувати не зможемо, але солдат взимку має бути одягнений та обігрітий.

Про окопи, до речі. Вздовж всієї лінії зіткнення ми зводимо три лінії оборонних фортифікаційних споруд. Блокпости, протитанкові рви, загородження, довготривалі вогневі споруди, бліндажі, окопи, траншеї та ходи сполучення, спеціальні місця для зенітно-ракетних комплексів та танків. Колючий дріт, нарешті. Ці споруди мають стати серйозною перешкодою для тих, кому закортіло би сунутися вглиб української території.

Зміцнити нашу обороноздатність має і низка кадрових рішень.

Шановні співвітчизники!

Ми сильніші, набагато сильніші, ніж місяць тому.

Ми тримаємо порох сухим. Бо мирний процес ще не став незворотним.

Але головне – в рамках мирної стратегії ми добилися суттєвої деескалації конфлікту і кожен з вас це вже відчуває. Це дає шанс із великою надією та стриманим оптимізмом дивитися у наше українське мирне майбутнє. Я подвою і потрою зусилля для досягнення миру.

Віримо, що після важких випробувань на нас очікують мир, реформи, процвітання, європейська перспектива.

Все буде добре.

Слава Україні!

*(Офіційне інтернет-представництво Президента України
(<http://www.president.gov.ua/news/31381.html>). – 2014. – 12.10).*

14 жовтня – День захисника Вітчизни

Президент України П. Порошенко встановив 14 жовтня, коли святкується Покрова Пресвятої Богородиці, новим державним святом – Днем захисника України. Відповідний Указ глава держави підписав 13 жовтня.

Таке рішення прийняте з метою «вшанування мужності та героїзму захисників незалежності і територіальної цілісності України, військових традицій і звитяг Українського народу, сприяння дальшому зміцненню патріотичного духу у суспільстві та на підтримку ініціативи громадськості».

На переконання П. Порошенка, день, який раніше був одним з найголовніших свят запорізьких козаків, стане одним із головних свят у календарі нової України.

Згідно з Указом, втрачає чинність Указ Президента України від 23 лютого 1999 р. «Про День захисника Вітчизни» *(Офіційне інтернет-представництво Президента України
(<http://www.president.gov.ua/news/31389.html>). – 2014. – 14.10).*

Аналітика

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Ситуація на Донбасі в контексті виконання Мирного плану Президента

5 жовтня минув місяць із часу вступу в силу режиму припинення вогню в зоні АТО відповідно до підписаних 5 вересня в Мінську домовленостей. Вони передбачали звільнення всіх полонених, а також прийняття законів про особливий статус низки районів Донбасу та про амністію. Верховна Рада проголосувала за ці закони 16 вересня.

19 вересня учасники тристоронньої контактної групи щодо врегулювання конфлікту на Сході України ухвалили Меморандум про виконання положень Мінського протоколу від 5 вересня щодо кроків, спрямованих на імплементацію Мирного плану Президента України П. Порошенка та ініціатив президента Росії В. Путіна. Меморандум містить дев'ять пунктів, у яких ідеться, зокрема, про загальне припинення застосування зброї та заборону на застосування всіх видів зброї і будь-яких наступальних дій, а також обмін полоненими. Було також досягнуто домовленість про відведення важкого озброєння на 15 км від лінії фронту з кожного боку. При цьому як дату відліку позицій сторін домовлено вважати лінію дотику станом на 19 вересня.

Президент України П. Порошенко заявив, що досягнуті домовленості є реалізацією пунктів Мирного плану та виконанням Україною своїх зобов'язань щодо мирного врегулювання. «Найнебезпечніша частина війни – позаду», – заявив Президент. Він упевнений – Мирний план з урегулювання ситуації на Сході буде реалізовано.

Однак, попри всі домовленості, війна на Донбасі триває. Місяць перемир'я не призвів до істотного поліпшення ситуації в регіоні. Домовленості про повне припинення вогню і виведення незаконних формувань з України так і не були виконані. Бойові дії, хай і в менш запеклому вигляді, тривають у різних районах Донецької та Луганської областей. Основні бої між силами АТО і бойовиками відбуваються в районі Донецького аеропорту (Київський, Куйбишевський райони Донецька, Авдіївка), у районі Дебальцеве (Нікішине, Рідкодуб, Кам'янка, Оленівка, Чорнухине), на підступах до Маріуполя (Талаковка, Широкино), у районі Луганська (Щастя, Станиця Луганська), на підступах до Лисичанська (Попасна, Золоте, Гірське), у західних передмістях Донецька (Піски, Красногорівка, Мар'їнка).

7 жовтня з 18.00 у зоні АТО оголошено «режим тиші». Але бойовиків це не зупинило. Тієї ж ночі обстріляли Луганську ТЕС, продовжуються бої за аеропорт Донецька.

Загалом з 5 вересня терористи порушили режим припинення вогню понад 1300 разів. Шістдесят чотири українські військовослужбовці загинули,

355 поранені, 36 мирних жителів загинули, повідомляється на офіційній сторінці МЗС у мережі Twitter (http://zik.ua/ua/news/2014/10/09/mzs_vid_pochatku_peremyrya_zagynuly_64_ukrainskyh_viyskovykh_i_36_myrnyh_zhyteliv_53088).

Дещо краще складається ситуація зі звільненням військовополонених. «Ми звільнили 1342 полонених, над якими знущалися, які піддавалися тортурам», – повідомив Президент П. Порошенко. Глава держави зазначив, що в полоні у бойовики залишається близько 500 українських громадян.

Перемир'я в Україні існує «лише на словах», заявив Верховний головнокомандувач об'єднаних сил НАТО у Європі Ф. Брідлав на нараді командувачів Альянсу у Вільнюсі, де вони розглядали, як зміцнити оборону союзників НАТО – країн Балтії і Польщі – перед лицем дедалі агресивнішої Росії (http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/09/140923_truce_what_next_in_t). «Я б назвав це перемир'ям на словах. Кількість артилерійських залпів, збройних сутичок за останні кілька днів виходила часом на рівень, що передував перемир'ю. Тож на словах маємо припинення вогню, але ситуація на місці свідчить про інше», – сказав генерал Ф. Брідлав на нараді НАТО 20–21 вересня.

За словами Ф. Брідлава, на Сході України – навіть після оголошення перемир'я – залишаються російські військові. Він, щоправда, тут же зазначив, що ділянка кордону, підконтрольна сепаратистам, відкрита. Тому точну кількість російських військових, за його словами, ніхто назвати не зможе.

«Звісно, більша частина солдатів повернулася у Росію. Але вони повернулися не додому, а в прикордонну зону з російського боку. Це значить, що у будь-який момент, якщо виникне така потреба, Росія зможе знову відновити збройну агресію в Україні», – сказав генерал, посилаючись на оцінки стратегів НАТО.

Згадав про припинення вогню в Україні і президент США Б. Обама у своєму виступі на сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку. Хоча більша частина його промови була присвячена об'єднанню зусиль у боротьбі проти ісламістів в Іраку і Сирії, Б. Обама почав з гострої критики дій Росії в Україні.

«Коли Україна почала утверджувати свій контроль над власною територією, Росія перестала вдавати, що лише підтримує сепаратистів, і ввела через кордон свої війська», – категорично заявив Б. Обама.

«Америка і наші союзники підтримають народ України в справі розвитку його демократії та економіки. Ми зміцнимо наших союзників у НАТО і виконаємо зобов'язання щодо колективної безпеки. Ми змусимо Росію заплатити за її агресію і поборемо фальсифікації правдою», – проголосив Б. Обама з трибуни Генасамблеї ООН. І далі, згадавши про припинення вогню на Сході України як про шанс для Росії – шанс ступити на стежку дипломатії, миру й ідеалів ООН, – Б. Обама простягнув Росії «рятувальний круг». Якщо Росія ступить на цю стежку, то західні санкції проти неї буде скасовано, пообіцяв президент США.

Американський експерт з питань України і Східної Європи, чільний науковий співробітник аналітичного центру Атлантична рада А. Каратницький вважає роль Росії і позицію В. Путіна визначальною щодо того, як розгортатимуться події в Україні у найближчому майбутньому.

Презентуючи в Лондоні власний аналіз завдань, які ставить перед собою в Україні російський президент, А. Каратницький сказав, що В. Путін зробить усе можливе для дискредитації сил Майдану, оскільки дуже персонально сприймає перемогу української революції гідності.

Запропонований із трибуни ООН президентом Б. Обамою вихід, на думку аналітика, є оптимістичним сценарієм, коли перемир'я стане початком поступового усування росіян з України, а «Путін схаменеться».

А. Каратницький не береться прогнозувати, до яких дій вдасться російський президент, але звертає увагу на те, що є ще песимістичний сценарій, який супроводжуватиметься відновленням інтенсивних бойових дій, відкритою – не приховуваною, як досі, – агресією Росії.

А є ще сценарій реалістичний, каже експерт, за якого російська сторона прагнучиме зберегти нинішній «підвішений» стан контрольованих сепаратистами теренів Донбасу, щоб і надалі – за бажання – втручатися у внутрішні справи України.

Авторитетний британський тижневик The Economist песимістично оцінює дієвість перемир'я на Донбасі. «Це перемир'я не означає кінця ані українським негараздам, ані російському авантюризму», – пише часопис у статті «Трохи виграй, програй більше».

І тижневик, і експерти Королівського інституту міжнародних відносин (Chatham House) звертають увагу на те, що найбільше від припинення вогню на Сході України виграла, як виглядає, російська сторона. В аналітичній довідці науковий співробітник Chatham House К. Джайлз навіть стверджує, що Україна разом з Естонією стала «передовою новою лінією поділу у Європі».

Автор починає свій коментар з категоричного твердження: «Відповідь країн Європи і Північної Америки на дотеперішні прояви російського експансіонізму – як в Україні, так і раніше в Грузії – лише утверджують Володимира Путіна в переконанні, ніби він здатний успішно посунути назад кордони Заходу».

«Перемир'я в Україні становить тактичний успіх для Москви в справі зміцнення контролю над східними областями, які перебувають у руках підтримуваних Росією сепаратистів, – вважає К. Джайлз. – Одна з найбільших цілей Володимира Путіна – непрямий контроль над майбутнім зовнішньополітичним курсом України – стала тепер досяжнішою».

Оглядач переконаний, що перемир'я, досягнуте після кількох фальстартів, було для України вимушеним кроком, бо Київ постав перед загрозою втратити ще більшу територію перед лицем поновленого військового тиску з боку Росії.

Саме перемир'я, на думку К. Джайлза, засвідчує початок нової доби поділу у Європі, а лінія цього поділу потенційно ламка. Провівши паралелі між подіями в Грузії шість років тому, експерт звертає увагу на те, що влада

в Тбілісі під тиском тодішнього французького президента Н. Саркозі покvapливо погодилася з умовами перемир'я, накресленого Росією. І ось що з того вийшло: «Туманні формулювання того документа дали російським військам можливість вільно хазяйнувати на великих частинах грузинської території, незважаючи на постійні протести з боку Заходу, що це порушує дух, якщо не букву, угоди».

Як каже експерт з питань України Європейської ради із закордонних відносин Е. Вілсон, нинішнє припинення вогню на українському Сході не є остаточним. «Перемир'я зазвичай діють, або війни завершуються тоді, коли одна сторона виграє, або одна чи й обидві виснажені. На мою думку, в Україні про це поки що не йдеться. Українська армія зазнала наприкінці серпня великих втрат, але вона не була знищена чи переможена, – зазначив Е. Вілсон. – Росія намагалася довести, що вона готова за бажання озброїти своїх спільників в Україні, а по-друге, – показати, що Захід анічогісінько в зв'язку з цим не вдіє і нічим Україні не допоможе. На жаль, так воно і сталося».

Е. Вілсон, який написав книжку «Криза в Україні: що вона означає для Заходу», налаштований украй песимістично. Він вважає, що умови перемир'я або надто туманні, або відкриті для різотлумачень і дають фактичний карт-бланш деяким «гидким типам», які прийшли до влади в контрольованих сепаратистами районах. Там поширилися викрадення людей, залякування, а відповідальність за безпеку українських громадян, зрештою, несе українська держава, наголошує експерт.

Перемир'я, на думку експерта, було вимушеним кроком, оскільки Україна почала зазнавати втрат на полі бою, а Захід не поспішав надати Києву військову допомогу. Позитивом є те, що перестали гинути люди. Негатив – загроза фактичної втрати частини території, каже Е. Вілсон.

Він також поділяє побоювання, що українська криза може завершитися появою на мапі Європи нового «замороженого конфлікту». «Це, як мінімум, на жаль! Бо Росія не зупиниться, а отримає відтак базу, щоби просуватися далі. Територія, яку вони зараз утримують, не має жодного сенсу з історичної чи економічної точки зору. Тож хоч вони і погодилися на перемир'я, найімовірніше, що саме Росія першою його порушить, щоб захопити Маріуполь та інші привабливі місця. Це не міцне перемир'я», – прогнозує експерт.

Думки українських політиків та експертів щодо підсумків перемир'я розділилися. «Перемир'я зупинило наступ Путіна. У нас з'явилася можливість відновити комунікації, відремонтувати техніку і доукомплектувати частини», – зазначив координатор групи «Інформаційне опір» Ю. Карін. Секретар парламентського комітету з питань національної безпеки і оборони С. Каплін (УДАР) також вважає загальні наслідки перемир'я позитивними. «Я впевнений, що поганий мир краще великої війни. І в плані втрат місяць перемир'я не можна порівняти навіть з однією добою під Іловайськом», – заявив він.

Оголошене перемир'я на Донбасі вже дало свої перші позитивні результати, утім до повної реалізації мирного плану Президента належить

вирішити ще низку завдань, заявив в ефірі «5 каналу» народний депутат від фракції УДАР Є. Фірсов, коментуючи підсумки першого місяця припинення вогню.

Серед позитивних моментів перемир'я депутат назвав менші втрати серед сил АТО та повернення полонених українських військових і мирних мешканців додому (<http://klichko.org/news/?id=23272>).

Протилежної думки дотримується «свободівець» Ю. Сиротюк, на переконання якого «локалізація гангрени не веде до оздоровлення організму – вона веде до ампутації». На його думку, триваюче перебування на Донбасі російських окупантів легітимізує їх владу в регіоні. «У даному випадку ні про які позитивні наслідки для України мова йти не може», – упевнений Ю. Сиротюк.

Незрозумілими залишаються і подальші перспективи перемир'я на Донбасі. «Тривати таке перемир'я може нескінченно – все буде залежати від бажання російських “режисерів”, які задумали і ведуть цю брудну війну», – вважає політичний аналітик Інституту євроатлантичного співробітництва В. Горбач. Водночас він не виключає, що напередодні позачергових парламентських виборів перемир'я може бути порушено. «Можливо відновлення наступу в якомусь з напрямів, що поставить Президента перед вибором: або скасувати вибори, оголосивши військовий стан, або програти їх через провал його миротворчої політики», – припускає В. Горбач. Якщо ж цього не станеться, то Україна зможе спробувати продовжити переговорний процес тільки навесні. «Для окупованих територій буде технологічно складно пережити зиму, тому до весни можна буде відновити переговори і спроби врегулювати конфлікт більш прийнятним для нас способом і з меншою кількістю жертв», – упевнений В. Горбач (<http://thekievtimes.ua/society/401875-donbass-peremirie-ne-sumelo-pogasit-ogon.html>).

Український мирний план стримує В. Путіна, вважає політичний аналітик П. Нусс (<http://thekievtimes.ua/society/401379-ukrainskij-mirnyj-plan-sderzhivaet-putina.html>). «Чому Путін не пішов далі, причин багато, але одна з основних – Мирний план Порошенка, який передбачає міжнародне обговорення конфлікту, а не військовий стан в країні, чого хотів Путін для абсолютного обґрунтування своєї агресії перед обличчям Заходу. Я можу припустити, що Путіним можуть бути зроблені спроби спровокувати черговий етап ескалації конфлікту, і в цей період його українські агенти впливу повинні підняти на серйозний рівень тему введення надзвичайного чи військового стану, але впевнений, навіть якщо він піде на цей сценарій, Путін змушений буде відступити, тому-що практика демонструє, що український Президент і Нація навчилися протистояти подібного роду провокаціям», – упевнений експерт.

Водночас він зазначає, що мирний план Україні потрібен не для того, щоб просто зупинити війну, а щоб виправдати надії своїх громадян на перетворення, почати реформи. Зараз, поки Україна і її мирний план стримує Путіна, реформи – це один з основних фронтів бою за існування, переконує П. Нусс.

Президент П. Порошенко проаналізував, чого вдалося добитися за час, що минув від моменту підписання Мінських домовленостей у Зверненні щодо реалізації Мирного плану та зміцнення обороноздатності держави 12 жовтня (<http://www.president.gov.ua/news/31383.html>). Серед головних результатів, за словами Президента, зупинення по всьому фронту наступу ворога, встановлення режиму припинення вогню вздовж значної частини лінії зіткнення, значне зниження кількості жертв серед українських військових, звільнення майже півтори тисячі полонених. Також отримано можливість частково здійснити ротацію військових, відремонтувати пошкоджену та доставити нову техніку в зону АТО, звести кілька ліній оборонних споруд на Донбасі. На звільнених територіях налагоджується мирне життя.

Щодо подальших кроків у боротьбі за мир П. Порошенко зазначив, що вже найближчими днями влада України розраховує добитися повного припинення вогню. Після того як це станеться, почнеться створення буферної зони. Обидві сторони мають відвести важкі озброєння як мінімум на 15 км у глиб контрольованих територій. Значна їх частина, сподівається Президент, покине територію України. Як наслідок – утвориться тридцятикілометровий пояс безпеки. Це унеможливить обстріл бойовиками населених пунктів Донбасу і принесе довгоочікувану безпеку мирним мешканцям.

Ключовим завданням залишається встановлення контролю на українсько-російському кордоні. Щоб забезпечити спостереження за ситуацією на кордоні, в Україну з Австрії вже надійшли перші безпілотні літальні апарати. Такі ж самі прилади незабаром доставлять з Німеччини та Франції, повідомив П. Порошенко.

Водночас ОБСЄ збільшує кількість спостерігачів до півтори тисячі осіб, що дасть можливість цій організації виконати свої зобов'язання із спостереження за припиненням вогню та поновленням українського контролю за кордоном з Росією.

Президент України також анонсував низку багато- та двосторонніх переговорів, присвячених реалізації Мирного плану, які мають відбутися наприкінці тижня у Мілані під час форуму Європа – Азія. Там має відбутися також зустріч П. Порошенка з В. Путіним.

«Якщо ми доб'ємося повного припинення вогню, виведення російських військ та техніки, встановлення контролю над кордоном, то відкриється зрозумілий і необхідний шлях до політичного врегулювання», – переконаний Президент.

Довгоочікуване політичне врегулювання на Донбасі покликане дати поштовх і розв'язанню економічних та соціальних проблем регіону, які вже набули величезних масштабів. Як повідомив заступник міністра економіки України Р. Качур, у Луганській і Донецькій областях «не працює від 50 до 80 % промислових підприємств, економічну обстановку в державі дестабілізовано через вторгнення РФ на територію України». Посадовець підкреслив, що в Луганську зупинено 19 із 23 системоутворювальних підприємств, а в Донецьку в липні – серпні 2014 р. порівняно з відповідним

періодом минулого року спостерігався спад на 50 %. У I–II кварталах ВВП скоротився на 4,6 %. Така тенденція збережеться в III–IV кварталах через падіння виробництва і споживання, зазначив заступник міністра.

На територіях, що перебувають під контролем бойовиків, розміщено понад 30 металургійних, вугледобувних, хімічних і машинобудівних підприємств, які входять у список топ-200 найбільших компаній України. Саме великі промислові підприємства й шахти, більшу частину яких нині закрито через воєнні дії, забезпечували жителів східного регіону країни роботою і, відповідно, засобами для життя. До початку бойових дій на Донбасі (8,8 % загальної території України) проживало 6,6 млн осіб, тобто 14,5 % населення країни. І хоча валовий регіональний продукт у фактичних цінах 2012 р. досягав 229,5 млрд грн, тобто 15,7 % ВВП країни, а експорт – 21,4 % сукупного експорту України, соціальна допомога регіону з центру становила 54 млрд грн, тобто 17,9 % загальних видатків країни (за результатами 2013 р.). При цьому в Донбасі проживає 2,1 млн пенсіонерів (15,7 % усіх пенсіонерів країни). І навіть у найкращі часи внесків місцевих підприємств до Пенсійного фонду не вистачало на виплату пенсій у регіоні. Сьогодні не працює більша частина підприємств, які забезпечували надходження до Пенсійного фонду. Отже, компенсувати виплати доводиться за рахунок внесків решти регіонів.

Через зупинку шахт і виникнення дефіциту вугілля на більшості ТЕС і ТЕЦ, а також через відсутність мазуту і нестачу газу зупинені або перебувають на межі зупинки також інші енергогенеруючі об'єкти по всій країні.

Українські енергогенеруючі компанії через події на Донбасі відчувають дефіцит вугілля антрацитної групи обсягом близько 1 млн т на місяць, з яких імпорتنі поставки через порти можуть компенсувати лише близько 400 тис. т на місяць.

За даними Міненерговугільпрому, запаси вугілля на складах ТЕС і ТЕЦ України впродовж вересня 2014 р. знизилися на 9,7 % (на 207 тис. т) і на 1 жовтня становили 1 млн 931,3 тис. т. При цьому запаси вугілля на складах електростанцій на 1 жовтня 2014 р. виявилися на 55,9 % меншими, ніж на аналогічну дату 2013 р. (4 млн 378,6 тис. т).

Тим часом представники самопроголошених «ДНР» і «ЛНР» намагаються створити «газову автономію», плануючи організувати прямі поставки природного газу з Росії. За інформацією DT.UA, 3 жовтня, саме в той час, коли делегація Міненерговугільпрому і «Нафтогазу» у Брюсселі презентувала інвестиційні проекти, спрямовані на підвищення ефективності та інвестпривабливості української ГТС, представники «ДНР» вели переговори в офісі «Донбастрансгазу» – регіонального представництва оператора української ГТС – ПАТ «Укртрансгаз» у Донецькій і Луганській областях. За інформацією видання, сепаратисти вмовляли керівництво «Донбастрансгазу» переключитися на транспортування російського газу, який вони збираються одержати прямо з РФ, виключно для потреб самопроголошених «ДНР» і «ЛНР». Однак домовитися поки що не вдалося.

28 вересня спікер Інформаційно-аналітичного центру РНБО А. Лисенко оприлюднив інформацію про те, що керівництво самопроголошеної «Луганської народної республіки» намагається налагодити прямі поставки газу з Російської Федерації. «За оперативною інформацією, керівництво терористичної організації ЛНР шукає можливості перемкнути розподільні мережі області на поставки газу з Росії, відключивши північні райони (Луганської області), які перебувають під контролем української влади», – заявив він (http://gazeta.dt.ua/energy_market/donbas-hroniki-energetichnogo-stalkera-.html).

Теоретично у сепаратистів «ДНР» і «ЛНР» є можливість домовитися з росіянами про прямі поставки газу в контрольовану ними частину Донецької та Луганської областей. Однак у цьому разі плани сепаратистів створюють пряму загрозу стабільній роботі газотранспортної системи країни, тому що вони планують «виключити» з ГТС України мінімум один магістральний газопровід – «Союз», що забезпечує четверту частину транзиту російського газу у Європу. Його довжина – 1567 км, він проходить через усю територію України зі східного Новопскова, через полтавські газові родовища, зокрема Шебелинку, з експортними виходами на ГТС Угорщини (через газовимірювальну станцію Берегове) і Словаччини (через ужгородський напрям). Проектна пропускна здатність магістрального газопроводу «Союз» перевищує 26 млрд куб. м на рік. Крім транзиту російського газу, ця газова магістраль забезпечує доставку газу жителям кількох областей України.

Крім того, у Донбаському регіоні розташовано два ПСГ – Вергунське (у ньому зараз зберігається понад 176 млн куб. м газу) і Краснопопівське (із запасом 19,5 млн куб. м). Ці підземні сховища використовувалися в сезонний максимум для підтримання тиску в транспортному вузлі «Донбастрансгазу» і забезпечення Донецької та Луганської областей стабільним газопостачанням.

Якщо на карту АТО, яку легко знайти на сайті РНБО, накласти схему газової інфраструктури регіону, то чітко проглядається, що сепаратисти ведуть бойові дії якраз по лінії проходження газомагістралей і найважливіших газорозподільних вузлів у Луганській і Донецькій областях. Бойовики намагаються відітнути територію, якою проходять газопроводи з російських Єльця, Петровська, Оренбурга і в напрямку Олександрового Гаю і Таганрога. «Тобто в прямому сенсі слова під прицілом опинилися щонайменше три вхідні і два вихідні магістральні газопроводи в Луганській і Донецькій областях», – наголошується в статті ZN.UA (http://gazeta.dt.ua/energy_market/donbas-hroniki-energetichnogo-stalkera-.html).

Більш того, якщо подивитися на лінію створеної буферної зони, то можна легко помітити, що вона підсовується дедалі ближче до західної частини газової системи Луганської й Донецької областей, практично залишаючи можливість лише для газопостачання контрольованої українськими військами частини цих областей і найбільшого газоспоживача – Маріуполя.

Станом на 6 жовтня, український оператор ГТС – ПАТ «Укртрансгаз», а точніше, його регіональний підрозділ «Донбастрансгаз», на контрольованій Збройними силами України та МВС території у Донецькій області, мав доступ і контролював роботу 54 газорозподільних станцій (ГРС). Забезпечувався загальний добовий обсяг споживання цієї території в 3,786 млн куб. м газу, з яких промислові споживачі використовують 2,223 млн, населення – 1,563 млн. Підконтрольна також одна компресорна станція (КС) Лоскутівка.

На контрольованій сепаратистами і бойовиками території Донецької області розташовані 38 ГРС. Загальний добовий обсяг споживання газу – 1,406 млн куб. м, з яких 366 тис. використовує промисловість і 1,04 млн – населення.

У Луганській області на контрольованій Збройними силами України та МВС території розташовані 51 ГРС, а також компресорна станція Новопсков і ПСГ Краснопопівка. Загальний добовий обсяг споживання – 900 тис. куб. м газу, з яких промисловість використовує 341 тис., населення – 559 тис.

Бойовики контролюють 33 ГРС. Загальний добовий обсяг споживання газу – 1,105 млн куб. м, з яких промисловість споживає 390 тис., населення – 715 тис. Також на цій території розташовані дві КС – Луганська і Новодар'ївка та ПСГ Вергунка.

При цьому газопостачання в контрольованій бойовиками частині (близько 2,5 млн куб. м на добу в нинішній період, а з урахуванням зупинки підприємств – близько 1–1,2 млн куб. м) порушено через зупинку багатьох ГРС і КС, а також пошкоджені газопроводи. А ремонт об'єктів газової інфраструктури практично неможливий, а іноді й марний через бойові дії. Також, оскільки контрольована бойовиками частина об'єктів ГТС у будь-який момент може бути підірвана або зупинена через часткове пошкодження, у російського «Газпрому» залишається потенційна можливість у потрібний Кремлю момент заявити, що недопоставки транзитного газу – на совісті української сторони. Адже саме вона зобов'язалася забезпечити безперебійність транзиту російського газу в ЄС. А те, що в Донбасі українська влада не може втихомирити «своїх сепаратистів і бойовиків», то це, мовляв, внутрішні проблеми України. Це може бути використано Росією як аргумент на користь тези про ненадійність українського газотранзитного маршруту в обґрунтуванні необхідності для Європи побудови «Південного потоку».

Тим часом у «ДНР» намагаються створити «зимові стратегічні запаси». Введено жорсткі обмеження на пально-мастильні матеріали (ПММ) для терористичних груп, проголошено про створення «недоторканого запасу» ПММ. Понад це керівництво «ДНР» видало наказ щодо створення складів боєприпасів у різних населених пунктах з метою розосередження партій мін, ракет та снарядів, які прибувають з території Росії, повідомляє Військова рада партії «Народний фронт» (<http://ukrpohliad.org/news/sy-tuatsiya-na-donbasi-staye-vse-mensh-kerovanoyu-dlya-rosiyi.html>)

На територіях Луганської області, які перебувають під контролем бойовиків, також триває підготовка до зими. Керівництво «ЛНР» проголосило план створення запасів на зиму та наказало бойовикам готуватися до ведення бойових дій у зимових умовах. У низці населених пунктів Луганської області оголошено заборону на вивіз з міст вугілля та продовольства.

У Макіївці та Єнакієвому створено бази терористів для ротації, відпочинку та проведення доукомплектування живою силою й технікою терористичних груп, які брали участь у боях в Донецьку.

Терористи на Донбасі намагаються взяти під свій повний контроль усі місця видобутку вугілля, включаючи «копанки», та обкласти їх «податками». У «ДНР» цей «податок» становить 20 тис. грн з кожної шахти чи «копанки», у «ЛНР» – 14 % від коштів, отриманих від реалізації вугілля населенню.

Водночас уся система видобутку та транспортування вугілля в районах Донбасу, контрольованих бойовиками, руйнується через бойові дії. До того ж українські війська контролюють декілька найважливіших транспортних вузлів, що не дозволяє бойовикам розширювати «бізнес» з продажу вугілля.

Чи не єдиним економічним позитивом для жителів Донбасу є відновлювальні роботи на водоканалі Сіверський Донець – Донбас. За інформацією КП «Вода Донбасу» від 8 жовтня, у районі Горлівки тривають відновлювальні й ремонтні роботи, що дасть змогу вдвічі збільшити пропускну здатність каналу та поліпшити водопостачання великих міст області. А поки що Донецьк, Макіївка, Єнакієве, Горлівка, Дзержинськ і Харцизьк одержують воду в обмежених обсягах. За графіками подається вода в Амвросіївку, Новоазовськ, Тельманове, Старобешів, Маріуполь, Слов'янськ, Дружківку, Краматорськ, Костянтинівку, Сніжне. Жителі Тореза отримують лише 20 % від необхідного добового обсягу. Після обстрілів і знеструмлення водопровідного насоса в Шахтарську подачу води скорочено із 48 до 38 %. Також у результаті обстрілів знеструмлені і залишаються без водопостачання Авдіївка і частково Ясинувата, смт Красногорівка, Верхньоторецьке, Василівка і Спартак.

Перемир'я забезпечило можливість повернення на Донбас біженців. Як повідомила Служба надзвичайних ситуацій України (СНС), на 24 вересня 2014 р. у місця постійного проживання повернулося 51 811 осіб. Жителі Донбасу аргументують бажання повернутися складнощами з пошуком роботи й житла, а також побоюваннями, що кинуте ними майно буде відібране. Багато громадян повернулися за теплими речами напередодні холодів, адже більшість жителів Донбасу виїхали з дому ще влітку.

Утім, повертаються багато хто з них, так і не змінивши свого ставлення до України. Як свідчать волонтери і соціологи, приблизно половина жителів Сходу України дотепер розраховують на перемогу «ДНР» – «ЛНР». 26 % жителів Донбасу хочуть незалежності «ДНР» і «ЛНР», а 16 % – приєднання до РФ (<http://www.epravda.com.ua/publications/2014/10/8/496686/>).

Нову хвилю міграції може спровокувати рішення Верховної Ради змінити межі Луганської області, ініційоване головою Луганської ОДА

Г. Москалем. Він запропонував парламенту змінити кордони Перевальського та Попаснянського районів області через «складну систему представлення інтересів територіальних громад». На думку Г. Москаля, коректування меж дасть змогу упорядкувати адміністративні зв'язки між окремими населеними пунктами.

«Дане рішення дозволить невідкладно відкривати в цих районах територіальні відділення Державного казначейства, виплачувати людям пенсії та зарплати, надавати весь пакет соціальних послуг», – підкреслив постійний представник Президента у Верховній Раді Р. Князевич.

Самопроголошена влада «ДНР» та «ЛНР» намагається встановити в регіоні свої порядки. Зокрема, представники «Донецької народної республіки» пропонують пенсіонерам прийняти «громадянство» «ДНР», і у відповідь гарантовано отримувати 1800 грн пенсії. За роботу на підприємствах «ДНР» обіцяють платити 5 тис. грн. Для порівняння: робітник очисного вибою в мирний час заробляв до 15 тис. грн на місяць, металург – 10 тис., працівник звичайного підприємства – 3–4 тис. Учителям гарантують 3 тис. грн на місяць без урахування стажу та інших параметрів. «ДНР» навіть хоче організувати власний центральний банк.

Все це наводить на думку про те, що підтримувані Росією сепаратисти націлені на автономне керування захопленими територіями. Вочевидь саме з цією метою самопроголошена республіка оголосила про проведення 2 листопада виборів до «Верховної Ради Донецької народної республіки». «Ці вибори проводяться, оскільки таке рішення прийняла Верховна Рада республіки», – заявив у коментарі DT.UA «голова ЦВК» самопроголошеної ДНР Р. Лягін (http://gazeta.dt.ua/internal/politichne-trio-donbasu_.html).

За його словами, у процесі організації голосування «республіка» спирається на власну нормативну базу. З українською стороною цей захід жодним чином не обговорювався й не узгоджувався. Усього в «ДНР» 2 листопада планують обрати 100 депутатів та главу «республіки».

Прикметною деталлю цього волевиявлення є те, що висувати кандидатів за пропорційною системою будуть тільки громадські організації та суспільно-політичні рухи, оскільки на території «ДНР» поки що немає жодної своєї політичної партії. Поки що про майбутніх суб'єктів цього заходу відомо тільки те, що А. Пургін і Д. Пушилін очолюватимуть блок «Донецька республіка».

«Що стосується недержавних організацій, то тут процедура гранично проста і, взагалі-то, стандартна. Установчі збори у складі не менше трьох осіб, протокол цих зборів, статут», – пояснив Р. Лягін.

Водночас представники невизнаної республіки також не заперечують можливості проведення місцевих виборів, передбачених Законом «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» і призначених на 7 грудня. Але не виключено, що ця дата буде зсуватися, адже у Мінських угодах закріплено послідовну процедуру, яка передбачає спочатку роззброєння, демілітаризацію територій і тільки потім проведення виборів на рівні місцевого самоврядування. Інакше

ці вибори не будуть визнані, оскільки проводяться в присутності озброєних людей.

«Це порушення всіх базових принципів», – зазначив керівник Донецької обласної організації Комітету виборців України С. Ткаченко. Загалом він налаштований скептично щодо можливості провести на непідконтрольних українській владі територіях якісь легітимні вибори. «У кращому разі, лідерами громад, керівниками органів місцевого самоврядування стануть польові командири бойовиків», – вважає С. Ткаченко (http://gazeta.dt.ua/internal/politichne-trio-donbasu-_.html).

Утім, Ю. Луценко таку перспективу вважає цілком допустимою, про що очільник пропрезидентського блоку заявив ще два тижні тому. «Можливо, нам неприємно буде мати справу з тими, кого там оберуть, однак саме з цими людьми можна буде вести подальші переговори. Так, це буде політичне крило бойовиків, але такі переговори краще, ніж війна, яка забирала останніми днями сотні життів щоденно», – зазначав Ю. Луценко.

Якоїсь помітної підготовки до парламентських виборів 26 жовтня на територіях, підконтрольних «ДНР» і «ЛНР», не видно. Як відомо, спочатку самопроголошений «прем'єр» ДНР О. Захарченко підписав Мінський протокол, але потім заявив, що не допустить ніяких виборів під українським контролем на «своїй» території. Тож принаймні функціонально на підконтрольних ДНР територіях наразі готуються тільки її власні вибори – 2 листопада.

У Кабінеті Міністрів продовжують підраховувати збитки від військових дій на Донбасі. Поки обсяг втрат у Донбасі підрахувати складно. По-перше, ситуація змінюється з кожним днем. По-друге, інформацію збирають різні відомства – РНБО, СНС, а також кожне міністерство за своїм напрямом. Отримання повної картини руйнувань і збитків буде можливе після завершення АТО і зведення всіх даних воедино.

Згідно з даними СНС, у Донецькій і Луганській областях зруйновано та пошкоджено 11 325 об'єктів. З них 4500 житлових будинків, 4733 об'єкта систем енерго-, водо- та теплопостачання, 217 – освіти, 45 – охорони здоров'я, 51 – культури і спорту, 1551 – транспорту та зв'язку, 132 – промисловості.

Унаслідок втручань у роботу Донецької, Придніпровської та Південної залізниць пошкоджено 401 об'єкт інфраструктури. У тому числі – 17 мостів і шляхопроводів, 197 будівель, чотири тягові підстанції, 220 локомотивів, п'ять колійних машин, 163 км контактної мережі, 3,3 км шляхів. За попередніми розрахунками орієнтовно підлягають відновленню 962 км доріг, із них 716 км у Луганській області та 246 км у Донецькій області (<http://www.epravda.com.ua/publications/2014/10/8/496686/>).

За інформацією газети «Сегодня», станом на середину вересня Кабінет Міністрів оцінює обсяги падіння у сфері металургії у 45 %, у вугільній промисловості – 51 %, у машинобудуванні – 55 %, хімічна промисловість у регіоні зупинилася повністю. Втрата робочих місць становила від 50 % – для великих підприємств до 80–90 % для малих і середніх підприємств

(<http://ukr.segodnya.ua/regions/donetsk/ekonomika-donbassa-kakov-realnyu-masshtab-poter-dokumenty-558258.html>).

Так, зокрема, щодо показників серпня минулого року обсяг промислового виробництва в Донецькій області впав на 46 %. Найбільші скорочення відбулися у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції, машинобудуванні, виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції, металургії і вугільній промисловості, виробництві коксу, продуктів нафтопереробки.

Майже 75 % виробництв Донецької області на сьогодні знищені або отримали руйнування в результаті бойових дій. Із металургійних підприємств продовжують свою роботу тільки комбінати «Азовсталь», Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча, коксохімічні виробництва «Азовсталь» і «Макіївкокс», машинобудівні виробництва «Новокраматорський машинобудівний завод», «Електромашпецсталь», «Краматорський завод важкого машинобудування», «Старокраматорський машзавод», «Азовмаш» – на 10 %.

У Луганській області (станом на 1 вересня 2014 р.) зупинили свою роботу 22 містоутворюючих промпідприємства, у тому числі «Алчевський меткомбінат», де працювало понад 14 тис. осіб.

Що стосується вуглевидобутку, то в Донецькій області через нестабільність ситуації зупинили роботу сім державних шахт («Макіїввугілля», «Артемвугілля», «Орджонікідзевугілля», «Шахтарськантрацит», «Торезантрацит», шахтоуправління «Донбас», Шахта «Моспінська»), а також 13 приватних вугледобувних підприємств. У серпні Донеччина видобула вугілля на 58,7 % менше, ніж рік тому – 1,2 млн т.

«За експертними оцінками втрати промисловості внаслідок збройного конфлікту становили більше 26 млрд грн», – наголошується в документах Кабміну.

Як повідомив глава Державної фіскальної служби (ДФС) І. Білоус, у зв'язку з тим, що через війну багато підприємств було зруйновано або припинили роботу, бюджет недоотримує мільярди. За даними Держказначейства, у січні – серпні при плані 237,9 млрд грн ДФС забезпечила до держбюджету надходжень на 11,5 млрд грн менше. Зокрема, не вдалося зібрати 7,3 млрд грн податкових та 4,2 млрд грн митних платежів (<http://www.epravda.com.ua/publications/2014/10/8/496686/>).

Оцінки збитків від військових дій у Донбасі різняться. Прем'єр-міністр А. Яценюк вважає, що на відновлення регіону необхідно не менше 8 млрд дол., тобто при нинішньому курсі – 100–110 млрд грн. РНБО оцінила збитки від війни у 30 млрд грн. Міністр регіонального розвитку В. Гройсман підрахував, що відновлення об'єктів інфраструктури Донецької і Луганської областей потребують 11,9 млрд грн. Аналогічну цифру називають і в СНС.

Поки говорити про точні обсяги коштів, які знадобляться для відновлення регіону, передчасно, говорить глава Державного агентства з відновлення Донбасу А. Ніколаєнко. «Ми абсолютно не уявляємо обсяг

руйнувань, і не можемо їх нормально прорахувати, особливо на тих територіях, які поки контролюються “ДНР” і “ЛНР”», – говорить він.

Кабмін ще не визначив чітких джерел фінансування зруйнованих об'єктів. У теорії їх є три: зовнішня допомога, ресурс державного та місцевих бюджетів, власні кошти бізнесу.

17 вересня А. Яценюк доручив Міністерству фінансів підготувати проект закону про створення спеціального фонду відновлення територій краю. Фонд повинен наповнюватися за рахунок пожертвувань українських олігархів, міжнародної донорської допомоги, коштів держбюджету, але тільки в тому випадку, якщо Київ повністю відновить контроль над всією територією, а підприємства почнуть працювати й платити податки в центральний бюджет.

Щоправда, Кабмін поки не зробив жодного кроку для реалізації цієї ідеї. Законопроект так і не з'явився в парламенті, а через невизначену ситуацію в Донбасі міжнародну донорську конференцію перенесли на грудень. Більш того, ніяких розмов про участь олігархів у відновленні Донбасу не чути.

Щорічне виділення коштів з держбюджету на соціально-економічний розвиток регіонів зони АТО передбачено Законом України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей».

Безумовно, після повернення контролю над окупованими нині територіями держава візьме на себе зобов'язання з відновлення непромислових об'єктів, зазначає экс-міністр фінансів І. Уманський. «Ніхто інший це не потягне і не повинен. Участь у відновленні соціальної та транспортної інфраструктури, житлового фонду – це обов'язок держави. Інше питання – коли буде відновлено контроль. Поки це не відбудеться, говорити про прозорі міжбюджетні відносини не доводиться», – наголошує він.

Щодо відбудови промислових об'єктів, то, на думку І. Уманського, військовий конфлікт може послужити приводом для своєрідного «скидання баласту». «Скажу, можливо, цинічну річ. Довгі роки держава дотувала шахти і деякі металургійні об'єкти, але думала, як від них позбутися. Якщо зараз раптом уряд зважиться на їх відновлення, то майбутні покоління розцінять це як злочин», – вважає експерт.

Донбас давав до чверті ВВП країни, і відновити їх буде дуже і дуже непросто, каже доктор економічних наук, професор Ю. Макогон. «Донецька область в нормальні роки в економіці України становила близько 16 %, і 10 % населення. При цьому показники сусідньої області (Луганської) приблизно вдвічі менше. Участь Донецької області в експорті становила 24 %. Це – насамперед половина металургійних заводів, які знаходяться в Донецькій області, пов'язані з ними за технологічним циклом коксохімічна промисловість, вугільна промисловість (добувне коксівне і енергетичне вугілля), і енергогенеруючі потужності. Тому перекрити Україні втрати двох областей, або регіону Донбас не в змозі ніхто. Більш того, експортний потенціал становила мінімум на 40 % тільки металургія. Звичайно,

металургія знаходиться не тільки в Донецькій і Луганській областях, вона знаходиться ще в Дніпропетровській і Запорізькій областях. Але технічно все це взаємопов'язано», – пояснює професор.

За його словами, крім фізичного руйнування підприємств інший важливий момент – втрата ринків збуту, зважаючи на загострення відносин з Росією. «Виробництво на Донбасі пов'язано з експортом. Після загострення відносин з Росією перервалися нормальні економічні відносини з РФ і СНД, а вони становили для України більше 30 %, а для Донецької та Луганської областей – близько 40 % експорту. Наприклад, тепловозобудівний завод в Луганську виробляє продукцію, яку споживають тільки країни СНД. Ніхто інший тепловози, вироблені там, не купував. Ще один приклад – підприємство “Мотор Січ”, яке виробляє двигуни для літаків тільки для Росії і країн, які використовують російські літаки і вертольоти. Тому вже до травня ми зменшили в три рази експорт та імпорт між Україною та країнами СНД. Через порушення логістики порушилися і поставки на Європу та інші країни світу», – пояснює експерт.

На думку Ю. Макогона, озвучувана урядом сума в мільярд доларів занадто занижена – мова піде про десятки мільярдів. «Я думаю, що економіка Донбасу впала наполовину, і на її відновлення знадобиться дуже багато коштів. На відновлення мостів та інфраструктури, залізничного полотна, аеропорту необхідно значно більше 1 млрд дол. – ця цифра мінімум у 10 разів більше. Адже зруйновані автовокзали, розбиті автомобільні дороги, підірвані шляхопроводи і мости. Підприємства важкої промисловості не можуть нормально працювати без залізниці, адже з нею повністю пов'язане завезення різної сировини, матеріалів, і вивіз готової продукції», – розповідає економіст.

З ним згоден його колега, економіст Б. Кушнірук. «Оскільки бойові дії тривають – кожен день руйнуються об'єкти інфраструктури. Таким чином, сума витрат на відновлення Донбасу зростає. Тому всі показники – 1 мільярд, 1,5 мільярда, 10 мільярдів – вони всі умовні, бо порахувати можна буде тільки після того, як бойові дії завершаться. Крім того, деякі об'єкти, можливо і не потрібно буде відновлювати – простіше буде знести і побудувати “з нуля”. Деякі об'єкти потрібно буде переоснащувати, інші, може, і немає сенсу відновлювати в силу того, що вони і до цього були застарілі», – вважає експерт.

Отже, спроби знайти компромісне розв'язання конфлікту на Донбасі тривають. І хоча об'єктивно оцінити дієвість ініціатив Президента П. Порошенка щодо мирного врегулювання конфлікту на Сході України на цьому етапі досить важко, очевидним є той факт, що навіть досить умовне перемир'я посприяло відновленню потенціалу Збройних сил України, зміцненню рубежів оборони, звільненню військових, що потрапили в полон, та значно скоротило втрати серед українських військових. Наразі очікується, що найближчий час стане вирішальним у виконанні режиму припинення вогню. Великі очікування в цьому контексті покладаються на зустріч президентів України та Росії П. Порошенка та В. Путіна в Мілані. Вона

повинна дати новий поштовх та нові можливості для наступної зустрічі переговорних груп України і РФ, яка має відбутися потому. Тож залишається сподіватися, що розв'язати конфлікт на Сході України можна буде мирним шляхом.

Економічний ракурс

С. Кулицький, канд. екон. наук, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Економічні аспекти нинішнього українсько-російського протистояння

(Завершення. Початок в попередньому номері)

3. Макроекономічні аспекти українсько-російського протистояння

Нинішнє українсько-російське протистояння вже справляє серйозний вплив на фінансову ситуацію в обох країнах і макроекономічні аспекти їхнього розвитку. Причому якщо в Україні це є безпосереднім наслідком українсько-російського протистояння, то в російській економіці такі зміни більшою мірою відбуваються під впливом західних санкцій щодо Росії у зв'язку з її політикою щодо України.

Нинішнє протистояння з Росією завдає збитків Україні прямо й опосередковано. Прямо – через бар'єри, які російська сторона намагається створити на шляху українських товарів до російського ринку. Опосередковано – через російське військове втручання на Донбасі.

Якщо говорити про прямі важелі російського впливу на українську економіку, то насамперед вони полягали в запровадженні згаданих вище бар'єрів для українських товарів і вплинули на скорочення обсягів двосторонньої торгівлі. Галузевий (секторальний) аналіз таких безпосередніх наслідків нинішнього українсько-російського протистояння для вітчизняної економіки вже було проведено вище.

Водночас, як відомо, у результаті досягнутих 12 вересня 2014 р. у Брюсселі домовленостей між Україною, ЄС і Росією про відтермінування виконання торговельної частини Угоди про асоціацію між Україною і ЄС тимчасове застосування документа розпочнеться з 1 листопада 2014 р., а торговельна частини Угоди щодо зміни мит на імпортовані в Україну з ЄС товари набере чинності із січня 2016 р. Утім у ЗМІ з'явилися повідомлення про те, що прем'єр-міністр Російської Федерації Д. Медведєв підписав закон про запровадження мита на українські товари. Ідеться про продовольчі товари, продукцію легкої та обробної промисловості та інші товари. Проте російський прем'єр уточнив, що «ці мита буде введено в дію, якщо Україна все ж таки почне застосовувати економічні положення Угоди про асоціацію з ЄС раніше терміну, про який ішлося раніше, тобто почне юридичну імплементацію або практичне застосування цих положень». Також російські

ЗМІ з посиланням на прес-секретаря президента РФ Д. Пєскова повідомили, що Росія готова вжити заходи у відповідь за набрання чинності Угоди про асоціацію України з ЄС з листопада цього року. «Росія виходить з тих домовленостей, які були досягнуті на тристоронніх переговорах, одночасно зберігаючи свою позицію. Росія визнає ці домовленості, але готова вжити заходи у відповідь, якщо це (повне набрання чинності Угоди) станеться з порушенням раніше досягнутих домовленостей», – сказав Д. Пєсков.

У відповідь речник Міністерства закордонних справ України Є. Перебийніс заявив: «Розраховуємо, що і російська сторона дотримуватиметься тристоронніх домовленостей, зокрема щодо збереження діючого торговельного режиму, як це передбачено договором СНД про зону вільної торгівлі від 18 жовтня 2011 р. ...Пропонуємо російській стороні замість того, щоб витратити час і ресурси на моніторинг процесу адаптації українського законодавства до права ЄС, зосередитися на вирішенні наявних двосторонніх питань, зокрема стосовно зняття обмежувальних заходів до імпорту з України, які були введені Росією протягом останніх місяців». За його словами, такий підхід повною мірою відповідав би духу досягнутих у Брюсселі домовленостей.

Зі свого боку Прем'єр-міністр українського уряду А. Яценюк заявив, що Україна може ввести пакет обмежувальних заходів щодо російських товарів у відповідь на такий самий крок з боку Росії. За його словами, у списку українських санкцій щодо росіян близько 200 фізичних осіб, до яких можуть застосувати персональні санкції, і близько 300 різних компаній, у яких бере участь Російська Федерація. «...Ми очікуємо, що вони введуть обмежувальні заходи... За такого сценарію ми отримаємо близько “мінус” 7 млрд зменшення товарообігу із РФ», – заявив він. Водночас А. Яценюк зазначив, що компенсувати втрати Україна може заборонаю на продаж російських товарів в Україні, отриманням вільного доступу на європейські ринки, а також підтримкою товарообороту із країнами СНД.

Чи запроваджуватиме Росія мита на ввіз українських товарів, чи наведені висловлювання російських посадовців є лише елементом інформаційної війни проти України з метою протидіяти її подальшому зближенню з ЄС – покаже час. Звичайно, українська економіка в разі такого нового сплеску українсько-російського економічного протистояння зазнає вагомих втрат. Це може проявитися у скороченні обсягів експорту українських товарів, зменшенні надходження в Україну вільноконвертованої валюти, погіршенні сальдо української зовнішньої торгівлі тощо. Утім і російська економіка зазнає в такому випадку не лише прямих, а й непрямих втрат через порушення тристоронніх домовленостей у форматі Україна – ЄС – Росія.

Що ж стосується опосередкованого впливу нинішнього українсько-російського протистояння на макроекономічні параметри вітчизняного господарства, то воно де-факто відбувається через військове протистояння на Донбасі та знаходить своє відображення у збитках українського суспільства від цих воєнних дій. Так, за попередніми підрахунками інформаційно-

аналітичного центру Ради національної безпеки і оборони України, оприлюдненими у вересні, тільки прямий економічний збиток України внаслідок загострення суспільно-політичної ситуації і збройного протистояння на Донбасі можна оцінити в суму понад 30 млрд грн. Із зазначеної суми на відновлення об'єктів промисловості й торгівлі було потрібно близько 4,8 млрд грн, об'єктів дорожнього господарства – 2,15 млрд грн, об'єктів жилого фонду – 1,75 млрд грн, електростанцій і об'єктів газопостачання – 1,2 млрд грн, для відновлення й ремонту об'єктів залізничного транспорту – майже 0,9 млрд грн. У наведеній вище сумі збитків України через загострення суспільно-політичної ситуації і збройного протистояння на Донбасі також враховані втрати загального державного бюджету через недоотримання податкових платежів до кінця 2014 р. на суму 18 млрд грн. До зазначеної суми збитків входять і несплачені зарплати на понад 1,1 млрд грн.

Щоправда, зазначена оцінка має лише попередній характер із двох причин. По-перше, не всюди здійснювалася належна інвентаризація об'єктів, що підлягають відновленню. І, по-друге, воєнні дії на Донбасі де-факто ще тривають. Тому цілком імовірно, що загальна сума збитків унаслідок загострення суспільно-політичної ситуації і збройного протистояння на Донбасі ще зросте.

Утім, на фінансовий стан і макроекономічні параметри господарства України впливатиме не лише загальна сума таких збитків, а й канали (державні, приватні) і терміни їх компенсації. Як видно, перелічені вище збитки структурно неоднорідні й по-різному впливатимуть на економічні процеси в Україні. Так, недоотримані податкові надходження призводять до зменшення доходної частини державного й місцевих бюджетів, а відтак сприятимуть зростанню бюджетного дефіциту. Якщо ж бюджетний дефіцит буде надто великий, то це спричинить необхідність скорочення видаткової частини державного й місцевих бюджетів, тобто саме тієї їхньої складової, за рахунок якої й повинно фінансуватися відновлення зруйнованих і пошкоджених на Донбасі об'єктів.

Щоправда, доволі значна частина цих об'єктів перебуває у приватній власності. І з правової точки зору державна й місцева влада далеко не завжди повинні будуть так чи інакше фінансувати відновлення подібних об'єктів. Тим більше що за нинішніх умов в Україні, крім відновлення зруйнованих і пошкоджених на Донбасі об'єктів, вистачає сфер господарства, що нагально потребують бюджетного фінансування. Однак оскільки питання відновлення нормальних умов життєдіяльності на Донбасі набуває загальноукраїнського значення, то не виключено, що держава на певних умовах буде йти на співробітництво із приватними власниками відповідних об'єктів. При цьому можна також очікувати, що відповідні приватні об'єкти ранжуватимуться за своєю соціально-економічною значущістю, і кошти на їхнє відновлення з державного й місцевих бюджетів виділятимуться протягом кількох років. Це дасть можливість стримувати зростання бюджетного дефіциту, а отже, протидіятиме інфляції й девальвації гривні.

Як сучасний стан, так і перспективний розвиток української економіки значною мірою формується під безпосереднім і опосередкованим впливом нинішнього українсько-російського протистояння. Причому статистично точно визначити ступінь одного й іншого окремо дуже часто неможливо. Так, у серпні 2014 р. видобуток кам'яного й бурого вугілля в Україні, основна частина виробництва якого зосереджена на охопленому війною Донбасі, становив лише 39,6 % від рівня серпня 2013 р. Наприклад, обсяг металургійного виробництва (разом з готовими металевими виробами) у цей же період становив 70 %. Утім у цьому випадку вже складніше визначити силу впливу різних факторів, що призвели до скорочення виробництва, ніж у випадку з вугільною промисловістю. Водночас виробництво молочних продуктів в Україні було, у цілому, стабільним. І подібних прикладів можна наводити доволі багато. Тому в контексті досліджуваної проблеми важливіше прослідкувати відповідні взаємозв'язки між різними соціально-економічними процесами, що й може служити основою для прогнозу розвитку ситуації.

Так, Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД) підготував черговий випуск щомісячного аналізу «Економічні тенденції та прогноз на 2014–2017 роки», у якому експерти центру, проаналізувавши показники української економіки, зробили відповідні висновки. У цьому документі зазначається, що «у серпні 2014 р. в Україні тривало погіршення промислової динаміки внаслідок воєнних дій на Донбасі. Найглибше падіння відбулося у видобуванні вугілля, виробництві коксу і металургії. Підприємства потерпали від логістичних проблем, зокрема труднощів із завезенням матеріалів та вивезенням готової продукції, пошкоджень енергетичної інфраструктури та безпосередніх втрат виробничих потужностей унаслідок руйнувань. У Луганській області в серпні обсяг промислового виробництва знизився на 85 %, у Донецькій – на 58,4 %... Загалом по Україні випуск у промисловості в серпні зменшився на 21,4 % до відповідного місяця попереднього року. У добувній промисловості обсяги виробництва скоротилися на 27,4 %, у переробній – на 19,2 %, в енергетичному секторі – на 17,3 %...»

Падіння промислового виробництва негативно позначається на динаміці вантажообігу на транспорті та стані оптової торгівлі. Крім того, проблеми в промисловості призводять до зменшення експортних можливостей, що негативно впливає на валютні надходження. Понад те на промислових підприємствах відбувається втрата робочих місць, а також переведення працівників на неповний робочий день, через що поглиблюється падіння реальних доходів населення».

Водночас завдяки великому врожаю ранніх зернових, індекс обсягу виробництва продукції рослинництва збільшився на 8,5 % (у розрахунку рік до року) за січень – серпень 2014 р. порівняно з аналогічним періодом минулого року. Утім у тваринництві спостерігалось деяке уповільнення зростання обсягів виробництва. У січні – серпні виробництво збільшилося на 2,9 проти 3,5 % у січні – липні 2014 р.

У серпні 2014 р. індекс споживчих цін, за даними Держстату України,

зріс порівняно з груднем минулого року на 12,9 %, тоді як у червні 2014 р. такий приріст становив 11,6 %, у березні – лише 3,0 %. Тобто влітку споживча інфляція в Україні дещо сповільнилася. Аналогічна тенденція спостерігалася і з динамікою цін виробників. Так, у серпні 2014 р. індекс цін виробників в Україні зріс порівняно з груднем минулого року на 24,4 %, у червні 2014 р. – на 18,0 %, у березні – лише на 2,9 %. Як бачимо, і тут зростання цін сповільнилося. З наведеного можна зробити висновок, що і споживачі, і товаровиробники й продавці товарів, в основному, уже пристосувалися до тих радикальних змін, що відбулися у вітчизняній економіці в контексті нинішнього українсько-російського протистояння.

Як зазначають експерти МЦПД, основні чинники високої інфляції виробників у серпні поточного року – відновлення ослаблення гривні й руйнування виробничих потужностей на Сході України. Однією ж із причин чергової хвилі ослаблення гривні в серпні стало російське втручання в конфлікт на Донбасі та відповідне зменшення сподівань на швидке закінчення протистояння.

Загострення ситуації на Донбасі та фактичне військове протистояння з Росією позначилося й на стані фінансової системи України. Наприклад, у динаміці сальдо кредитів і облігацій у платіжному балансі України з'явилися деякі загрозливі тенденції. Так, у липні цього року зазначене сальдо було від'ємним (–84 млн дол. США), тоді як у I і II кварталах 2014 р. воно було позитивним. Причому у II кварталі воно зросло, порівняно з I кварталом, у 3,1 раза – до 836 млн дол. Як наголошують оглядачі ЗМІ, залишається дуже напруженою ситуація в українській банківській системі. За даними Національного банку України, відплив депозитів з початку цього року становив близько 30 %, або 110 млрд грн. Основна причина – панічні настрої населення через війну на Донбасі, стрімке знецінення гривні й незрозумілі для багатьох українців перспективи розвитку вітчизняної економіки. Результат – дефіцит позичкових ресурсів у банках і дестабілізація українського валютного ринку. Адже дефіцит української зовнішньої торгівлі на сьогодні фактично нульовий. За таких обставин значно зросла роль зовнішніх запозичень, а також ціна позик. У результаті у структурі позичкових ресурсів державного і приватного секторів української економіки відбулося зрушення від середньо й довгострокових кредитів і облігацій у бік зростання аналогічних короткострокових інструментів. Тому особливого значення для розвитку всієї української економіки в цьому й кількох наступних роках набуває фінансова підтримка Міжнародного валютного фонду.

У цілому ж українська економіка останнім часом стала більш залежною від зовнішніх кредиторів. За даними Нацбанку України, обсяг валового зовнішнього боргу України в II кварталі 2014 р. порівняно з I кварталом скоротився на 0,4 % (або 592 млн дол.) — до 136,79 млрд дол. При цьому, за повідомленнями деяких ЗМІ, у серпні розмір державного й гарантованого державою боргу становив 63,7 % ВВП. У національній валюті сума державного й гарантованого боргу за серпень зросла аж на 108,3 млрд грн,

або на 12,9 %. Водночас зростання цього боргу в доларах становило лише 0,3 млрд, або 0,4 %. «У свою чергу Мінфін зазначав, що загальна сума державного і гарантованого державою боргу України на 31 серпня 2014 р. становила 69,512 млрд дол. Це на 286 млн дол., або на 0,41 %, більше за показник на початок місяця». Причина невідповідності в тому, що за серпень гривня девальвувала з 12,10 до 13,61 за 1 дол., або на 12,5 %. Зростання зовнішньої заборгованості не тільки стимулює інфляцію в Україні, а й знижує ступінь незалежності вітчизняної економічної політики.

Водночас слід згадати, що «у квітні МВФ склав пакет допомоги Україні в розмірі 30 млрд дол. З цієї суми 17 млрд дол. вирішив виділити сам МВФ, решту коштів – інші міжнародні фінансові інститути й окремі країни». За словами К. Лагард, квітнева програма передбачала, що конфлікт на Сході закінчиться на початку осені. Але, як констатувала директор-розпорядник МВФ, протистояння триває. Тому після перегляду нинішньої стратегії допомоги в грудні «необхідно буде залучити додаткове фінансування». Причому, «як зазначається в спецповіді МВФ щодо країн Східної, Центральної і Південно-Східної Європи, фонд прогнозує зростання зовнішньої заборгованості України за підсумками 2014 р. до 102,2 % ВВП і збереження цієї тенденції у 2015 р. Згідно зі спецповіддю, у 2015 р. рівень валової зовнішньої заборгованості нашої країни становитиме 106,4 % ВВП. При цьому прямий гарантований борг у 2014-му становитиме 67,6 % ВВП, а в 2015-му – 73,4 %» (*Дзеркало тижня. – 2014. – № 36 – 37. – С. 1*).

Тим часом у деяких ЗМІ останнім часом з'явилися припущення про можливість відмови України від погашення російського кредиту на суму в 3 млрд дол., отриманого наприкінці 2013 р., і повідомлення про те, що Росія може вимагати дострокового погашення цього боргу. Підставою для таких припущень стало порушення Службою безпеки України кримінальної справи щодо порушення бюджетного законодавства при отриманні тодішнім українським урядом зазначеної позики. Утім у Міністерстві фінансів України заявили, що Україна виконає свої зобов'язання за цим кредитом і поверне його у визначений договором термін, а у проекті Державного бюджету на 2015 р. на це передбачені відповідні кошти. Чи буде російський уряд через дії СБУ, як зазначається у ЗМІ, вимагати дострокового повернення кредиту вже в листопаді нинішнього року, покаже час. Тим більше що у зв'язку з девальвацією гривні розмір українського державного й гарантованого державою боргу зріс до небезпечної позначки. Найближчими місяцями стане зрозумілим, чи можна очікувати на ще один напрям українсько-російського економічного протистояння.

Офіційні українські джерела також зафіксували нинішнього року скорочення обсягів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україні. На перший погляд може видатися, що 14-відсоткове скорочення ПІІ протягом першої половини цього року, зафіксоване Державною статистичною службою України, є безпосереднім наслідком загострення політичної ситуації та бойових дій на Донбасі й нинішнього протистояння з Росією. В абсолютному обчисленні прямі іноземні інвестиції (інвестиції в акціонерний капітал) в

економіку України протягом січня – червня 2014 р. скоротилися більше ніж на 8,1 млрд дол. США. Тим більше що ПІ в Україну походженням з Російської Федерації у цей же період скоротилися більше ніж на 1, 2 млрд дол. (або майже на 29 %). Утім, за даними платіжного балансу України, складеного Національним банком України, сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україні за цей же період скоротився лише на 1 млрд дол. США, тобто у 8,1 раза менше, ніж показник скорочення ПІ, обчислений Держстатом України.

Зазначена розбіжність пояснюється тим, що Державна служба статистики наводить дані про ПІ, скориговані на величину різниці між ринковою й номінальною вартістю майна. Це означає, що значна частина цього річного скорочення іноземних інвестицій, зафіксованих Держстатом, обумовлена насамперед подорожчанням долара США в Україні й девальвацією гривні. Тобто зазначене скорочення ПІ в Україні в першій половині цього року має переважно, так би мовити, обліковий, а не фізичний характер. Реальне скорочення прямих іноземних інвестицій у фактичних цінах якраз і зафіксоване Національним банком і становило у першому півріччі близько 1 млрд дол.

Правильність цього твердження, по суті, підтверджується даними Державної служби статистики по країнах світу. Дійсно, скорочення ПІ в Україну було зафіксоване практично по всіх країнах-донорах. Однак, наприклад, по країнах ЄС це скорочення було в межах кількох відсотків і, по суті, відповідало корекції майна на величину різниці між його номінальною та ринковою вартістю. І лише по ПІ походженням з Росії та офшорних зон ситуація була іншою. Так, обсяги прямих інвестицій з Росії в Україну скоротилися в першому півріччі 2014 р. на 28,8 %, з таких офшорних юрисдикцій як Беліз, Британські Віргінські Острови й Кіпр обсяги прямих інвестицій за цей же період скоротилися на 27,0, 17,6 і 14,0 % відповідно. З офшорних юрисдикцій, як відомо, в Україну надходить капітал переважно українського й російського походження.

Таким чином, з України у формі реальних коштів виходив, по суті, лише російський і, мабуть, український капітал (під виглядом іноземного). Тобто йдеться про пострадянський капітал, який «відчуває» себе менш захищеним у випадку форс-мажорних ситуацій на теренах колишнього СРСР, включаючи й Україну, порівняно з європейським чи північноамериканським капіталом. Частина прямих іноземних інвестицій могла бути реально втрачена внаслідок бойових дій на Донбасі. Так, російська державна компанія «Роснефть», якій належить Лисичанський НПЗ (ЛИНІК) оцінила збиток в 170 млн дол. (120 млн дол. – для закачування нафти і 50 млн дол. – на ремонт цехів). Не виключено, що ця фінансово-економічна оцінка з політичних мотивів є завищеною. До речі, це може стосуватися й інших оцінок своїх збитків в Україні з боку російських інвесторів.

Тому можна припустити, що, якщо не буде подальшого загострення ситуації на Донбасі, істотного реального скорочення прямих іноземних

інвестицій в Україні до кінця поточного року вже не буде, а їх номінальне скорочення залежатиме від обмінного курсу гривні до долара США.

Зважаючи на наявне ослаблення гривні, експерти МЦПД прогнозують обмінний курс на кінець поточного року на рівні 13 грн/дол. США. Цілком імовірно, що у випадку послаблення панічних настроїв на українському валютному ринку та відповідного зменшення валютних спекуляцій обмінний курс на такому рівні до кінця поточного року і встановиться.

Водночас експертами МЦПД знижено їхній попередній прогноз динаміки промислового виробництва в Україні. За підсумками 2014 р. його обсяги можуть скоротитися на 11,8 %. Погіршення ситуації у промисловості негативно вплине на пов'язані види економічної діяльності – транспорт і торгівлю, прогноз для яких також погіршено. Український ВВП скоротиться на 8 % через зниження внутрішнього й зовнішнього (з боку РФ) попиту. При цьому споживча інфляція в Україні за підсумками року зросте до 19 %. Очікується також, що у 2014 р. вперше, починаючи з кризового 2009 р., відбудеться істотне – на 9 % у розрахунку рік до року (р/р) – скорочення приватного споживання через зниження реальних доходів, зростання вартості імпортованих товарів унаслідок девальвації, підвищення адміністративно регульованих тарифів і погіршення умов кредитування. Державне споживання скоротиться значно менше, ніж приватне, – на 5,5% р/р.

Також, за повідомленнями вітчизняних ЗМІ, Світовий банк у четвертий раз з початку поточного року погіршив прогноз для економіки України, очікуючи падіння ВВП країни на 8 % у 2014 р. і на 1 % – у 2015 р. При цьому Світовий банк очікує відновлення зростання економіки України у другій половині 2015 р. і прогнозує зростання ВВП України у 2016 р. на 3,5 % та у 2017 р. – на 4%. Водночас Світовий банк очікує прискорення споживчої інфляції в Україні до 19 % у 2014 р. і до 10 % – у 2015 р. За прогнозом Міжнародного валютного фонду в Україні цього року слід очікувати скорочення національної економіки на 6,5 %.

Як відомо, на початку червня Кабінет Міністрів озвучив свій прогноз падіння економіки України в 2014 р. – на 5 % і зростання в 2015 р. – на 1,7 %. Однак, уже у вересні міністр фінансів України О. Шлапак заявив, що українська економіка може скоротитися приблизно на 6 % за підсумками року через конфлікт на Донбасі. Водночас, за повідомленнями ЗМІ, Національний банк передбачає за підсумками цього року економічне падіння в Україні на рівні 8,3 %.

Наприкінці ж серпня Кабінет Міністрів оприлюднив економічний прогноз на 2015–2017 рр., згідно з яким Україну очікує повільне відновлення з поступовим зниженням інфляції. У прогнозі розглядаються два можливі сценарії економічного розвитку. Відповідно до першого, наступного року в Україні буде лише мінімальне економічне зростання (0,3 %), а номінальний ВВП становитиме 1,76 трлн грн. Інфляція в середньорічному обчисленні сягне 10,9 %, тоді як заробітна плата з урахуванням зростання цін скоротиться майже на 2 %. Оптимістичний сценарій передбачає трохи швидше відновлення економіки (+2 %), коли номінальний ВВП сягне 1,82

трлн грн. Інфляцію в середньорічному обчисленні в такому разі прогнозують на рівні 13 %, а заробітна плата, незважаючи на швидке зростання цін, залишиться приблизно на нинішньому рівні. За обох сценаріїв експорт товарів і послуг зростатиме дещо швидше за імпорт, а сальдо української зовнішньої торгівлі буде від'ємним. Щоправда, за оптимістичного сценарію – дещо меншим.

Утім, цілком імовірно, що в недалекому майбутньому можна очікувати на новий, на жаль, мабуть, на більш песимістичний прогноз розвитку вітчизняної економіки, оскільки очікуваного покращення ситуації на Донбасі після досягнення домовленостей про перемир'я не відбулося.

Таким чином нинішнє вимушене через російську агресію протистояння з Росією завдає доволі вагомих втрат українській економіці. І подібні втрати, хоча, мабуть, у менших масштабах, матимуть місце й у найближчій перспективі. Найкритичніший у цьому плані період триватиме до середини 2015 р., коли проявлятиметься здатність української економіки та українського соціуму реагувати на зовнішні виклики, обумовлені агресивною політикою Росії. Те, як українська економіка переживе цей період, багато в чому визначатиме перспективи і траєкторію її подальшого розвитку.

Водночас аналіз статистичних даних показує, що нинішні західні санкції щодо Росії вже позначилися на стані її економіки. Перспективи розвитку російської економіки в контексті цього річних геополітичних змін оцінюють як російські державні органи, так і російські та іноземні експерти. Зокрема, проект російського Федерального бюджету на 2015 р., оприлюднений у першій половині вересня, заснований на припущенні, що українська криза буде врегульована, а санкції Заходу щодо Росії будуть скасовані. Міністр економічного розвитку РФ О. Улюкаєв повідомив, що урядовий прогноз виходить із припущення про відносно вищі темпи світового економічного росту, насамперед за рахунок відновлення зростання американської економіки і збереження високих темпів економічного зростання у країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Світове економічне зростання, за словами міністра, повинно підтримати ціну основного російського експортного товару – нафти – на рівні 100 дол. за 1 барель протягом наступних трьох років.

Наступного року видатки російського федерального бюджету будуть скорочені лише по окремих його статтях – на 214 млрд р. Заощаджуватиме бюджет на підвищенні зарплат, передбачених травневими 2012 р. указами російського президента, і відмові від індексації військових пенсій. Водночас у федеральному бюджеті відображено, що інвестиційне зростання у 2015 р. забезпечуватиметься, в основному, за рахунок державних інвестицій. При цьому не передбачено запровадження нових податків. У федеральному бюджеті закладено й антикризовий резерв – 190 млрд р., які пропонується витратити у випадку різкого погіршення ситуації. Також для підтримки промислових підприємств і банківського сектору можуть бути надані позики із Фонду національного добробуту.

Тобто повної впевненості у скасуванні санкцій західних держав щодо

Росії і збереження ціни нафти на рівні 100 дол. за 1 барель протягом наступних трьох років у російського уряду немає. Адже останнім часом біржова ціна еталонної марки нафти Brent коливається в межах 88–95 дол. США/барель. Коливання ж цін російської нафтової суміші Urals перебувають у ще нижчому діапазоні.

Федеральний бюджет складено на підставі прогнозу Міністерства економічного розвитку РФ, згідно з яким зростання російського ВВП у 2014 р. становитиме 0,5 %, а у 2015 р. – прискориться до 1 %. У 2016 р. базовий сценарій прогнозу Міністерства економічного розвитку РФ припускає приріст російського ВВП на 2,3 %.

Зі свого боку, Світовий банк нещодавно представив три варіанти прогнозу розвитку російської економіки. Песимістичний варіант прогнозу припускає наростання геополітичного напруження, у результаті чого в Росії настане тривала рецесія. Порівняно з 2014 р., коли економічне зростання, як очікують економісти банку, становитиме 0,5 % (що збігається з офіційним прогнозом уряду РФ), російська економіка скоротиться на 0,9 % у 2015 р. й на 0,4 % – у 2016 р. Раніше Світовий банк заявляв, що зростання ВВП Росії цього року може становити 1,1 % у разі зниження геополітичної напруженості.

Базовий сценарій розвитку подій у прогнозі Світового банку передбачає відсутність подальшої ескалації геополітичної напруженості й додаткових санкцій західних держав щодо Росії. Базовий сценарій прогнозу припускає, що ВВП Росії наступного року все-таки буде зростати, але це зростання буде мінімальним – 0,3 % у 2015 р. і 0,4 % – у 2016 р.

Згідно з оптимістичним варіантом прогнозу Світового банку, зростання російської економіки може прискоритися до 0,9 % у 2015 р. і до 1,3 % – у 2016р., якщо геополітичне напруження зійде нанівець і санкції з боку держав Заходу щодо Росії будуть скасовані до кінця 2014 р.

Проблеми в російській економіці не минуться в 2014 р. Однак аналітики Bank of America і Morgan Stanley вважають, що наступного року Росію, у кращому випадку, очікує нульовий приріст ВВП. Це відбудеться під впливом відкладеного ефекту від західних санкцій. «Ми очікуємо, що макроекономічна ситуація в Росії погіршиться у зв'язку із прискоренням інфляції на тлі запровадження обмежень на імпорт продуктів харчування в країну, падінням споживання й обсягу інвестицій, а також скороченням експорту», – пише головний економіст по Росії й СНД Bank of America Merrill Lynch В. Осаковський. Згідно з його прогнозом, у другій половині 2014 р. – першій половині 2015 р. на російську економіку очікує рецесія, за якою почнеться відновлення, викликане в основному ефектом бази. «Ми вважаємо, що конфлікт із Україною буде врегульовано до другого півріччя 2015 р., коли його ціна для обох сторін сягне певного піка: для України – нестача газу, для Росії – нестача доларів», – вважають експерти Morgan Stanley. На їхню думку, тиснутимуть на зростання російського ВВП наступного року дефіцит капіталу і зростання невизначеності, що негативно впливає на інвестиційну активність і споживання. Morgan Stanley очікує

згорання санкцій проти Росії до 2016 р. Це призведе до зростання російського ВВП у 2016 р. на 1,1 %.

Хоча більшість російських економістів, за повідомленням російських ЗМІ, поки вважають, що динаміка ВВП Росії у 2015 р. буде кращою, ніж у 2014 р. Згідно з консенсус-прогнозом аналітиків 31 інвестиційної компанії, підготовленим Focuseconomics, зростання російської економіки становитиме 0,2 % цього року й 1 % наступного.

Утім, наприкінці вересня російські ЗМІ повідомили про розробку стресового сценарію розвитку російської економіки, який увійшов до остаточного варіанта макропрогнозу, складеного Мінекономрозвитку РФ. Цей документ тестує перспективи розвитку російської економіки на випадок погіршення ситуації у світовій економіці, що призведе до більшого зниження цін на нафту, ніж те, що спостерігається нині.

Відповідно до цього сценарію середньорічна ціна на нафту Urals у 2015 р. знижується до 91 дол. США/барель, а у 2016–2017 рр. передбачається її стабілізація на рівні 90 дол. Передбачається, що також впадуть ціни й на інших сировинних ринках (газу, металів, добрив). У результаті експортні доходи російської економіки у 2015–2017 рр. скоротяться на 36–45 млрд дол. на рік порівняно з базовим прогнозом, на підставі якого складається російський Державний бюджет. За таких умов відбудеться послаблення обмінного курсу російської національної валюти до 40 р./дол. США у 2015 р. Менший прибуток експортерів, з одного боку, і подорожчання імпортованих інвестиційних товарів – з іншого, можуть призвести до скорочення інвестицій у російську економіку на 3,5 % у 2015 р. Ослаблення курсу рубля позначиться на споживчих цінах. Тому інфляція у 2015 р. зросте до 7,6 %. Зниження споживчої впевненості населення, у свою чергу, знизить обсяги роздрібного товарообігу на 2,3 %. У цьому випадку ВВП у 2015 р. зменшиться на 0,6 %, а не зросте на 1,2 %, як це передбачається базовим прогнозом. У 2016–2017 рр. очікується відновлення зростання російської економіки на рівні 1,7–2,8 % ВВП.

Свій стресовий сценарій готує і Центральний банк Росії, повідомила на засіданні уряду наприкінці вересня його голова Е. Набіулліна. Подробиць цього сценарію вона не наводила, але приділила багато уваги негативному сценарію розвитку економічної ситуації, який припускає зниження цін на нафту до 87 дол./барель у 2017 р. Згідно з цим сценарієм, російська економіка зростатиме не вище 0,5 % протягом 2015–2017 рр. За повідомленнями російських ЗМІ з посиланням на неназване джерело в Мінекономрозвитку РФ, стресовий сценарій Центрального банку набагато апокаліптичніший, ніж варіант Міністерства економічного розвитку РФ.

Таким чином, негативний вплив західних санкцій проти Росії в поєднанні з несприятливою кон'юнктурою на міжнародних сировинних ринках протягом трьох найближчих років може створити доволі серйозні проблеми для розвитку російської економіки. Вочевидь, саме тому, як зазначалося вище, економісти центру розвитку Вищої школи економіки (Росія), проаналізувавши дані російської державної статистики, дійшли

висновку, що державне замовлення – нині чи не єдина рушійна сила російської економіки. Однак, чи довго воно зможе виконувати такі функції, поки невідомо.

У зв'язку зі складнощами, що очікують на економіку Росії, російський уряд змінює і свої плани щодо економічної підтримки окупованого Криму. Так, на цільову програму розвитку Криму у 2015 р. виділять близько 100 млрд р., а не 373 млрд р., як було передбачено раніше проектом російського Федерального бюджету. У прес-службі Міністерства фінансів Росії пояснили, що тепер гроші на цільову програму розвитку Криму виділятимуть по роках таким чином: у 2016 р. – 134,6 млрд р., у 2017 р. – 138,4 млрд р. Утім, як зазначають російські посадовці, сукупні видатки на Крим у 2015 р. будуть вищі за 100 млрд р. – ще 38,1 млрд р. передбачено витратити на потреби цього регіону у формі дотацій на забезпечення збалансованості регіонального бюджету, 30 млрд р. – дотацій на материнський капітал, 23,7 млрд – дотацій на вирівнювання бюджетної забезпеченості. Усього півострів одержить 225,3 млрд р. Утім усе одно у 2015 р. Крим отримає коштів менше від обіцяних раніше. Крім того, мабуть, послабне надійність додаткового фінансування через зміну каналів надходження коштів. Наведене вище говорить про те, що російський уряд очікує на певні складнощі з виконанням державного бюджету в майбутньому – тому не тільки скорочує фактичні обсяги раніше анонсованого фінансування економіки Криму, а при цьому й змінює канали такого фінансування з більш гарантованих (як то кажуть, більш «захищених») на менш надійні, тобто такі, що менш жорстко у правовому плані визначають фінансові зобов'язання російського уряду щодо фінансової підтримки економіки Криму.

Утім, за повідомленням деяких українських ЗМІ, останнім часом продукти на окупованому півострові Крим знову подорожчали, бо Україна змінила митні правила. Товари, які ввозять на окуповану територію, потребують декларування. Нестача продуктів і побутових товарів миттєво далися взнаки. Кримчани не встигають звикати до нових цінників. З тих пір, як почали діяти нові митні правила, поставки товарів з України значно скоротилося, а ціни – знову стрибнули. Подорожчало м'ясо, овочі, картопля, цукор. Найбільший стрибок цін в управлінні статистики Криму зафіксували на фрукти. Вони подорожчали в півтора рази. Водночас скаржаться продавці, що люди стали купувати значно менше. Найбільш нестабільна ситуація на ринку молочних продуктів, оскільки Крим на 90 % залежав від поставок цих продуктів саме з України. Схеми поставки товарів з України зруйновані, а з Росії – так і не налагоджені. Адже єдиний шлях звідти на півострів – Керченська поромна переправа – уже нині через шторми працює з перебоями. Тому взимку жителям анексованого Криму, вважають оглядачі деяких українських ЗМІ, потрібно готуватися до дефіциту продовольчих товарів і зростання цін на них.

Цілком природно, що за таких обставин Росія прагне збудувати міст до Криму через Керченську протоку. Планує зробити це, за словами міністра транспорту Росії М. Соколова, до 16 грудня 2018 р. За його словами, «уже

розроблено проектну документацію, що пройшла державну експертизу, з будівництва двоколіїної залізниці, приблизно 42 км, і автомобільної дороги, теж ділянку близько 40 км, які будуть підходити безпосередньо до самого Керченського переходу через протоку». Поки говорити щодо реалістичності втілення цих планів у життя зарано не так через технічні, як через фінансові аспекти цього будівництва, саме в контексті фінансових проблем, що, як зазначалося вище, очікують російську економіку в найближчі роки.

Крім того, Україна офіційно, із дотриманням усіх юридично визначених раніше процедур, розірвала угоди з Російською Федерацією про спільні дії з облаштування транспортного переходу через Керченську протоку. Це дає можливість Україні оскаржувати таке будівництво згідно з нормами міжнародного права і вимагати від російської сторони компенсації відповідних збитків. До речі, вимога компенсації збитків, завданих Україні Росією через окупацію Криму (разом із Севастополем), – ще один з важливих напрямів українсько-російського протистояння. Утім, поки цей напрям не перейшов у площину конкретних правових дій, оцінювати його наслідки у грошовому еквіваленті не варто.

Таким чином, протистояння з Україною через окупацію Криму призводить з боку Росії до доволі вагомих додаткових фінансових витрат і при цьому створює певні складнощі у функціонуванні російської економіки саме на регіональному рівні. Що ж стосується наслідків протистояння з Україною для російської економіки в цілому, то вони більше проявлятимуться не безпосередньо через економічні зв'язки двох держав, а опосередковано – через негативний вплив на російську економіку західних санкцій. До того ж цей вплив матиме доволі інерційний характер, так би мовити, він буде розтягнутий у часі. Але від того його руйнівна сила для досягнення Росією її геополітичних і геоекономічних цілей не зменшиться.

4. Соціальні аспекти українсько-російського економічного протистояння

Нинішнє українсько-російське протистояння впливає на соціальні процеси в обох державах. Однак і соціальні процеси, у свою чергу, справляють зворотний вплив на економічний розвиток України й Росії.

Як показують, наприклад, дані дослідження споживчих настроїв в Україні, яке щомісяця здійснює маркетингова компанія GfK Ukraine, у серпні 2014 р. споживчі настрої українців зазнали істотного погіршення на фоні загострення військових дій на Донбасі, руйнації промислової інфраструктури регіону й девальвації гривні. У серпні 2014 р. індекс споживчих настроїв (ІСН) становив 54,7, що на 10,4 пункту гірше, ніж у липні. Оцінка поточного становища втратила 6,4 пункту й дорівнює 51,6. Загалом у серпні 2014 р. було зафіксовано такі ключові тенденції:

- У серпні індекс споживчих настроїв зазнав падіння на 10 пунктів на фоні загострення військових дій на Донбасі, руйнації промислової інфраструктури регіону й девальвації гривні.

- Найбільше – на 18 пунктів – знизився індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчого року, проте й індекс економічних очікувань на п'ять років впав на 11 пунктів. Статистично значуще впали всі підіндекси індексу споживчих настроїв.

- Одночасно на 22 пункти зріс індекс девальваційних очікувань, а індекси очікуваної динаміки безробіття й інфляційних очікувань змінилися меншою мірою: перший трохи знизився, а другий зріс на три пункти.

- Найменшою мірою споживчі настрої погіршилися у громадян з низькими доходами і старшого віку, тоді як у молодших і більш заможних громадян, а також у великих містах негативна динаміка була виражена більш істотно. Такі структурні тенденції зазвичай характерні для зростання споживчого песимізму в періоди девальвації гривні.

- Найсильніше індекс споживчих настроїв зменшився на Заході, Півдні і в Центрі України.

«Індекс споживчих настроїв у серпні ще наблизився до рекордно низького рівня перших місяців 2009 р., проте далі залишається істотно вищим. Останніми місяцями споживчий оптимізм перебуває під рівним впливом ситуації на Сході України і стабільності на валютному ринку. Далі ці два чинники зберігатимуть свій вплив на споживчі настрої, і до них додадуться очікування щодо стабільності енерго- й тепlopостачання взимку», – коментують аналітики GfK Ukraine.

Загалом, як показують дослідження фахівців GfK Ukraine, хоча реальні доходи значних верств населення України поки не зазнали вагомих втрат, утім великого бажання робити покупки в українців нині теж не спостерігається. Таким чином, вагома частина вилучених з банківських депозитів населення коштів не йде в товарно-грошовий обіг в українській економіці, а залишається «мертвим вантажем» домашніх заощаджень. Водночас – як форма певної психологічної компенсації на тлі політичної нестабільності в Україні, воєнних дій і хаосу на Донбасі – у людей яскравіше проявляється бажання переключитися на прості й недорогі радощі життя. На тлі потреби в безпеці та сподівання на стабілізацію ситуації підвищився ступінь патріотизму населення України, говорять дослідження GfK Ukraine.

З наведеного можна зробити деякі економіко-політичні висновки. Так, зменшення схильності населення України до споживання товарів і послуг (у вартісному обчисленні) обмежує роль традиційного внутрішнього споживчого попиту як чинника зростання вітчизняної економіки. Водночас зростання благодійного фінансування потреб національної оборони з боку населення об'єктивно є чинником стимулювання розвитку української економіки, щоправда, з відмінною від традиційної структурою попиту на товари й послуги. Хоча, звичайно, благодійне фінансування населенням потреб національної оборони за обсягами у грошовому еквіваленті не може компенсувати ті втрати, які завдає українській економіці нинішнє скорочення внутрішнього споживчого попиту. Водночас можна припустити, що результати майбутніх парламентських виборів в Україні самі по собі навряд чи протягом одного-двох років істотно змінять тенденції розвитку

вітчизняної економіки, що сформувалися на цей момент.

Що ж стосується росіян, то, як зазначають російські соціологи, вони скаржаться на стрибок цін на продукти харчування. Причини для невдоволення дійсно є, оскільки продовольча інфляція випереджає середній темп зростання цін на інші товари. Ціни на продовольство в цілому до кінця серпня з початку року зросли в Росії майже на 7 %. При цьому російські економісти зазначають, що за останній рік вершкове масло в цій країні подорожчало на 21,8 %, молоко та інша молочна продукція – на 18,3 %, яйця – на 15,0 %, цукор-пісок – на 14,6 %, м'ясо птиці – на 13,8 %, риба й морепродукти – на 13,4 %. Причому запровадження Росією «антисанкцій» із заборону імпорту продовольства із країн ЄС, як вважають деякі російські експерти, цінову інфляцію в Росії лише посилить. У цьому ж напрямі діятимуть й обмеження на імпорт в Росію продовольчих товарів з України. Як показують дослідження російських фахівців, половина торговельних компаній планує й далі підвищувати ціни на продовольство. Через продовольче ембарго, зазначають експерти, у Росії можуть закритися або піти в тінь невеликі торговельні об'єкти, показують опитування директорів підприємств роздрібної торгівлі.

Всеросійський центр вивчення громадської думки (ВЦВГД) вирішив з'ясувати в росіян, кого вони насамперед звинувачують у зростанні цін на продукти харчування. Зокрема, на думку росіян, продуктові ціни в магазинах зростають насамперед через санкції – це найпопулярніша відповідь. Так відповіли 21 % респондентів з тих, які регулярно відвідують магазини. Видалося б, не так багато, і можна зробити висновок, що росіяни здебільшого спокійно сприймають перегони цін і не вірять економістам, що розповідають про шкodu санкцій і антисанкцій, зазначають російські соціологи. Однак учасники опитування перелічили різні версії того, що відбувається, і серед них було багато відповідей, що укладаються в цю ж саму значенневу лінію, що й санкції: українські події (таку відповідь дали 10 % опитаних), політична ситуація у світі (3 %), падіння рубля (2 %), неправильна політика влади (2 %) тощо. Якщо все це скласти, тоді вийде, що побічно на наслідки санкцій указує близько 40 % опитаних.

Крім того, як показують дані опитування Всеросійського центру вивчення громадської думки, 40 % (–10% проти липня) опитаних респондентів вважає, що Росія повинна створити біженцям умови для життя в РФ. Сорок п'ять відсотків (+6 %) хочуть, щоб біженці повернулися назад в Україну, як тільки там складуться для цього сприятливі умови. Сім відсотків (+3 %) вважають, що слід узагалі перестати приймати біженців з України. Водночас 53 % опитаних підтримує спрощене отримання громадянства для українських біженців, 36 % – не підтримують. Двадцять дев'ять відсотків респондентів вважають, що в РФ багато біженців з України, 38 % вважають їхню кількість незначною, а 18 % узагалі не помітили присутності біженців. З даних цього опитування можна зробити висновок, що хоча ставлення росіян до біженців з України й дещо погіршилося, утім біженці поки не розглядаються переважною більшістю росіян як конкуренти на ринку праці

або ж у сфері отримання від держави якихось соціальних благ.

Водночас доволі вагомий вплив на соціально-економічний розвиток РФ у найближчій перспективі може справити зміна ставлення росіян до опосередкованої та безпосередньої участі Росії у воєнних діях на Донбасі. Так, згідно з дослідженнями «Левада-центру», «понад половина опитаних громадян РФ схвалює участь російських добровольців у конфлікті на Сході України, однак частка тих, хто оцінює її “цілком позитивно”, за останні два місяці впала майже вдвічі. При цьому точку зору, що військовослужбовці стали заручниками агресивної політики Росії, підтримують 40 % респондентів. Багато росіян починають побоюватися західних санкцій і можливої війни із західними державами. Одним із факторів, що впливають на ставлення росіян до того, що відбувається, є їхня слабка поінформованість, спотворене уявлення про війну на Сході України і про реальну участь у ній Росії. Промовиста цифра: тільки 46 % опитаних заявили, що чули про загибель псковських десантників (50 % не чули). П'ятдесят чотири відсотки росіян вважають їх добровольцями, які самостійно поїхали воювати на український Схід. Кожний п'ятий вважає, що їх відрядило на війну командування частини. Схвалюють участь російських добровольців у війні 57 % росіян. Сорок відсотків опитаних вважають, що загибель російських солдатів не можна нічим виправдати. І кожний третій респондент переконаний, що Росія повинна надавати допомогу Донбасу, жертвуючи життям своїх солдатів.

Утім, директор “Левада-центру” Л. Гудков звернув увагу на одну важливу цифру: у березні за вторгнення в Україну виступало 74 % респондентів, наприкінці серпня – тільки 43 %. Загальний тренд – зростання тривоги, побоювання, що ситуація переросте у хронічну війну. Двадцять шість відсотків росіян уже називають те, що відбувається, війною» *(Дзеркало тижня. – 2014. – № 35. – С. 3).*

Хоча, згідно з дослідженнями, проведеними за методом так званих фокус-груп російським блогером О. Роциним, нинішнім літом у різних регіонах Росії дуже великий відсоток росіян ставляться до подій в Україні, включаючи різні форми участі Росії у війні на Донбасі, як до своєї «ігрової реальності». Тому й очікувати від них активної позиції з цього питання не варто. Щоправда, це дослідження проводилося в основному до прямого вторгнення російських військ в Україну наприкінці серпня.

Однак, як наголошує відомий російський економіст В. Іноземцев, у Росії близько 60 % працюючих отримує заробітну плату від держави й державних компаній. Основні ж доходи російської економіки й державного бюджету формуються від продажу енергоносіїв, особливо нафти, та інших сировинних товарів. Тому у 2009 р., при скороченні ВВП Росії на 8 %, зарплати зросли на 6 %. За умови збереження світових цін на нафту на рівні, що існував наприкінці серпня – на початку вересня цього року, вважає В. Іноземцев, російська влада зможе протягом двох-трьох найближчих років, а можливо й довше, підвищувати заробітну плату, запобігаючи зростанню соціального невдоволення в країні *(Новое время страны. – 2014. – № 18. –*

С. 49). Тобто, якщо слідувати такій логіці, радше значне падіння світових цін на нафту та інші сировинні товари, ніж загибель росіян у військовому протистоянні на Донбасі стане каталізатором соціального невдоволення в Росії.

Якщо ж ускладнення внутрішньоросійської соціально-економічної ситуації під впливом інформаційних чинників у росіян усе-таки надалі більше асоціюватиметься з участю російської сторони в подіях на Донбасі та протистоянням з Україною, то це згодом може створити доволі серйозні проблеми для діючої російської влади. Звичайно, не слід ігнорувати можливості російської влади як у сфері пропаганди, так і у сфері репресивних заходів щодо журналістів і ЗМІ взагалі. Утім і перебільшувати ці можливості в інформаційну епоху було б помилково, оскільки за будь-яких умов російська влада не зможе повністю контролювати всі інформаційні потоки в російському суспільстві. Тому згодом функціонування системи соціальних комунікацій у російському суспільстві може посилити протестні настрої серед росіян. Щоправда, очікувати на помітні зміни в соціальних настроях росіян можна, мабуть, не раніше наступного року. Якщо, звичайно, не станеться різкого загострення російсько-українських відносин. Однак, у будь-якому випадку, як доводить новітня історія, російська влада уважно ставиться до змін у суспільних настроях росіян і повинна буде враховувати їх у процесі розвитку російсько-українських економічних відносин.

Не слід забувати і про певне невдоволення з боку російської еліти із приводу погіршення міжнародних економічних і політичних позицій Росії через її військово-політичне протистояння з Україною й запроваджені Заходом санкції проти Росії. Зокрема, зазвичай поміркований російський ек-міністр фінансів О. Кудрін в інтерв'ю агентству Reuters відзначив хитання в російських елітах. За його словами, навіть групи, що підтримують президента Росії, «здивовані надзвичайно» через неясність подальшої моделі політичного й економічного розвитку Росії. Ділові еліти «не розуміють, що відбуватиметься з погляду розвитку нашого суспільства й російської економіки в найближчі роки і яка модель в економіці й політичній системі встановиться», наголосив О. Кудрін.

Криза ж «у верхах» для нинішнього російського режиму є не менш загрозливою, ніж криза «у низах». Тому не виключено, що ускладнення внутрішньоросійської соціально-економічної ситуації стимулюватиме російське керівництво до послаблення протистояння з Україною, у тому числі через дієву участь Росії у розв'язанні кризи на Донбасі.

Висновки

Проведений аналіз показав, що на сучасному етапі українсько-російські економічні відносини набули більш конфліктного характеру, ознак протистояння за умов російської військової агресії Росії проти України. За нинішніх обставин значно посилився вплив на функціонування економічних відносин двох країн і на українську економіку зокрема, неекономічних

чинників – воєнних, інформаційно-психологічних, соціальних й адміністративних. Також помітно зріс безпосередній і опосередкований вплив інших держав, насамперед західних, і міжнародних організацій на розвиток двосторонніх українсько-російських економічних відносин.

Нинішнє українсько-російське економічне протистояння позначається як на структурі й динаміці двосторонньої торгівлі, так і на розвитку різних галузей і секторів економік обох країн. Хоча, звичайно, відносний вплив цього протистояння на економіку України й Росії різний через різницю їхніх масштабів. Зокрема, цього року спостерігалось як скорочення експорту українських товарів до Росії, так і скорочення імпорту російських товарів в Україну. При цьому у квітні – липні 2014 р. щомісячні коливання вартості експорту українських товарів до Росії становили близько 5–6 %. Що ж стосується динаміки імпорту російських товарів в Україну, то оскільки в його структурі надзвичайно висока частка належала енергоносіям, то щомісячні коливання вартості імпорту товарів з Росії були більшими, ніж коливання експорту українських товарів. Відповідно, перебували в межах 21–34 %. Причому з травня цього року намітилася доволі усталена тенденція скорочення обсягу імпорту російських товарів в Україну. З припиненням імпорту російського газу в Україну так само почало щомісячно стрімко скорочуватися й від’ємне сальдо в торгівлі товарами України з Росією.

Секторальні аспекти нинішнього економічного протистояння України й Росії матимуть негативні наслідки для обох держав. В Україні негативні наслідки зазначеного протистояння вже прямо й опосередковано проявляють свій вплив, насамперед через військові дії на Донбасі. І цей вплив зберігатиметься принаймні протягом короткотермінового періоду. Найбільше – саме через безпосередній вплив економічних важелів – постраждають вітчизняна газова промисловість, деякі галузі машинобудування й харчової промисловості. Через українсько-російське військове протистояння на Донбасі найбільших втрат зазнають ті галузі вітчизняної економіки, багато об’єктів яких розміщені саме в цьому регіоні, – вугільна промисловість, електроенергетика, чорна металургія та сільське господарство. Втрати зазначених галузей української економіки матимуть яскраво виражений регіональний характер.

У цілому українська економіка, згідно з різними прогнозами державних і недержавних інституцій, скоротиться у 2014 р. на 6–8 %. За підсумками ж 2015 р. прогнозується динаміка українського ВВП від 1-відсоткового падіння до 2-відсоткового зростання. У другій половині 2015–2017 рр. експерти прогнозують зростання української економіки. Найтяжчим для вітчизняної економіки буде період жовтень 2014 – травень 2015 р., у тому числі й через газову суперечку з Росією. Те, як українська економіка переживе цей період, багато в чому визначатиме перспективи і траєкторію її подальшого розвитку.

Для ряду секторів російської економіки нинішнє протистояння з Україною теж матиме негативні наслідки. Причому безпосередній вплив цього протистояння, мабуть, найбільше позначиться на стані російського військово-промислового комплексу. Що ж стосується інших секторів

російської економіки, то внаслідок її масштабів нинішнє українсько-російське протистояння справлятиме на них переважно опосередкований вплив – через санкції західних держав щодо Росії за її військову агресію проти України.

Загалом негативний вплив західних санкцій проти Росії в поєднанні з несприятливою кон'юнктурою на міжнародних сировинних ринках протягом трьох найближчих років (насамперед ідеться про значне падіння цін на нафту) може створити доволі серйозні проблеми для розвитку російської економіки.

Міністерство економічного розвитку РФ припускає ймовірність сценарію, коли середньорічна ціна на нафту Urals в 2015р. знижується до 91 дол. США/барель, а у 2016–2017 рр. передбачається її стабілізація на рівні 90 дол. У цьому випадку ВВП у 2015 р. зменшиться на 0,6 %, а не зросте на 1,2 %, як передбачається базовим прогнозом. У 2016–2017 рр. очікується відновлення зростання російської економіки на рівні 1,7–2,8 % ВВП. Свій стресовий сценарій готує і Центральний банк Росії. Подробиці цього сценарію поки у ЗМІ не наводяться, але приділяється багато уваги негативному сценарію розвитку економічної ситуації, що припускає зниження цін на нафту до 87 дол./барель у 2017 р. Згідно з цим сценарієм, російська економіка зростатиме не вище 0,5 % протягом 2015–2017 рр.

При цьому на регіональному рівні, зокрема у Криму, соціально-економічні наслідки протистояння України й Росії можуть бути відчутнішими, ніж для всієї російської економіки. На економічне протистояння України й Росії можуть вплинути також соціальні процеси в обох державах. Утім, цей вплив, мабуть, проявиться не раніше наступного року (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Дзеркало тижня. – 2014. – № 34 – 37; Економічна правда (<http://www.epravda.com.ua>). – 2014. – 2, 9, 11–17, 20, 23.09; 1–6, 13. 10; Європейська правда (<http://www.eurointegration.com.ua>). – 2014. – 15, 18.09; Левый берег (<http://Lb.ua>). – 2014. – 2–5, 9–11, 15, 18, 19, 25.9; 1.10; Міжнародний центр перспективних досліджень (<http://icps.com.ua>); Наша газета (<http://nashagazeta.net>). – 2014. – 8.09; Независимая газета (<http://www.ng.ru>). – 2014. – 2, 5, 8–11, 16, 17, 25.09; Новое время страны. – 2014. – № 18; РБК daily (<http://rbcdaily.ru>). – 2014. – 3–5, 10, 15, 19, 26, 29, 30.09; 3.10; Утро-Украина (<http://www.utro.ua>). – 2014. – 3.09; Утро ru (<http://www.utro.ru>). – 2014. – 1, 10.09; 25.08; Факты (<http://fakty.ictv.ua>). – 2014. – 8, 10, 14.09; Цензор.НЕТ (<http://censor.net.ua>). – 2014. – 4.09; GfK Ukraine (<http://www.gfk.com>). – 2014. – 8.09; Noteru (<http://noteru.com>). – 2014. – 1.09; Zik (<http://zik.ua>). – 2014. – 5, 10, 13, 22, 23.09; 112 UA (<http://112.ua>). – 2014. – 27.09).*

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

«Всеукраїнське аграрне об'єднання «ЗАСТУП» у виборчій кампанії

Уже стало традицією, що напередодні виборів політики намагаються об'єднатись у потужну політичну силу, або створити партію з новою назвою. Не стала винятком і нинішня виборча кампанія. У передвиборні перегони вступила нова аграрна партія «ЗАСТУП». Про це на III з'їзді політсили офіційно заявила лідер політичної партії «Всеукраїнське аграрне об'єднання «ЗАСТУП» В. Ульянченко. На з'їзді було прийнято рішення про участь політичної сили на позачергових виборах народних депутатів України 26 жовтня 2014 р., а також затверджено передвиборну програму партії. Як інформують ЗМІ, у першу п'ятірку списку увійшли лідер політичної партії «ЗАСТУП» В. Ульянченко, голова Аграрного союзу Г. Новіков, сільський голова (Полтавська область) О. Шереметьєва, начальник українського об'єднання сільського комунального господарства «Укрсількомунгосп» В. Хоменко, заступник голови політичної партії «ЗАСТУП» І. Синявська.

У своєму виступі голова «ЗАСТУПа» В. Ульянченко зазначила, що село і вітчизняні аграрії повинні мати захисників у парламенті. «Для села дуже важливо і потрібно отримати власне представництво у Верховній Раді саме зараз, коли в країні потрібні реформи. Необхідно спрямувати їх на підтримку села», – заявила В. Ульянченко.

Вона також зазначила, що програма політичної сили дає вичерпну відповідь на питання про нову державну політику щодо українського села. За словами В. Ульянченко, «ЗАСТУП» пропонує реальний механізм удосконалення земельних відносин та порядку землекористування.

Також лідер партії наголосила на необхідності якомога швидше прийняти закон щодо оборотності земель сільськогосподарського призначення, який передбачає реальний механізм протидії обезземелення селян, а також забезпечення найширшого доступу економічно активної частини сільського населення до земельного ресурсу.

В. Ульянченко наголосила, що в пріоритетах партії – виведення землекористування з тіньового обороту, протидія земельним махінаціям і корупції у сфері використання земельних угідь. «Ми переконані, що в Україні повинен сформуватися потужний середній клас аграрних виробників», – зазначила В. Ульянченко.

При цьому вона підкреслила, що «ЗАСТУП» підтримує європейський вибір України. Також лідер партії наголосила на необхідності децентралізації влади з передачею значного масиву владних повноважень та фінансових ресурсів на рівень сільських громад.

Під час з'їзду лідери партії «ЗАСТУП» представили комплексну програму з розвитку сільських територій та відродження агросектору «За рідну землю!». Згідно з програмою, політсила буде відстоювати інтереси

національних виробників при вступі до ЄС, допомогу малому й середньому агробізнесу, розвиток сільської кооперації та підтримку традицій села. «Деякі законопроекти для захисту інтересів аграріїв та розбудови сільських територій ми розробили у співпраці з європейськими партнерами, які багато років ефективно займаються розвитком фермерства», – зазначила В. Ульянченко.

За її словами, своєю діяльністю «ЗАСТУП» планує рівнятися на Польську селянську партію, яка під час підписання угоди з ЄС виборола вигідні умови для місцевих агровиробників. «Результати її діяльності ми бачимо зараз: польські яблука, сири можна зустріти на більшості прилавків Європи», – наголосила В. Ульянченко.

При цьому вона заявила, що «ЗАСТУП» планує стати для України такою ж дієвою політсилою у парламенті і боротися за вітчизняних аграріїв та селян.

Про це В. Ульянченко говорила також на Міжнародній конференції «Європейський аграрний діалог», яка відбулася 8 жовтня. Під час конференції відбулася зустріч лідера партії «ЗАСТУП» з депутатом Європарламенту, головою Польської селянської партії А. Грибжем. Як інформують ЗМІ, лідери партій домовилися про співпрацю. Представники польських аграріїв погодилися поділитися з українськими колегами досвідом адаптації аграрного сектору до нових умов при євроінтеграції. Зокрема, у сфері кооперації сільських виробників, що є умовою розвитку села. «Я переконаний у тому, що ситуація в Україні – це перемога громадянського суспільства. І я дуже радий, що українська політична сила “ЗАСТУП” представляє інтереси простих людей, а не олігархів. Зараз Україні важливо будувати саме такі політичні сили», – зазначив А. Грибж.

Він позитивно оцінив програму «За рідну землю!», з якою партія «ЗАСТУП» іде на дострокові парламентські вибори в Україні. А. Грибж звернув увагу на пункт про розвиток дрібних сімейних господарств. У Польщі Селянська партія відстояла для своїх аграріїв вигідні умови ведення агробізнесу та створила мотивуючу систему для сільськогосподарських підприємців. «Досвід Польщі в організації кооперативів і запобігання змов великих агрохолдингів застосуємо в Україні. Більше того, Україна потребує подібних рішень. Аграрій повинен отримати доступ до дешевих і довгих кредитів. Це не мрії, а реальна перспектива, адже в Україні є значний аграрний потенціал. Я рада, що депутати Європейського парламенту вірять у цей розвиток», – наголосила В. Ульянченко.

Її заступник Г. Новіков також вважає, що необхідно більше уваги приділяти малому й середньому бізнесу на селі і треба будувати більше сільськогосподарських ринків, щоб прості фермери могли продавати свою продукцію. «І найголовніше, розвивати кооперацію селянських господарств. Адже великі агрохолдинги не дають розвиватися малим фермерським підприємствам», – заявив заступник лідера партії «ЗАСТУП».

Щодо можливих політичних партнерів, то, як зазначила заступник лідера політсили «Всеукраїнське аграрне об'єднання «ЗАСТУП»

І. Синявська, партія «ЗАСТУП» у майбутньому парламенті стане партнером «Блоку Петра Порошенка». «Наше рішення однозначне – ми бачимо себе партнерами “Блоку Петра Порошенка” як Президента, котрий задекларував надзвичайно важливу й потрібну Україні програму будівництва нової країни», – зазначила І. Синявська.

За її словами, об'єднання двох політичних сил стане важливим кроком для розвитку країни. Адже відродження сільських територій і захист інтересів аграріїв, що на них наполягає політсила, – є невід'ємним складником нової України. «У сучасному політикумі це пріоритет лише однієї політичної сили – “Всеукраїнського аграрного об'єднання “ЗАСТУП”! Решта 12 партій, які внесено до держреєстру й чиї назви певним чином стосуються села, – на практиці є лише носіями печатки і свідоцтва. Реально таких політсил не існує», – підкреслила І. Синявська.

Вона зауважила, що така політична розстановка дає змогу «ЗАСТУПу» на парламентських виборах розраховувати мінімум на 7 % голосів українців. Політик розраховує на голоси тих виборців, які ще вагаються за кого голосувати. За словами І. Синявської, значна частина виборців ще не визначилися, чи підуть вони на вибори і за кого будуть голосувати. Саме на ці голоси і підтримку розчарованих у партійних списках відомих політичних сил розраховують у «Всеукраїнському аграрному об'єднанні» «ЗАСТУП». «Потенційні виборці побачили, що кандидатами від політичних сил є зовсім не ті люди, яких вони хотіли б бачити в парламенті. Ми не виключаємо, що частина колишніх симпатиків інших політичних партій може стати нашими прихильниками», – зазначила І. Синявська.

Як інформують ЗМІ, лідери партії «ЗАСТУП» протягом кількох тижнів провели ряд зустрічей з виборцями майже в усіх регіонах України. Під час зустрічей з виборцями вони наголошували на необхідності реформ в Україні і що саме їх політсила здатна на ці реформи. Вони зазначали, що мільйони українців, які живуть у селах, мають знати, що в них з'явився захисник і союзник – партія «ЗАСТУП».

Разом з тим, як зазначила І. Синявська, партію намагаються дискредитувати і вона не виключає фальсифікацію виборів з боку опонентів партії. Тому у партії будуть власні спостерігачі на кожній виборчій дільниці, які будуть стежити за дотриманням виборчого законодавства. «“ЗАСТУП” готовий відстоювати результати голосування на кожній дільниці. І якщо хтось ризикне сфальсифікувати голоси наших прихильників, він не уникне третього Майдану. Прийшов час відстоювати права кожного виборця», – зазначила І. Синявська.

Проте, як зазначають представники громадських організацій, партія «ЗАСТУП» уже на старті своєї виборчої кампанія сама порушує виборче законодавство. Зокрема, як повідомили представники громадської організації ОПОРА, у Миколаєві 3 жовтня партія «ЗАСТУП» вивісила агітаційний банер на міський палац культури комунальної форми власності та 5 жовтня провела сільськогосподарський ярмарок з агітацією. За словами активістів ОПОРИ, п. 5 ст. 74 Закону України «Про вибори народних

депутатів» забороняє розміщення агітаційних матеріалів та політичної реклами на будинках і в приміщеннях органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій державної та комунальної форми власності. Як повідомили в бухгалтерії палацу, партія «ЗАСТУП» організувала ярмарок, на проведення якого є дозвіл міського голови Миколаєва Ю. Гранатурова, його першого заступника Ю. Андрієнка, а також виконуючого обов'язки начальника управління з використання та розвитку комунальної власності В. Богданова. У бухгалтерії дали можливість спостерігачу ознайомитися з документами.

Активісти ОПОРИ повідомили, що під час проведення сільськогосподарського ярмарку банер політичної партії так і залишився висіти на будівлі палацу культури. Більше того, під час ярмарку відбувалася концертна програма за участі місцевих колективів, а мешканцям виборчого округу продавалися товари за пільговими цінами. За словами продавців, на участь у ярмарку вони погодилися безкоштовно, партія гроші їм не пропонувала. Деякі з них зазначали, що навіть не знали, що це політичний захід, проте нічого проти цього вони не мають, адже це гарний привід заробити грошей. Низькі ціни на продукти вони пояснювали тим, що на ярмарку завжди продається більше товарів, тому вони у збитку не будуть. Кожному покупцеві придбані товари клали в пакети партії «ЗАСТУП», на яких не було зазначено вихідних даних про замовника та виконувача. Крім того, деякі продавці торгували в кашкетах «ЗАСТУПА».

Подібні заяви, за оцінками представників партії «ЗАСТУП», – намагання дискредитувати партію. Заступник керівника політичної партії «Всеукраїнське аграрне об'єднання «ЗАСТУП» О. Кузьменков заявив журналістам, що для дискредитації його партії в ЗМІ та шляхом брудних піар-технологій політичні конкуренти виділили близько 1 млн дол. «Мені стало відомо, що проти партії “ЗАСТУП” запланована брудна піар-кампанія. Її основна мета – дискредитувати політсилу в очах українців. За моєю інформацією, на її реалізацію виділили фантастичну суму – приблизно 1 млн дол.», – зазначив О. Кузьменков.

За його словами, партія «ЗАСТУП», яка єдина в українському політикумі стала на захист сільських територій і визначила своїм пріоритетом відстоювання інтересів аграріїв, виявилася серйозним конкурентом на політичному полі. «Деякі політичні гравці побачили, що партія “ЗАСТУП” може змішати карти в їхній передвиборній колоді. Адже замість піару на війні і болісних для українців темах, “ЗАСТУП” запропонував реальну програму реформ», – наголосив О. Кузьменков.

Деякі експерти, аналізуючи політичну ситуацію, вважають, що партія «ЗАСТУП» має непогані шанси зайняти гідне місце в політичній системі країни. За їхніми словами, у списках аграрної політсили тисячі фермерів, сільгоспвиробників, сільські, селищні голови, мери райцентрів, науковці та сільська інтелігенція. «Якщо 30 % населення, зайнятого в аграрному секторі,

об'єднається в одну політичну силу – вона здатна буде впливати на розвиток сільськогосподарської галузі», – зауважує аналітик К. Клименко.

За його словами, партія «ЗАСТУП» буде боротися за голоси мільйонів сільських виборців, і судячи з програми партії, добитися високого рівня підтримки в селах «ЗАСТУПу» вдасться.

Подібну точку зору поділяє і політолог А. Бузаров, який вважає, що політики, які йдуть цього року на парламентські вибори, не зацікавлені в розвитку аграрної сфери. Їхні передвиборні програми сфокусовані на військовій тематиці, і лише політична партія «Всеукраїнське аграрне об'єднання «ЗАСТУП» повністю присвятила свою програму агросектору та розвитку сільських територій.

Експерт прогнозує, що «ЗАСТУП» має всі шанси увійти до складу нової Верховної Ради. «Якщо прохідний бар'єр знову знизять до 3 % (що уже неможливо), то “ЗАСТУП” гарантовано його долає, – переконаний експерт. – Набрати 5 % буде складніше, але також цілком можливо».

На думку А. Бузарова, якщо «ЗАСТУП» пройде до парламенту, то ця партія повинна співпрацювати з іншими політиками, котрі зацікавлені в розвитку агросфери. Це дасть можливість швидко й ефективно здійснити реформи, що наразі пропонує «ЗАСТУП».

Раніше аграрний аналітик А. Китаєв зазначив, що партія «ЗАСТУП» може стати потужним аграрним лобістом у новому парламенті. «Для бізнесу це означатиме політичну підтримку на найвищому рівні. А для селян, відповідно, – робочі місця та розвиток сільських територій», – наголосив експерт.

Політолог В. Шутенко також сподівається на успіх партії «ЗАСТУП», адже, на його думку, виборці очікують побачити в партіях нових людей, які дійсно змінять Україну на краще. Експерт наголосив, що саме політичну силу «ЗАСТУП» формують нові обличчя, тому виборці будуть звертати на цю партію увагу.

В. Шутенко вважає, що в Україні протягом всієї незалежності склалася тенденція, коли навіть у новостворені партії потрапляли люди, які тим чи іншим способом встигли «засвітитися» в політиці. Перебіжки між партіями, зміна переконань і логотипів довго випробовували терпіння виборців. «Українцям це дійсно набридло. За партію “ЗАСТУП” голосуватимуть люди, які розчарувалися в інших політиках, а таких у країні немало», – зазначив В. Шутенко.

Політолог прогнозує, що з партією «ЗАСТУП» у парламент прийде сильна команда, яка працюватиме на результат. «На мою думку, саме в людях партії “ЗАСТУП” виборці побачать політиків нової якості», – наголосив політолог.

На думку політолога В. Цибулька, поява аграрної партії «Всеукраїнське аграрне об'єднання «ЗАСТУП» є особливою подією на українській політичній арені. Експерт упевнений, що перша політична сила, яка представляє інтереси села, подолає прохідний бар'єр на парламентських виборах 26 жовтня. «Аграрне лобі в парламенті кількох скликань було

фактично ліквідоване. Відновити його – одне з головних завдань «ЗАСТУПа», – зазначив В. Цибулько.

Він вважає, що в перспективі найближчих років аграрний сектор стане головним драйвером економічного розвитку країни у зв'язку з підписанням угоди про асоціацію з ЄС. «Якщо на цих виборах в парламент не пройде аграрна політична сила, то сільське господарство чекає тривалий період застою», – заявив політолог.

В. Цибулько рекомендує партії «ЗАСТУП» зробити акцент на розширенні партійної інфраструктури. «Виборці найчастіше голосують не за політичні обіцянки і плани, а за тих людей, які представляють партію на нижчих щаблях влади і дуже важливо чути людей, щоб розуміти їх потреби», – наголосив експерт.

За словами політолога, інші українські партії дійсно не доходять до сіл і селищ. Політики розраховують, що село буде голосувати в рамках великих політичних векторів. Але аграрна партія «ЗАСТУП» пішла від зворотного: у списках політичної сили не відомі особи, а фермери, сільські голови, аграрні експерти.

В. Цибулько переконаний, що «ЗАСТУП» гарантовано подолає прохідний бар'єр на виборах у жовтні. «З роками рейтинг аграрної партії буде тільки зростати», – прогнозує політолог. Він також зазначив, що за створенням партії «ЗАСТУП» стоять власники агрохолдингів і великих сільгосп підприємств. «“ЗАСТУП” уже підтвердив наявність тисяч прихильників аграрної ідеї і відсутність заплямованих імен у керівництві організації. Це наводить на думку, що за об'єднанням стоять не політики, яких ми щодня бачимо на телеекранах. Швидше за все, проходження “ЗАСТУПа” у парламент вигідне власникам аграрного бізнесу», – зазначає політолог.

На думку В. Цибулька, спектр потенційних інвесторів «ЗАСТУПа» досить таки широкий: від співвласника «Миронівського хлібопродукту» Ю. Мельника і «яєчного магната» О. Бахматюка до власника одного з агрохолдингів Є. Сігала. «Хоча, поспілкувавшись з колегами-експертами, можна зробити висновок, що на політичну арену виходять і менш великі аграрії: переробники і власники компаній з виробництва продуктів харчування. Серед них називають прізвища засновника компанії “Терра Фуд” і недавнього героя журналу “Forbes Україна” С. Войтовича, а також власника “Амако” В. Скоцика. Це підтверджується тим, що час ігор власників аграрного бізнесу “вбудовування” своїх представників у різні партії визнано, і аграрії починають грати по-справжньому у свою політичну силу», – переконаний експерт.

Деякі експерти навіть пов'язують цю аграрну партію з людиною «Сім'ї», одіозним віце-прем'єром часів В. Януковича С. Арбузовим.

Щоправда, ні підтвердити, ні спростувати подібні заяви поки що ніхто не наважився. А от заяви експертів щодо причетності до «ЗАСТУПа» глави «НІБУЛОНу» О. Вадатурського викликало негативну реакцію з його боку. «Ніякої участі у фінансуванні або організації аграрної партії “ЗАСТУП”

власники компанії «НІБУЛОН», в особах Олексія та Андрія Вадатурських, не брали і не мають таких намірів у майбутньому», – зазначається в заяві прес-служби «НІБУЛОН».

На жаль, доволі часто політичні експерти використовують неперевірену інформацію і дають необґрунтовані прогнози. Зокрема це стосується і перспектив партії «ЗАСТУП». Зокрема, В. Цибулько, як і інші вищеназвані експерти не аргументують таку свою впевненість щодо перемоги «ЗАСТУПУ» на виборах. Їхні висновки досить схожі і нагадують агітаційні матеріали. Посилання на новизну партії і нові обличчя в політиці також викликає подив. Досить звернути увагу на лідера партії, яка має великий досвід політика й чиновника.

Перший кар'єрний стрибок В. Ульяновченко припадає на 1992 р. Тоді, будучи дружиною В. Івченка, вона перебралася ближче до чоловіка в Кабінет Міністрів, де очолила службу В. Симоненка. Але незабаром в країні відбулися зміни, і на чолі виконавчої гілки влади встав Л. Кучма. В. Івченку і його шефу В. Симоненку довелося піти з Кабінету Міністрів. За ним через деякий час послідувала і В. Ульяновченко. Але згодом В. Івченко влаштувався радником спікера Верховної Ради О. Мороза. А вона, попрацювавши помічником радника Президента України Л. Кравчука з питань науки, сіла в крісло генерального представника Державної акціонерної судноплавної компанії «Бласко». Саме причетністю до цієї структури В. Ульяновченко понад усе заплямувала свою біографію, із чим вона і сама погоджується.

«Бласко» – одна з найчорніших сторінок в історії незалежної України. Наприкінці 80-х років Чорноморське морське пароплавство СРСР, на базі якого і була створена «Бласко», входило в трійку найбільших судноплавних компаній світу. До 2000 р. це підприємство було фактично знищене, а велика частина його суден перейшла у власність іноземних судновласників. За це колишнього директора «Бласко» П. Кудюкіна навіть засудили до 10 років позбавлення волі, з яких він реально відсидів тільки половину. За деякими даними, В. Ульяновченко теж проходила в цій кримінальній справі. Ці звинувачення вона відкидала на тій підставі, що не мала відношення до оформлення прибуткових ордерів, які фігурували в справі як головні докази. Крім того, у руках слідства опинилися документи, які свідчать, що для будівництва офісного центру представництва «Бласко» в Києві було виділено 30 млн дол. бюджетних коштів. Центр так і не був побудований, а доля грошей залишилася невідомою.

У 1994 р. В. Ульяновченко виїхала до США де пробула близько п'яти років і повернулася в Україну лише в 1999 р. після призначення В. Ющенка керівником уряду. В. Ульяновченко стала соратником В. Ющенка. З 1999 р. – начальник відділу організаційного та інформаційного забезпечення зв'язків з державними органами та підприємствами Укрсоюзсервісу. З березня 2000 р. працювала в Кабінеті Міністрів України в Службі Прем'єр-міністра В. Ющенка. У 2002 р. – завідувач секретаріату фракції «Наша Україна» у Верховній Раді України. Березень 2005 – травень 2006 р. – народний депутат України, член партії «Народний Союз «Наша Україна». З липня 2006 р. –

голова Київської обласної державної адміністрації. З 16 травня 2009 р. – голова Політради партії «Наша Україна». 19 травня 2009 – 24 лютого 2010 р. – глава Секретаріату Президента України.

Прогнози експертів щодо подолання 5-відсоткового бар'єра теж досить умовні. Соціологи не так оптимістично налаштовані щодо партії «ЗАСТУП». Як зазначила директор Студії комунікацій PolitLab С. Кушнір, до парламенту точно проходять п'ять політичних сил. Однак їм у спину дихають одразу декілька новачків української політики, які стрімко набирають популярність. Згідно із соціологічними дослідженнями, проведеними PolitLab, серед людей, які взяли участь в опитуванні, більшість уже визначилися, що точно прийдуть на дострокові парламентські вибори. «Електоральні уподобання цих людей схиляються до вже відомих політсил: “Батьківщини”, “Радикальної партії” Олега Ляшка, “Громадянської позиції” Анатолія Гриценка, “Народного фронту” Арсенія Яценюка та беззаперечного лідера – “Блоку Петра Порошенка”», – зазначила С. Кушнір.

Проте, за її словами, є й сюрпризи. Соціологи констатують, що за партію «Всеукраїнське аграрне об'єднання «ЗАСТУП» вже готові віддати свої голоси 1,5 % українців. Партія «ЗАСТУП», яка працює на електоральному полі «Батьківщини» та «Радикальної партії», уже змогла забрати в них частину голосів, хоч і незначну: у «Батьківщини», котра втрачає рейтингові показники, – 0,34 %, а в «Радикальної партії» Олега Ляшка – 0,5 %», – підкреслює директор Студії комунікацій PolitLab С. Кушнір.

Треба зазначити, що жодна соціологічна компанія не прогнозує перемогу партії «ЗАСТУП», щоправда і не виключає таку можливість. Дослідження, які були проведені в другій половині вересня, засвідчили деяке зростання рейтингу партії. Зокрема, за даними компанії «Актив-груп», у вересні партія «ЗАСТУП» мала від 1,4 % (всіх опитаних) до 2,2 % (тих хто визначився) прибічників. За даними Всеукраїнської соціологічної служби, «ЗАСТУП» може розраховувати на 0,8–1%. Центр соціальних та маркетингових досліджень «СОЦИС» (терміни дослідження: 5–10 вересня 2014 р.) також оприлюднив результати своїх досліджень, за якими партія «ЗАСТУП» може розраховувати на 0,2 % серед усіх опитаних і 0,3 % серед тих, хто визначився.

Останні дослідження, які проводилися на початку жовтня, не є втішними для прибічників партії «ЗАСТУП». За результатами дослідження, партія «ЗАСТУП» поки що не має шансів подолати 5-відсотковий бар'єр. Це засвідчили дані опитування центру «Соціальний моніторинг» (опитування проводилося з 30 вересня по 7 жовтня), дослідження, які проводилися GfK Ukraine на замовлення Фонду «Відкрита політика» (з 24 вересня по 5 жовтня 2014 року) та ін.

Часу залишилося мало, але все може статися. Проте це не останні вибори, і партія «ЗАСТУП», якщо дійсно буде відстоювати інтереси аграріїв, має всі шанси стати впливовою політичною силою. Якщо партія займе

принципову позицію з приводу аграрного сектору, існують усі можливості серйозної конкуренції з іншими політичними силами, оскільки інші партії аграрним сектором і розвитком села займаються поки що недостатньо (Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: На захисті селян буде стояти політична партія «ЗАСТУП» (<http://www.poltava.pl.ua/news/29950/>). – 2014. – 16.09; «ЗАСТУП» презентував першу 5-ку виборчого списку (http://espreso.tv/news/2014/09/12/vseukrayinske_obyednannya_zastup_prezentovalo_pershu_pyatirku_na_vybory_u_verkhovnu_radu). – 2014. – 12.09; На парламентських виборах аграріїв представлятиме лише одна партія – експерт (<http://newseek.org/articles/2433/129>). – 2014. – 12.09; Партія «ЗАСТУП» може об'єднатися з «Блоком Порошенка» (http://gazeta.ua/articles/politics/_partiya-zastup-mozhe-obyednatisya-z-blokom-poroshenka/582301). – 2014. – 22.09; Партія «ЗАСТУП» об'єднала якісно нових політиків – експерт (http://gazeta.ua/ru/articles/politics/_partiya-zastup-ob-edinila-kachestvenno-novyh-politikov-ekspert/582790). – 2014. – 24.09; «Заступ» гарантовано подолає прохідний бар'єр на виборах в жовтні? (http://www.vybor-ua.com/2014/09/blog-post_62.html). – 2014. – 15.09; Польська селянська партія та ВО «Заступ» домовилися про співпрацю (<http://vibori2014.rbc.ua/ukr/polskaya-selyanskaya-partiya-i-vo-zastup-dogovorilis-o-sotrudnichestve-09102014130600>). – 2014. – 9.10; Партія «ЗАСТУП» розпочала передвиборче турне Україною (<http://tsn.ua/politika/partiya-zastup-rozpochala-peredviborche-turne-ukrayinoyu-372011.html>). – 2014. – 3.10; «ЗАСТУП» Ульяновченко виявився міцнішим за вила Ляшка (<http://www.gazeta.lviv.ua/politic/2014/09/19/34571>). – 2014. – 19.09; В Херсон приїхав «ЗАСТУП» (http://most.ks.ua/news/url/v_herson_priehal_zastup). – 2014. – 6.10; У «Нібулоні» кажуть, що Вадатурський ніколи не фінансував партію «Заступ» (<http://www.1.zt.ua/themes/politika/u-nibuloni-kazhut-shchovadaturskiy-nikoli-ne-finansuvav-partiyu-zastup.html>). – 2014. – 2.10; «ЗАСТУП» попереджає про фальсифікації на виборах (<http://ubr.ua/ukraine-and-world/power/zastup-predosteregaet-ot-falsifikacii-na-vyborah-309062>). – 2014. – 30.09; Політичні конкуренти «замовили» партію «ЗАСТУП» (<http://for-ua.com/article/1055286>). – 2014. – 18.09; У Миколаєві партія «Заступ» повісила агітаційний банер на міський палац культури та провела ярмарок (http://opora.ua.org/index.php?option=com_content&task=view&id=6436&Itemid=10). – 2014. – 7.10; 10 тисяч людей вже відвідали регіональні форуми партії «ЗАСТУП» (<http://zastup.org.ua/10-tysyach-lyudej-vzhe-vidvidaly-regionalni-forumu-partiyi-zastup/>). – 2014. – 12.10; Наразі п'ятивідсотковий бар'єр на парламентських перегонах долають п'ять партій, – опитування (<http://news.meta.ua/cluster:38951527-Narazi-piatividsotkovii-barer-na-parlamentskikh-peregona-kh-dolaiut-piat-partii---opituvannia/>). – 2014. – 10.10).

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Сепаратистские тенденции в Закарпатье в оценках СМИ

Одним из важнейших факторов обострения политического противостояния между новой украинской властью и российским руководством стала актуализация проблемы сепаратизма в Украине, проявившаяся не только на Юго-Востоке Украины и в Крыму, но и в других регионах, в частности в Закарпатской области, где проживают довольно многочисленные венгерские и русинские общины. Попытка противоборствующих сторон использовать в политической и информационной войне фактор стремления этих национальных меньшинств к политическому и культурному самоопределению на фоне дестабилизации обстановки в восточных областях требует внимательного изучения предпосылок возникновения сепаратистских тенденций в регионе и оценки их роли в дальнейшем развитии ситуации в Украине.

Внимание общества к теме русинского движения в связи с последними событиями в стране было привлечено в конце августа, когда в российских и оппозиционных украинских СМИ стали появляться сообщения о росте протестных настроений в Закарпатье и возобновлении борьбы русинов и венгров за федерализацию. В частности, некоторые СМИ распространили информацию о том, что в Закарпатской области после начала третьей волны мобилизации началось восстание местного населения, эпицентром которого стал г. Мукачево и Мукачевский район. Ссылаясь на заявления так называемого «премьер-министра Республики Подкарпатская Русь» П. Гецко, журналисты сообщали о намерениях закарпатских русинов и венгров добиваться признания автономии в составе Украины. Сообщалось также, что для «подавления мятежа» в область были переброшены 1,5 тыс. украинских солдат. Вскоре эта информация была опровергнута, однако проблема не была снята – тема «сепаратизма» и «федерализации» в Закарпатье продолжает использоваться различными политическими игроками в своих интересах. Учитывая, что русинское движение неоднородно, а политическая ситуация в стране демонстрирует способность к стремительному изменению, эксперты сходятся во мнении, что вопросам, связанным с самоопределением венгров и русинов, нужно уделять больше внимания.

Власти в Киеве все годы независимости рассматривали русинов как часть украинского народа, хотя в некоторых странах они пользуются статусом национального меньшинства.

Помимо организаций, ведущих преимущественно культурно-просветительскую работу, в движении русинов, по оценкам экспертов, есть и более политизированные элементы, выступающие за широкую автономию края и вплоть до самостоятельности под патронатом России.

Эксперты отмечают, что национальное разнообразие Закарпатья как

повод для утверждения его особого статуса регулярно использовалось в политических целях с тех пор, как на местном референдуме 1991 г. большинство жителей края высказались за предоставление региону статуса автономии в составе Украины. Этот референдум объединил венгров и русинов, которые тогда обратились к властям Украины и Европы с просьбой признать законность голосования. Характерно, что украинской стороной инициаторы референдума тогда были обвинены в «сепаратизме», а его итоги проигнорированы. Таким образом была подготовлена почва для дальнейшего развития стремления жителей Закарпатья к большей политической и культурной самостоятельности. Также были открыты возможности для использования этого стремления в своих интересах различными политическими игроками как внутри Украины, так и за ее пределами.

Сегодня в прессе, в частности в пророссийских изданиях, звучат мнения, что многие русины разочарованы в украинской государственности и хотят воссоздания независимой Подкарпатской Руси. Среди основных причин этого называют нежелание украинских властей «решать русинский вопрос» и признавать русинов субъектом управления. Следствием отсутствия поиска компромисса с представителями местных элит и национальными лидерами, по мнению некоторых обозревателей, стало выдвижение на первый план в русинском движении радикальных деятелей, таких как, например, «премьер-министр правительства Республики Подкарпатская Русь» П. Гецко, который сегодня разыскивается СБУ за призывы к посягательству на территориальную целостность Украины.

Отметим, что пророссийские СМИ охотно цитируют комментарии П. Гецко о ситуации в Закарпатье, которая, по его словам, обостряется с каждым днем: жители выражают свой протест против мобилизации для участия в АТО, что проявляется в актах вандализма по отношению к государственным символам, в частности, в Ужгороде и Мукачево, в уклонении призывников от мобилизации, пикетировании военкоматов родственниками призванных на военную службу и т. д.

СМИ сообщают также, что в Закарпатье проходил сбор подписей в поддержку обращения жителей области к депутатам Европарламента, законодательных органов Украины, Президенту Украины, в котором содержится призыв оказать содействие в признании итогов референдума 1991 г. в Закарпатье и придать региону статус федерального образования в составе Украины; прекратить гражданскую войну, деятельность экстремистских, фашистских организаций в стране; не допустить геноцида русинов, венгров и представителей других национальностей, живущих в Закарпатье.

Принятие обращения к депутатам Европарламента стало одним из итогов состоявшегося в сентябре в Будапеште Конгресса представителей Всемирного совета венгров и Всемирного совета подкарпатских русинов, который вызвал неоднозначные оценки в отечественной и зарубежной прессе. Эти организации, по информации инициаторов конгресса, объединяют более 15 млн венгров и русинов, проживающих в разных

странах мира, в том числе в Закарпатье. В работе форума приняли также участие депутаты Венгерского парламента, являющиеся членами Европарламента.

Мероприятие, поддержанное рядом общественных и политических организаций Венгрии, стало одним из эпизодов борьбы представителей венгерской и русинской общин Закарпатья за придание области автономного статуса в составе Украины. После конгресса его участники провели митинг у Посольства Украины в Будапеште, в котором помимо представителей русинской и венгерской общин также приняли участие представители ряда политических сил Венгрии под лозунгами на русинском и венгерских языках: «Не допустить геноцида венгров и русинов в Закарпатье», «За венгерско-русинскую автономию в Закарпатье», «Признать итоги референдума 1991 г. в Закарпатье». Участники митинга выразили поддержку решениям конгресса, выраженным в Обращении к мировому сообществу и в создании координационного совета.

Напомним, со стороны венгров подобные требования к украинскому руководству звучали и раньше. Так, по сообщениям СМИ, в марте 40 венгерских общественных организаций обратились к правительству Украины с просьбой предоставить им национально-культурную автономию и двойное гражданство на Закарпатье. «На протяжении последнего времени в Украине, в том числе и на Закарпатье, все больше наблюдаются появления вооруженных радикальных элементов, которые у нас и наших детей вызывают страх и уменьшают ощущение безопасности. Мы поддерживаем мирное решение возникшего конфликта и верим в то, что новое руководство государства, базируясь на европейских ценностях и демократической свободе, будет уважать личные и коллективные права национальных меньшинств», – говорилось в заявлении, распространенном СМИ.

В то же время украинские власти, по оценкам экспертов, не стремятся к выполнению этих требований, стараясь, наоборот, пресечь стремление национальных меньшинств к автономности. В подтверждение этого тезиса некоторые обозреватели приводят, среди прочего, недавнее решение Закарпатского окружного административного суда о прекращении деятельности благотворительного фонда «Приемная независимого депутата Европейского парламента Бейлы Ковача». Суд таким образом удовлетворил иск прокуратуры, обвинившей фонд в нарушении украинского законодательства, ведь депутат Б. Ковач является представителем праворадикальной партии Венгрии «За лучшую Венгрию» («Йоббик»), которая в своей политической программе декларирует необходимость возвращения Закарпатья в состав Венгерской Республики.

О том, что венгерское меньшинство в Украине нуждается в автономии, заявил недавно также премьер-министр Венгрии В. Орбан, посетивший в конце сентября с визитом Закарпатскую область.

Эксперты обратили внимание на контекст этого визита – он совпал с прекращением Венгрией поставок природного газа в Украину. В частности, 24 сентября оператор венгерской газотранспортной системы компания FGSZ

сообщила о прекращении транзита газа из Евросоюза в Украину. Своё решение правительство Венгрии объяснило заботой о собственных национальных интересах. Как заявил В. Орбан, «украинцы могут на нас надеяться, но мы не можем помогать другим, если это представляет угрозу нашей собственной энергетической безопасности». Кроме того, характерно, что о необходимости автономии для венгров Закарпатья В. Орбан заявил в интервью, посвященном итогам его встречи с главой «Газпрома» А. Миллером, в ходе которой он также выразил надежду на продолжение тесного сотрудничества с российской компанией.

Еще один важный аспект, на который обращают внимание обозреватели, – заявление первого замглавы Закарпатского облсовета Л. Брензовича о том, что венгры Закарпатья готовят иск против Украины в Европейский суд. Заявление было сделано 28 сентября уже после визита В. Orbana в Украину. Причиной обращения в суд стал отказ украинского ЦИК дать возможность закарпатским венграм избрать на выборах-2014 своего представителя в парламенте. Напомним, ранее общество венгерской культуры Закарпатья подало в Центризбирком заявление с просьбой создать в Закарпатье мажоритарный округ с учетом интересов венгерской общины. Однако ЦИК отказалась выполнить эту просьбу.

Очевидно, что решение вопросов самоопределения этнических меньшинств Закарпатья находится в тесной связи с ходом международного политического процесса и особенностями экономических отношений между его участниками.

Тем временем украинская сторона старается обосновать свою позицию по этим вопросам исходя из тезиса, что сообщения об активизации борьбы за федерализацию в Закарпатье – политтехнологический ход ее политических оппонентов, один из эпизодов информационной кампании, направленной против политики украинского правительства.

В частности, отечественные СМИ, комментируя итоги Конгресса русинской и венгерской общин Закарпатья и их обращение к международному сообществу с просьбой оказать содействие в признании итогов референдумов 1991 г. о федеральном статусе Закарпатской области, подчеркнули, что участники мероприятия на самом деле не представляют интересы этих меньшинств и являются «самозванцами». В подтверждение этого приводятся мнения руководителей закарпатских русинских организаций, не поддержавших конгресс.

Так, представитель краевого общества подкарпатских русинов Н. Бобринец заявил, что мероприятие не было легитимным. «Там нет действительно наших людей. Там есть люди, которые живут за границей. И не хотелось бы, чтобы нашу судьбу – судьбу русинов, решали люди, которые не живут на нашей земле и не переживают за будущее нашей земли и будущее нас, русинов... Очень неприятно, что на проблемах Закарпатья люди из-за границы хотят заработать деньги. Зато наш человек, наш русин, который живет на Подкарпатье, не хочет ни проблем, ни войн. И я думаю, что любые попытки раскрутить проблемы в нашем... крае потерпят фиаско...»

Я уверен, что ни один человек не будет поддерживать акции сопротивления, акции, которые ведут к дестабилизации».

Ю. Продан из Закарпатского областного научно-культурологического общества им. Духновича, комментируя конгресс, заявил, что он «не может представлять интересы народа». По его словам, «ни одна русинская организация из Закарпатья не делегировала полномочия этим личностям для решения ее судьбы... Этот конгресс выгоден нашему недругу В. Путину, в первую очередь. И только за его деньги делаются все эти дела».

Похожего мнения придерживается и представитель народного совета Подкарпатской Руси Н. Староста. Он подчеркивает, что русинское движение двуполярное: есть европейская направленность и пророссийская, при этом доля пророссийского движения очень мала. В такой ситуации говорить про автономию – провокация. «Самое интересное, что они нашли радикальных, как говорится, пророссийских венгров, которые не представляют даже у нас на Закарпатье какую-то политическую силу. Потому что “Йоббик” на Закарпатье практически не имеет поддержки. Мы это понимаем, мы это знаем. Просто создается такая информационная война, которая направлена на то, чтобы дестабилизировать ситуацию у нас. Мы понимаем, что Закарпатье для России представляет большой геополитический интерес. И для этого все это делается», – заявляет Н. Староста. В то же время он считает, что украинская власть пойдет на то, чтобы предоставить местным общинам больше полномочий. «Если власть пойдет на то, чтобы наша культура, наши национальные традиции были сохранены – нам больше нечего не надо, – говорит Н. Староста. – Нас признали в 22 странах мира. Мы идем в Европу, и в Европе национальные общины – это один из приоритетов. И я говорю, что если мы идем в Европу, она рано или поздно заставит Украину нас признать. Однозначно, что так оно и будет. В данный момент говорить на эту тему, спекулировать не нужно. И это приведет только к тому, что будет война, а нам этого не нужно». Русинский активист также предупреждает, что политические противники украинской власти готовят провокативные действия на Закарпатье для того, чтобы продемонстрировать, что в регионе очень сильны сепаратистские настроения. «Для россиян в данное время нужна картинка. Картинка для того, чтобы показать, что здесь, на Закарпатье, есть люди, которые выступают за автономию или больше чем за автономию – за независимость. Я бы хотел предупредить о фейках и провокациях. В данный момент должна сработать власть, наша власть. Нужно собрать всех представителей национальных меньшинств и сделать серьезное заявление. Нужно предупредить то, что будет».

Таким образом, проукраински настроенная часть русинов Закарпатья сегодня не считает своевременным обсуждение вопроса об автономии.

В то же время обзреватели, критически настроенные по отношению к политике украинской власти, указывают, что она заинтересована в раздроблении русинского движения, часть которого выступает за восстановление русинской государственности. Украинское правительство, по их мнению, будет использовать любые предлоги для пресечения любых

инициатив по изменению статуса Закарпатья, рассматривая их как проявление сепаратизма и посягательство на единство и целостность властной вертикали.

При этом разнонаправленность этнической ориентации русинов способствует общей политической дезориентации как в Закарпатье, так и на территории европейских государств.

Фактором, который мог бы противодействовать росту сепаратистских настроений в регионе, может быть эффективное решение его социально-экономических проблем, ведь экономические причины сепаратизма представляются столь же важными, как и его идеологические и этнополитические предпосылки.

Дальнейший ход этих процессов, по мнению экспертов, во многом будет определяться исходом противостояния на Юго-Востоке Украины, урегулированием наиболее острых вопросов международных отношений, общими перспективами политической и экономической стабилизации в Украине, эффективностью информационной политики власти и инициативами, направленными на организацию широкого общественного диалога по проблемам самоопределения национальных меньшинств и межнациональных отношений.

Освіта і суспільство

В. Галах, канд. іст. наук,
мол. наук. співроб. відділу науково-аналітичної обробки та поширення інформації у сфері освіти
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Інформаційно-аналітичний огляд головних подій у сфері освіти (жовтень 2014 р.)

Урочисті заходи з нагоди Дня працівників освіти.

На базі *Луцького педагогічного коледжу* 2 жовтня пройшло урочисте засідання за участі представників влади та освітян, на якому нагородами (почесними грамотами, подяками міського голови, іменними преміями) були відзначені кращі педагоги Волинської області.

У сесійній залі *Кіровоградської обласної ради* 2 жовтня відбувся святковий захід до Дня працівників освіти, учасниками якого стали педагогічні працівники краю. Освітняни отримали нагороди за високі результати у своїй роботі – грамоти ВРУ, обласні премії імені В.О. Сухомлинського тощо, які були вручені керівникам навчальних закладів, науково-педагогічним працівникам, котрі підготували призерів Всеукраїнських етапів олімпіад і конкурсу-захисту наукових робіт МАН. Також педагоги отримали грамоти та подяки Кіровоградської обласної держадміністрації, обласної ради, департаменту освіти і науки ОДА.

У *Вінницькому музичному драматичному театрі ім. Садовського* 30 вересня представники влади області привітали освітян із професійним святом. Понад 30 педагогічних працівників отримали грамоти та грошові премії від обласної ради та ОДА. Нагороджено також 27 навчальних закладів на загальну суму 450 тис. грн.

У рамках урочистостей, які відбулися 1 жовтня в комунальному закладі *«Концертний зал ім. М. І. Глінки» Запорізької ОДА*, було відзначено 32 кращих представника дошкільних, позашкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, які отримали обласні педагогічні премії в розмірі 8 тис. грн кожна.

В *Одеському національному академічному театрі опери та балету* 2 жовтня проходив святковий захід, присвячений Дню працівників освіти. Державними нагородами, відзнаками, почесними грамотами та цінним подарунком було вшановано кращих педагогів.

У *Червоноармійському районі Донецької області* 3 жовтня у загальноосвітніх школах та дошкільних навчальних закладах пройшли урочистості до Дня працівників освіти. Грамотами райдержадміністрації, районної ради та районного відділу освіти за значний особистий внесок у розвиток освіти району, вагомі результати в справі навчання і виховання підростаючого покоління та в зв'язку з професійним святом було нагороджено кращих педагогів.

В *Академічному палаці культури та відпочинку Буковинського державного медичного університету* 3 жовтня відбулися урочистості з нагоди професійного свята освітян. Кращі педагогічні працівники Чернівецької області були відзначені щорічною премією О. Поповича та почесними грамотами.

2 жовтня освітяни *Івано-Франківщини* зібралися на урочистостях із нагоди Дня працівників освіти. Серед них – представники педагогічних установ: викладачі ВНЗ та закладів професійно-технічної освіти, методисти, учителі й вихователі, керівники навчальних закладів, ветерани педагогічної праці, заслужені вчителі України, переможці й лауреати Всеукраїнського конкурсу «Учитель року». У межах заходу освітяни отримали держані нагороди та премії. Було відзначено також переможців обласного конкурсу «Учитель року».

Департаментом освіти, науки та молоді Миколаївської ОДА 2 жовтня проведено обласний освітянський форум, присвячений Дню працівників освіти. Кращі педагоги області отримали дипломи в номінаціях: «Дошкільна освіта», «Загальна середня освіта», «Позашкільна освіта», «Професійно-технічна освіта», «Вища освіта», «Управління навчальним закладом» та інші подяки й відзнаки.

3 жовтня 2014 р. у *Харківському національному академічному театрі опери та балету ім. М. В. Лисенка* відбулися урочистості з нагоди Дня працівників освіти. Участь у святкуванні взяли представники освіти та влади. У рамках заходу кращі педагоги Харківщини були відзначені почесними грамотами й подяками.

2 жовтня 2014 р. у сесійній залі *Тернопільської обласної ради* відбулося урочисте засідання з нагоди відзначення Дня працівників освіти. Під час заходу керівники влади регіону нагородили грамотами ОДА й обласної ради 45 освітян (*За матеріалами офіційного веб-сайту МОН України* (<http://www.mon.gov.ua/ua/regionalnews/2014-10-03>). – 2014. – 3.10; *офіційного веб-сайту Управління освіти Волинської ОДА* (<http://www.uon.voladm.gov.ua/news/volyn/vidznacheno-krashchykh-pedagogiv-oblasti/>). – 2014. – 6.10; *офіційного веб-сайту Департаменту освіти і науки Кіровоградської ОДА* (<http://osvita.kr-admin.gov.ua/index.php/golovni-podiji/1353-urochistosti-do-dnya-pratsivnika-osviti>). – 2014. – 6.10; *офіційного інтернет-представництва Вінницької ОДА* (http://www.vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs/Doc%D0%94%D0%95%D0%9F%D0%909PFHKK). – 2014. – 6.10; *офіційного веб-сайту Запорізької ОДА* (<http://www.zoda.gov.ua/news/25037/zaporizki-osvityani-priymajut-vitannya-z-profesiynim-svyatom.html>). – 2014. – 7.10; *веб-сайта Департаменту освіти і науки Одеської ОДА* (<http://osvita.odessa.gov.ua/novosti/osvtyan-odewini-vtali-z-profesjnim-svyatom/>). – 2014. – 7.10; *офіційного веб-сайта Департаменту освіти, науки та молоді Миколаївської ОДА* (<http://www.oblosvita.mk.ua/index.php/novyny/2273-na-mykolaivshchyni-provedeno-oblasnyi-osvitianskiy-forum-prysviachenyi-dniu-pratsivnykiv-osvity>). – 2014. – 7.10; *офіційного веб-сайту Донецької ОДА* (<http://donoda.gov.ua/?lang=ua&sec=02.03.10&iface=Public&cmd=view&args=id:21569>). – 2014. – 8.10; *офіційного веб-сайту Департаменту освіти і науки Чернівецької ОДА* (<http://oblosvita.com/slayder/13399-vdbulisya-urochistost-z-nagodi-dnya-pracvnikv-osvti.html>). – 2014. – 8.10; *офіційного веб-порталу Департаменту освіти, науки, сім'ї, молоді та спорту Івано-Франківської ОДА* (<http://osvita.if.ua/index.php?act=page&idp=454>). – 2014. – 8.10; *веб-сайту Департаменту освіти і науки Харківської ОДА* (<http://guonkh.gov.ua/news/7361.html>). – 2014. – 8.10; *веб-сайту Департаменту освіти і науки Тернопільської ОДА* (<http://www.osvita.te.gov.ua/0667.html>). – 2014. – 9.10).

Напередодні Дня працівників освіти Президент України *Петро Порошенко* провів зустріч із переможцями Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2014» та вручив їм державні нагороди (Указ Президента України № 750/2014 про відзначення здобутків педагогів оприлюднено на офіційному інтернет-представництві глави держави).

У зустрічі також взяли участь заступник голови Адміністрації Президента України *І. Гринів*, міністр освіти і науки України *С. Квіт*, радник Президента *Ю. Богуцький*. Напередодні в МОН України також відбулася зустріч заступника міністра освіти і науки *А. Гевка*, представників департаменту загальної середньої, дошкільної освіти МОН, Інституту

інноваційних технологій та змісту освіти з учителями-переможцями Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2014».

За значний особистий внесок у розвиток національної освіти, високу педагогічну майстерність та вагомі професійні здобутки присвоєні почесні звання: «Заслужений вчитель України» – *Бухтій Ользі Володимирівні* (вчительці Нерубайського навчально-виховного комплексу «школа-гімназія» Біляївського району Одеської області), *Красоті Олександрі Володимирівні* (вчительці Вільшанської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів Вільшанської районної ради, Кіровоградська область), *Петриченко Ользі Вікторівні* (вчительці Артемівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 18 Артемівської міської ради, Донецька область), *Швачці Юрію Михайловичу* (вчителю Старокозацького навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів – гімназія» Білгород-Дністровського району, Одеська область); «Заслужений працівник освіти України» – *Коваленку Сергію Петровичу* (директорові навчально-виховного комплексу «Олександрійський колегіум-спеціалізована школа» Олександрійської міської ради, Кіровоградська область) *(За матеріалами офіційного інтернет-представництва Президента України Петра Порошенка (<http://www.president.gov.ua/news/31319.html>). – 2014. – 6.10; офіційного веб-сайту МОН України (<http://www.mon.gov.ua/ua/actually/37647-u-mon-vidbulasya-zustrich-z-uchitelyami-peremogetsyami-vseukrayinskogo-konkursu-uchitel-roku--2014>). – 2014. – 2.10; газети «Освіта України» № 37, від 6 жовтня 2014 р., с. 7).*

3 жовтня в МОН України відбулася зустріч з оглядовою місією ЄС – ООН – СБ (Місія представників Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй та Світового банку) із питань формування плану відновлення Донбасу та створення моделі фінансової підтримки регіону. Участь у заході взяли заступник міністра освіти і науки *О. Дніпров*, старший радник з питань відродження *Д. Басуні*, представник ЮНІСЕФ (UNICEF) в Україні, координатор проектів з питань здоров'я та розвитку молоді *О. Сакович* та старший програмний менеджер проекту «Програма розвитку ООН» (UNDP) *К. Рибальченко*.

Під час зустрічі *Д. Басуні* розповів про завдання місії та її мету, високо оцінив співпрацю МОН України з UNICEF та UNDP. Він зазначив, що перебування місії в Україні розділено на два етапи: перший – це вивчення ситуації та потреб постраждалого регіону, другий – швидке реагування на найбільш критичні виклики. За його словами, вивчення потреб і складання програми надання допомоги в довгостроковій перспективі є наступним етапом місії. Сторони домовилися про подальшу співпрацю в цьому напрямі. За результатами роботи було розроблено план надання допомоги для відновлення Донбасу *(За матеріалами офіційного веб-порталу органів виконавчої влади України «Урядовий портал» (http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247652926). – 2014. –*

3.10; офіційного веб-сайту МОН України (<http://www.mon.gov.ua/ua/news/37716-u-mon-vidbulasya-zustrich-z-oglyadovoyu-misieyu-es-oon-sb>). – 2014. – 3.10).

30 вересня в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка відбулося засідання президії Співки ректорів ВНЗ України, на якому обговорювалися реалізація Закону України «Про вищу освіту», освітні реформи, результати й умови вступної кампанії, організація навчального процесу в рамках економічної кризи та інші актуальні питання.

3 жовтня в Українському кризовому медіа-центрі за участі міністра освіти й науки С. Квіта та представників провідних українських університетів, за підтримки благодійного фонду «Відродження» відбувся круглий стіл щодо імплементації нового Закону України «Про вищу освіту». Під час зустрічі обговорювалися проблеми його впровадження, зокрема, необхідність зміни низки нормативних актів, Бюджетного кодексу. Учасники заходу домовилися координувати зусилля університетів, влади та ЗМІ.

10 жовтня в НАПН України було проведено круглий стіл для керівників вищих навчальних закладів «Автономія та відповідальність ВНЗ», присвячений імплементації Закону України «Про вищу освіту», за участі голови Комітету ВРУ України з питань науки і освіти Л. Гриневич, першого заступника міністра освіти і науки України І. Совсун, президента НАПН В. Кременя та ін. (За матеріалами газети «Освіта» №39-40 від 24 вересня – 1 жовтня 2014 р., с. 2, газети «Освіта України» № 37 від 6 жовтня 2014 р., с. 4–5; офіційного веб-сайту МОН (<http://www.mon.gov.ua/ua/actually/37725-implementatsiya-zakonu-pro-vischu-osvitu-potrebue-seryoznoyi-koordinatsiyi-vnz-i-ministerstva,-zmin-u-svidomosti-osvityan,-osvityani-pro-reformu-vischoyi-shkoli>). – 2014. – 6.10).

З огляду на складну суспільно-політичну ситуацію на Сході України та продовження збройного конфлікту на території Донецької й Луганської областей окремі ВНЗ переведено в інші регіони. Зокрема Донецький національний університет продовжуватиме свою роботу у Вінниці, Донецький юридичний інститут – у Кривому Розі; Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля працюватиме на базі Технологічного інституту Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля (м. Северодонецьк Луганської області); Донецький національний технічний університет розміститься на базі Красноармійського індустріального інституту Донецького національного технічного університету; Луганський національний університет тимчасово розташується на базі Старобільського факультету Луганського національного університету ім. Т. Г. Шевченка (За матеріалами газети «Освіта України» № 37 від 6 жовтня 2014 р., с. 5;

офіційного веб-сайту МОН України (<http://www.mon.gov.ua/ua/news/37857-tri-universiteti-donbasu-timchasovo-pominyayut-propisku>). – 2014. – 7.10; освітнього порталу «Педпреса» (<http://pedpresa.com.ua/blog/108834-shidnoukrajinskyj-natsionalnyj-universytet-imeni-volodymyra-dalya-perejide-dosjevjerodonetsku.html>). – 2014. – 7.10).

Шість українських університетів увійшли до світового рейтингу QS World University Rankings. Два з них потрапили до ТОП–500 – *Київський національний університет ім. Тараса Шевченка* (місце 421–430) і *Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна* (481–490). Інші вітчизняні ВНЗ посіли нижчі місця – *НТУ України «Київський політехнічний інститут»* (551–600), *Сумський державний університет* (651–600), *Донецький національний університет* (700+) і *Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»* (701+).

Очолили світовий рейтинг північноамериканські та англійські виші: перше місце – QS World University Rankings – *Массачусетський технологічний інститут* (США), друге поділили *Кембриджський університет* та *Імперський коледж Лондона* (Велика Британія), четверте посів *Гарвардський університет* (США), п'яте зайняли *Оксфордський університет* та *Університетський коледж Лондона* (Велика Британія) (*За матеріалами газети «Освіта України» № 36 від 29 вересня 2014 р., с. 2*).

23 вересня в Педагогічному музеї України (м. Київ) відбулося урочисте відкриття виставки «Василь Сухомлинський захищає дисертацію» (до 96-ї річниці від дня народження відомого педагога). На заході були присутні почесні гості: академік-секретар Відділення загальної педагогіки і філософії освіти НАПН України *О. Сухомлинська*, директор Київського міського будинку вчителя *Л. Мельник*, заступник директора Інституту педагогіки НАПН України *М. Головка*, учений секретар Інституту педагогіки НАПН України *Л. Березівська*, завідувач лабораторії історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України *Н. Дічек*, головний редактор «Педагогічної газети» *Л. Рапіна*, а також співробітники підвідомчих установ НАПН України та студенти Педагогічного інституту Київського університету ім. Бориса Грінченка.

У *Кіровоградському державному педагогічному університеті ім. Володимира Винниченка* на факультеті педагогіки та психології до дня народження великого педагога пройшов тиждень святкувань, зокрема було організовано різні конкурси та конференція, присвячена життю і творчості *В. Сухомлинського*.

Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти спільно з відділом освіти Горохівської райдержадміністрації провели педагогічні читання «Проблеми розвитку творчої особистості у педагогічній спадщині *В. Сухомлинського*».

Миколаївський муніципальний колегіум ім. В. Д. Чайки в рамках ХХІ Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» провели урочисту зустріч педагогічного колективу з науковцями. Участь у заході взяли директор педагогічного інституту Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського, д-р пед. наук, проф. *І. Осадченко*, завідувач лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України, д-р пед. наук *Г. Ватківська*, д-р пед. наук, проф. НАПН України *Н. Дічек*; д-р пед. наук, проф. Національного університету ім. М. Драгоманова *М. Марусинец*.

Науково-дослідна лабораторія «В.О. Сухомлинський і школа ХХІ століття» (Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини) вшанувала пам'ять видатного педагога, провівши науково-методичний семінар «Сонце Василя Олександровича Сухомлинського». Участь у заході взяли д-р пед. наук, проф. *Д. Пащенко*, канд. пед. наук, доц. *Л. Ткачук*, завідувач науково-дослідної лабораторії «В. О. Сухомлинський і школа ХХІ ст.» *А. Чередник*, д-р пед. наук, проф., дійсний член НАПН України, керівник лабораторії *В. Кузь* та ін.

У Миколаївському національному університеті ім. В. О. Сухомлинського в рамках проведення ХХІ Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: вчимося толерантності» відбулася низка заходів: VII Міжнародна науково-практична конференція, круглий стіл «Педагогічна та батьківська мудрість виховання», виставка «Миколаївські адресати В. О. Сухомлинського» та ін. (За матеріалами «Педагогічної газети» № 9, за вересень 2014 р., с. 8; офіційного веб-порталу НАПН України (<http://naps.gov.ua/ua/press/releases/408/>). – 2014. – 3.10; веб-порталу Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (http://www.kspu.kr.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1399%3A2014-10-06-13-57-33&catid=34%3Alast-news&Itemid=126&lang=uk). – 2014. – 6.10; веб-сайту Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (http://vipro.org.ua/view_news.php?id=979). – 2014. – 3.10; веб-сайту Миколаївського муніципального колегіуму імені В. Д. Чайки (http://colegium.mk.ua/news/ednannja_naukovciv_i_praktikiv_pedagogiv_mikolajivskogo_municipalnogo_kolegiumu/2014-10-01-206). – 2014. – 1.10; веб-порталу науково-дослідної лабораторії «В.О. Сухомлинський і школа ХХІ століття» (<http://sukhomlynsky.udpu.org.ua/?p=489>). – 2014. – 3.10; веб-сайту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського: (<http://mdu.edu.ua/news>). – 2014. – 6.10).

У МОН України відбулася зустріч міністра освіти і науки України *С. Квіта* з представниками Всеукраїнського товариства «Просвіта»: головою товариства, поетом *П. Мовчаном*, заступником голови, проф. *О. Пономарівим*, відповідальним секретарем, заслуженим працівником освіти України *М. Нестерчуком*.

Під час прийому обговорювалися питання співпраці «Просвіти» з МОН України в напрямі утвердження української мови як державної та підтримки суспільно важливих освітніх проектів. Сторони домовилися про майбутню зустріч у більш широкому представницькому форматі для координації спільних дій та для збільшення авторитету української мови в системі освіти, сучасних навчальних програм, українознавчої складової змісту національної освіти (За матеріалами офіційного веб-сайту МОН України (<http://www.mon.gov.ua/ua/actually/37830-sergiy-kvit-zustrivsvya-z-predstavnikami-vseukrayinskogo-tovaristva-prosvita-imeni-tarasa-shevchenka>). – 2014. – 7.10).

1 жовтня відбулася зустріч президента НАПН України В. Кременя з представниками Британської ради в Україні: незалежним освітнім консультантом і директором компанії Pat Killingley Education Ltd. *П. Кіллінглі* і менеджером освітніх програм Британської ради в Україні *Л. Таценко*.

В обговоренні напрямів подальшої співпраці між Британською радою і НАПН України взяли також участь перший віце-президент НАПН України *В. Луговий*, перший заступник директора з науково-дослідної роботи Інституту вищої освіти НАПН України *С. Калашнікова*, начальник відділу міжнародних наукових зв'язків НАПН України *П. Доценко*.

Пріоритетним напрямом відносин, на думку учасників зустрічі, має стати співпраця у сфері осучаснення діяльності керівників університетів. *В. Кремень* наголосив на важливості розширення різноманітних можливостей інтеграції України у європейський освітній простір та зазначив, що налагодження співпраці НАПН України і Британської ради є невеликим внеском у побудову демократичної європейської України (За матеріалами офіційного веб-порталу НАПН України (<http://naps.gov.ua/ua/press/releases/419/>). – 2014. – 7.10).

Проблеми інформатизації

Н. Вітушко, завідділу технологій електронної обробки інформації НЮБ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Перевірка інформації на достовірність у процесі підготовки джерельної бази бібліотечного аналітичного продукту в умовах інформаційного протистояння

У статті розглянуто роль інформації у формуванні системи національної безпеки в умовах інформаційного протистояння, особливості подання інформації в електронному інформаційному просторі, роль електронних ЗМІ в поширенні недостовірної інформації, причини цього явища. Досліджено особливості організації в цих умовах одного з етапів процесу підготовки бібліотечного інформаційно-аналітичного дослідження – етапу

перевірки інформації на достовірність (на прикладі практики Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади – СІАЗ і Національної юридичної бібліотеки Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського).

Ключові слова: інформаційне протистояння, електронні ЗМІ, бібліотека, інформаційно-аналітичне дослідження, джерельна база, тематичний запит, достовірність інформації, джерело інформації, інформаційний простір.

Соціальна взаємодія суб'єктів глобалізації у сучасному світі крім позитивних форм має і негативні. Однією з таких форм є інформаційне протистояння, концептуальні засади якого полягають у поширенні в інформаційному просторі супротивника недостовірної інформації для впливу на оцінки, наміри та орієнтацію населення і осіб, що ухвалюють державні рішення. При цьому ЗМІ виступають у ролі важливого інструмента введення достовірних і недостовірних фактів у інформаційний обіг.

Сьогодні ми маємо нагоду спостерігати масштабні операції з інформаційного (і як наслідок – морально-психологічного) впливу ЗМІ на суспільство, кінцевим результатом яких є вибух незадоволення або паніки серед населення, деструктивних дій різних соціальних груп. На нейтралізацію такого впливу витрачається чимало часу, сил і коштів¹.

За таких умов роль бібліотек як центрів зосередження, опрацювання та підготовки для суспільного використання достовірної інформації поступово зростає [9, с. 127]. Забезпечуючи задекларований у Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» вільний доступ громадян до інформації, бібліотечні установи мають розширювати процес співробітництва з громадськістю шляхом введення в суспільний обіг нових інформаційно-аналітичних продуктів, побудованих на достовірній інформації.

На думку дослідників сучасних інформаційних процесів, можливості бібліотек у цьому сенсі мають широкі перспективи. Важливе місце в теоретичному осмисленні цих питань належить працям В. Горового. Велику увагу розкриттю окремих аспектів бібліотечного інформаційно-аналітичного виробництва приділили у своїх роботах Т. Гранчак, І. Давидова. Чимало важливих питань стосовно ролі інформації у суспільному житті розкривають у своїх дослідженнях такі фахівці, як В. Келле, Р. Крейг, Г. Почепцов, В. Шмаков, Т. Ойзерман.

Дослідниками зроблені висновки, які підтверджуються практикою СІАЗ і НЮБ НБУВ, про те, що характерними особливостями інформаційних протистоянь в умовах глобалізації є не лише зростаюча агресивність інформації у світовій мережі, а й урізноманітнення методів введення в обіг недостовірної інформації, що сприяє більшій довірі до неї з боку пересічних

¹ Детальніше див.: Ржевская В. Украина на острие информационной войны. Стратегия выживания // NovostiUA.net (<http://novostiua.net/stati/55618-ukraina-na-ostrie-informacionnoy-voyny-strategiya-vyzhivaniya.html>). – 2014. – 26.04; Заява щодо стану часткової мобілізації до лав Державної прикордонної служби України // Урядовий портал http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247166545&cat_id=244277212). – 2014. – 2.04.

користувачів. Зокрема, це примітивізація ситуацій; маскуванню інформації, спрямованої на зміну поведінки певної групи людей, під стереотипи, які вже існують у цій групі та ін.

Отже, метою цієї статті є розгляд питання достовірності інформації на прикладі сучасних інтернет-ресурсів, які сьогодні професійно використовуються бібліотеками в процесі інформаційно-аналітичного виробництва і які дають можливість обробляти великий масив інформації з можливістю оперативного аналізу усіх аспектів суспільних процесів в Україні та світі.

Для співробітників бібліотечних інформаційно-аналітичних підрозділів Інтернет є не лише невичерпним джерелом інформації, а й джерелом різноманітних проблем, однією з яких є перевірка інформаційної бази аналітичного дослідження на достовірність.

Досвід роботи СІАЗ і НЮБ НБУВ показує: висловлення великого стратега Наполеона про чотири газети, що можуть заподіяти більше зла, ніж стотисячна армія, є актуальним й сьогодні. З невеликим уточненням: одне недостовірне інтернет-повідомлення може мати більш руйнівну силу, ніж чотири наполеонівські газети.

Щоправда, з цього приводу існує й інша думка. Як повідомляє Академія української преси (АУП), за рівнем достовірності в поданні інформації інтернет-медіа серйозно обігнали друковані ЗМІ, радіо та телебачення. Згідно з результатами експертного опитування, яке було проведено в січні 2014 р., щодо інформування про події на Євромайдані, якщо друкована преса по середньому показнику «повнота освітлення» одержала 3,2 бала за п'ятибальною шкалою, то Інтернет – 4,7 балів. При цьому достовірність матеріалів у газетах експерти оцінили у 2,9 балів, у мережі Інтернет – у 4,1 бала [6].

Не спростовуючи результатів цього дослідження, автор дозволить собі зробити невелике уточнення: об'єктом дослідження була важлива та резонансна для суспільства тема, яка об'єднала активних громадян в один табір. В інформаційних протистояннях таких таборів буває декілька. І недостовірна інформація є серйозною зброєю кожного з них. Знання ж про її виникнення, розповсюдження та дію сприяють грамотній побудові профілактичних заходів з її нейтралізації [7].

На сьогодні існує чимало визначень стосовно недостовірної інформації. Зокрема, «Общезкономический и экономико-математический объяснительный словарь» Л. Лопатнікова (<http://slovar-lopaticnikov.ru/slovar/d/dostovernost-informacii/>) визначає достовірність інформації (reliability information), як відповідність прийнятого повідомлення тому, що передається. Кількісне її визначення ґрунтується на ймовірності виникнення помилок при передачі інформації.

За визначенням Вікіпедії, достовірність – це властивість інформації бути правильно сприйнятою, імовірність відсутності помилок, безсумнівна вірність наведених відомостей, які сприймає людина.

Практична робота дає змогу автору дещо розширити ці визначення і до перелічених вище якостей достовірної інформації додати: її адекватність реальним подіям і реальному часу, коли вони відбулись.

Недостовірна інформація існує в Інтернеті завжди, що пояснюється особливостями його існування. У періоди інформаційного протистояння продукування недостовірної інформації активізується. Найчастіше вона з'являється у сфері новинних ресурсів, що пояснюється їх оперативністю та популярністю, і відповідно – швидким поширенням в інтернет-середовищі.

Широко використовуються для поширення недостовірної інформації й інші популярні ресурси. Зокрема, ми одержуємо новини про найгучніші та цікаві події від очевидців: з блогів і соціальних мереж. Недосвідченість у роботі з інформацією, не завжди достатній інтелектуальний рівень певної кількості користувачів цих ресурсів сприяє швидкому поширенню² недостовірної інформації, особливо якщо вона носить провокаційно-емоційне забарвлення, або є чорним піаром. Через певний час вона, як правило, спростовується, але мету досягнуто – жорсткі дискусії навколо інформації часто призводять до конфронтації окремих груп населення.

Останнім часом значно поширилося таке явище, як «фейкова» (фальшива) інформація. Це – новини, сторінки в соціальних мережах, підроблені під рейтингові сайти, за допомогою яких певні групи людей або окремі особи привертають увагу суспільства до недостовірних подій некоректним шляхом³. Подібна інформація, зокрема, «фейкові» новини, розповсюджуються з великою швидкістю, поступово поповнюючись новими подробицями, які є реакцією користувачів соціальних мереж (резонансна інформація може довго «поститись» і навіть сприяти створенню нових груп).

Можливості Інтернету дають змогу створювати псевдореальних персонажів, наділяючи їх вигаданою історією, яких користувачі вважатимуть цілком реальними. Може бути інша ситуація: одна особа поширює інформацію з різних акаунтів від імені вигаданих людей, «засмічуючи» своїми повідомленнями інформаційний простір інтернет-середовища.

Разом з тим інтернет-спільнота навчилася боротись із таким явищем: в українському сегменті Інтернету реалізується проект, який перевіряє новини та факти із ЗМІ та соціальних мереж: stopfake.org (<http://www.stopfake.org/>). Цей та інші подібні ресурси⁴ можна використовувати під час перевірки достовірності інформації.

Вкидаючи «фейкову» інформацію в Інтернет, її автори враховують таку особливість мережі, як анонімність, можливість множинної дії. Фальшиві матеріали можуть одночасно просуватися через велику кількість сайтів, форумів, блогів, гостьових книг. При цьому у користувачів, які зустрічають

² Шляхом легалізації через інтернет-сайти.

³ Під некоректним шляхом автор має на увазі створення фальшивих сайтів, блогів, за допомогою яких поширюється недостовірна інформація. При цьому часто страждає репутація як справжнього сайту, блогу, так і його авторів.

⁴ У лютому - березні діяв сайт Фейк-Контроль (<http://fakecontrol.org/>).

одну й ту саму інформацію в різних місцях, складається враження, що вона є достовірною.

Однією з найпопулярніших соціальних мереж, інформація якої потребує ретельної перевірки, є сервіс мікроблогів Twitter, на якому чимала кількість журналістів шукають матеріал для статей – на акаунтах відомих політиків, письменників, громадських діячів, які мають велику кількість прихильників-«фоловерів»⁵.

Варто згадати слова відомого журналіста, редактора газети The Washington Post Б. Вудворда: першим важливим завданням інформаційного співробітника під час підготовки джерельної бази аналітичного дослідження є збирання інформації, але ще важливішим є ретельна перевірка достовірності фактів [8, с. 105].

Розглянемо інші шляхи появи в ресурсах Інтернету недостовірних матеріалів. Одними з перших на сьогодні, як правило, нову інформацію подають інформаційні агенції. Вона є короткою за змістом, без оцінок і прогнозів. Але ЗМІ, готуючи на її базі свої матеріали, змінюють акценти, подають новини в різному контексті. Тому одне й те саме повідомлення з різних джерел інформації сприйматиметься по-різному. Це можна пояснити тим, що:

- ЗМІ працюють з різною аудиторією, тому форма подання матеріалів відрізняється (теоретична версія);
- напрями інтерпретації матеріалу визначають власники та спонсори видань (прагматична версія).

Зважаючи на те, що достовірність інформації залежить від самих видань, аналітикам слід звертати увагу на першоджерело, уважно вивчати факти, які лежать в основі інформації, ретельно перевіряти сумнівні відомості. Така робота дає змогу виявити не лише дезінформацію, а й дані, спотворені під час використання технічних засобів зв'язку [4]. Фактичні помилки можуть також виникнути в результаті неточного цитування, смислової та термінологічної плутанини, перекладу з іншої мови.

Значним чином на достовірність інформації впливає її автор. Тому під час підготовки джерельної бази інформаційно-аналітичного дослідження з обережністю необхідно ставитись до матеріалів журналістів, відомих своїми скандальними статтями. Навіть якщо їх передрукували солідні видання. Іноді це може статися через надмірне прагнення донести до суспільства невідомий аспект резонансної події. Іноді електронні ЗМІ вдаються до таких дій із завуальованою метою підвищення щоденного рейтингу.

Недостовірною (через неможливість її перевірити) дослідник має вважати інформацію, що надходить до видань з «конфіденційних» джерел,

⁵ Національна фундація науки США виділила Уеллслейському коледжу півмільйона доларів на створення додатка, здатного вимірювати рівень достовірності інформації, опублікованої у Twitter та інших соціальних мережах. Прилад визначатиме, чи можна вірити автору, враховуючи наявність підтверджень його заміток з інших джерел і ступінь довіри до нього інших користувачів [5].

навіть якщо матеріал містить посилання на організацію, яку представляє «джерело».

Якщо прізвище автора публікації є невідомим, необхідно ознайомитися з іншими його роботами, спробувати проаналізувати їх на предмет використання скандальних фактів, лобіювання інтересів конкретних організацій або осіб. Аналіз значної кількості статей за тривалий час, блогу автора, сторінок у соціальних мережах, відгуків читачів на його роботи нададуть можливість зробити висновок стосовно статусу автора в електронному інформаційному середовищі, його компетентності. Значно підвищує ступінь достовірності матеріалів той факт, що автор є представником певної офіційної установи.

Дослідникам слід звернути увагу на те, що матеріал може мати недостовірний характер, якщо автор:

- 1) посилається у публікації на нерейтингові джерела за наявності рейтингових з порушеної теми;
- 2) використав сумнівні факти або документи, отримані неофіційним шляхом;
- 3) зосередив увагу лише на тих повідомленнях, які підтверджують його припущення;
- 4) приховує від користувачів частину інформації;
- 5) перебільшує або зменшує значення частини інформації.

Наявність однієї з вказаних тенденцій може бути результатом того, що автор або сам не володіє всією інформацією, або виконує певне замовлення.

Якість інформації сьогодні страждає і через те, що у процес її виробництва та представлення в інформаційному просторі включилася значна частина суспільства. З одного боку, це сприяє розширенню можливостей для вивільнення її творчого потенціалу, з іншого – до процесу інфотворення приєднується дедалі більше некваліфікованих учасників, а також людей, що часто переслідують шкідливі для суспільства цілі [2, с. 11].

Сприяє цьому не лише легкість створення персональних сторінок у Живому Журналі (LiveJournal) або соцмережах, а й поява численних сайтів, власники яких з метою популяризації ресурсу та в умовах недостатнього фінансування некритично ставляться до якості матеріалів, часто вимагаючи від авторів лише дотримання правил стосовно невикористання агресивної лексики та радикальних ідей.

Розглянемо можливості перевірки інформації за допомогою аналізу сайтів, на яких вона розміщена.

Згідно з В. Шляпентохом, інформація має безперервний характер, але в інформаційно-аналітичній роботі, особливо якщо вона має оперативний характер, а в період інформаційного протистояння саме такий вид інформації є важливим як для дослідників, так і для користувачів, найчастіше використовується факт – інформація про конкретну подію, що відбулася в конкретний момент у конкретному місці. Її достовірність і повинен перевіряти дослідник. При цьому він має враховувати такі важливі властивості інформації, як:

1) здатність до спотворення при передачі – мінімізація спотворення залежить від здібностей джерела інформації точно та сумлінно передавати факти.

2) «старіння» – те, що було достовірним учора, може бути недостовірним сьогодні, у зміненій реальності.

Крім того, інформація повинна мати посилання на першоджерело. Якщо воно відсутнє (особливо у випадку наведення статистичних даних, даних соціологічних досліджень, висновків або оцінок офіційних осіб тощо), матеріал не заслуговує на довіру.

Про високий рівень достовірності матеріалу можна говорити лише тоді, коли журналісти, експерти, науковці чітко відстежують шлях надходження первинної інформації з метою недопущення її перекручування. Зокрема, останнє відбувається внаслідок нашарування на неї під час передруку з першоджерела додаткових інформаційних блоків, що містять так звану авторську інтерпретацію (аналітичну, емоційну або замовлену).

У випадку, коли першоджерело є загальновідомим (відбувається передрук сайтами інформації з одного авторитетного ресурсу), його статус гарантує достовірність інформації. Відомі ресурси не ризикуватимуть ним заради сумнівних сенсацій. Разом з тим навіть вони не застраховані від випадкових помилок, спричинених онлайн-форматом існування електронних ЗМІ.

У випадку, коли встановити першоджерело інформації складно, існує імовірність того, що інформацію цілеспрямовано вводять в інтернет-простір з метою маніпулювання суспільною думкою. Створюючи, за О. Григор'євим, «інформаційну хвилю», недостовірні матеріали спочатку через низку джерел-посередників вводять в інформаційний обіг, а потім на його основі готується більш докладний матеріал [3]. При цьому в очах читачів він приймає характер достовірного, оскільки містить численні посилання на інші інтернет-видання.

Але і наявність першоджерела не є визначальним показником достовірності матеріалу. Чимало інформації в мережі виглядає повноцінною тільки завдяки ореолу, яким користувачі оточують Інтернет⁶, і завдяки легкості, з якою можна створити сайт, на вигляд такий же якісний та професійний, як сайти друкованих ЗМІ.

Досліднику слід враховувати той факт, що будь-яку інформацію вилучити з мережі дуже важко: легкість, з якою вони копіюється та тиражується в Інтернеті, гарантує її швидке та широке розповсюдження. І навіть якщо недостовірну інформацію видаляє один ресурс, вона продовжує існувати на інших і має досить тривале життя.

На думку фахівців, сьогодні, у період розвитку соціальних медіа, професіональні журналісти втрачають можливість керування інформацією, оскільки громадськість сама інформує громадян про актуальні події. Очіма спостерігачів, безпосередніх учасників подій, фахівців.

⁶ Мережа настільки органічно ввійшла в життя сучасної людини, що інформація з неї сприймається такою ж достовірною, як інформація книг, довідників та енциклопедій.

За оцінками дослідників, зокрема Д. Уорліка, Д. Пенрод, блоги, поєднавши в собі читання, письмо та оприлюднення власних думок в Інтернеті, стали для людини початку XXI ст. важливим засобом самовиявлення та інструментом для розвитку особистих навичок грамотності, школою викладу власних думок, спільного оволодіння знаннями, а отже, і дієвим інструментом навчання. Люди на іншому кінці процесу обміну інформацією отримують інформацію, що вже «обросла» чиймись думками, новими фактами. «До гри увійшов новий механізм збільшення достовірності» [11, с. 197].

Чи можна вважати блоги джерелом, аналогічним ЗМІ? Достовірність матеріалів ЗМІ, особливо електронних, у періоди різноманітних конфліктів, інформаційних протистоянь тощо викликає чимало запитань. Разом з тим рейтингові друковані ЗМІ та інтернет-видання прагнуть подавати перевірену інформацію. І не лише тому, що дбають про свій професійний авторитет. А тому, що несуть правову відповідальність за свої матеріали.

Ті електронні ресурси, які не зареєстровані як ЗМІ, не мають і їхніх правових обов'язків. А за умови легкого видалення зі своїх сторінок недостовірної інформації, можуть розміщувати її на замовлення. І відповідна репутація (слід підкреслити – колективна, за якою часто не стоїть жодних імен, а контактні дані замінює «форма зворотного зв'язку») іноді навіть підвищує їхній рейтинг.

Відомі блогери несуть моральну відповідальність перед суспільством за подану інформацію⁷. Крім того, на підвищення популярності свого блогу вони витрачають чимало часу, тому не можуть дозволити собі використовувати неперевірену інформацію, адже у випадку викриття інтернет-співтовариство має чимало засобів для руйнування персональної репутації за короткий термін.

Разом з тим нерідко блогери надають увазі громадськості цікаву інформацію, яку не можна знайти в ЗМІ, і достовірність якої крім автора не може підтвердити ніхто. Використовувати її потрібно обережно. Звичайно, мова не йде про блоги державних установ, державних чиновників, офіційні блоги компаній. Щоправда, і офіційні ресурси можуть надати користувачу недостовірну інформацію: у випадку вручання в їхню роботу хакерів.

Але оскільки це відбувається рідко, наявність у матеріалі посилань на офіційні електронні ресурси органів державної влади, інформаційних агентств, наукових академічних структур тощо є важливим доказом достовірності інформації.

⁷ Щоправда вже існує і досвід правової відповідальності, але він викликав критику інтернет-спільноти: з 1 серпня 2014 р. у РФ вступає в силу так званий закон про блогерів – зміни до Закону «Про інформацію, інформаційні технології і про захист інформації та окремі законодавчі акти Російської Федерації з питань впорядкування обміну інформацією з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж», за яким вводиться поняття «блогер» – власник сайту з відвідуванням більше 3 тис. користувачів на добу. Блогерів серед іншого зобов'язують «перевіряти достовірність інформації до її розміщення та негайно видаляти її у разі недостовірності» [10].

Якщо такі посилання відсутні, а матеріал містить у собі звернення до певного документа, такий документ треба знайти на відповідному офіційному сайті та проаналізувати його на предмет:

- де і ким він був створений;
- чи є він чинним;
- чи є він відкритим, і якщо ні, то яким чином і з якою метою його оприлюднили;
- як можна переконатися в тому, що його зміст є правдивим [1, с. 97].

Перевірити достовірність інформації можна також шляхом звернення до альтернативних джерел або внутрішнього аналізу матеріалу. Використовуючи його, особливу увагу слід звернути на:

- позитивний або негативний характер публікації;
- логіку подання фактів, відсутність або наявність великих розривів між окремими фактами однієї події;
- логіку оцінки фактів;
- характер подання матеріалу (інформаційний, авторитарний, емоційно напружений, дискусійний);
- характер висновку (категоричний, запитальний, відсутність висновку з адресуванням стосовно його визначення до читачів).

Обов'язково слід враховувати, що упередженість підходу автора до проблеми може маскуватись під нібито об'єктивний розгляд різних точок зору. При цьому на захист однієї він наводитиме виключно слабкі аргументи, іншої – тільки вагомі.

Відомі дослідники Інтернету К. Шерман та Г. Прайс радять користувачам під час оцінки достовірності інформації використовувати такі ж самі фільтри, як і під час використання друкованої продукції: той факт, що інформація є надрукованою, не є доказом її достовірності і навпаки.

Отже, сучасний інформаційний простір, зокрема Інтернет, крім виконання функцій обміну думками та отримання інформації його користувачами в період інформаційного протистояння, стає об'єктом і засобом інформаційного керування. Серед користувачів мережі з'являються групи людей або окремі особи, які навмисно поширюють помилкову або спотворену інформацію.

За таких умов співробітники бібліотечних інформаційних структур мають критично підходити до відібраної з Інтернету інформації під час підготовки джерельної бази аналітичного дослідження.

Щоб зорієнтуватися у світі інформації, необхідно володіти навичками грамотного її пошуку, аналізу джерел, навчитися критично відбирати та оцінювати її, перевіряти факти.

Відповідальне ставлення до достовірності інформації, яку бібліотечні установи вводять у суспільний обіг, є важливим елементом інформаційної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Бель Б. Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика / Б. Бель, О. Бурмагін, Т. Патора, О. Хоменок. – К., 2013. – 190 с.
2. Горова С. Інтернет-ЗМІ як об'єкт бібліотечної інформаційної діяльності : монографія / С. Горова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 208 с.
3. Григорьев А. В. О некоторых методах проверки достоверности информации из открытых источников / А. В. Григорьев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.amulet-group.ru/print.htm?id=865&str=5>. – Загл. с экрана.
4. Достоверность информации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/business/4173>. – Загл. с экрана.
5. Исследователи учатся определять достоверность информации в Twitter [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://masterhitech.ru/technology/21-issledovateli-uchatsya-opredelyat-dostovernost-informacii-v-twitter.html>. – Загл. с экрана.
6. Названы наиболее объективные украинские СМИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://inpress.ua/ru/society/24184-internetmedia-priznany-naibolee-obektivnymi-smi>. – Загл. с экрана.
7. Національний регулятор звернувся до «Радіо Ера» стосовно трансляції спільних із «Голосом Росії» інформаційних передач [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nrada.gov.ua/ua/news/radanews/22083.html>. – Назва з екрана.
8. Потятиник Б. В. Інтернет-журналістика / Б. В. Потятиник : навч. посіб. / Львів : ПАІС, 2010. – 246 с.
9. Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, Л. А. Дубровіна та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 246 с.
10. Закон о блогерах начнет действовать с 1 августа [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ok-inform.ru/vlast/12961-zakon-o-blogerakh-nachnet-dejstvovat-s-1-avgusta.html>. – Загл. с экрана.
11. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 220 с.

N. Vitushko,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

THE INFORMATION'S CHECKING FOR VERACITY IN THE PREPARATION OF THE SOURCES'BASE OF LIBRARY'S RESEARCH PRODUCT IN THE INFORMATION CONFRONTATION

The article studies the role of information in the creation of national security system in the informational confrontation circumstances, specifics of representation of information in the electronic media, the role of electronic mass-media in the distribution of unreliable information,

and the reasons of this phenomenon. One of the phases of preparing of informational analytical study is researched – the step when the information is being checked for its reliability and authenticity. Real life examples are used from the practice of the Informational Analytical Service (SIAZ) and the National Law Library of Vernadsky National Library.

Keywords: informational confrontation, electronic mass-media, library, informational analytical, source base, thematic query, reliability of information, source of information, information field.

Н. Витушко,

зав. отделом технологий электронной обработки информации НЮБ НБУВ

ПРОВЕРКА ИНФОРМАЦИИ НА ДОСТОВЕРНОСТЬ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ ИСТОЧНИКОВОЙ БАЗЫ БИБЛИОТЕЧНОГО АНАЛИТИЧЕСКОГО ПРОДУКТА В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОТИВОСТОЯНИЯ

В статье рассматривается роль информации в формировании системы национальной безопасности в условиях информационного противостояния, особенности представления информации в электронном информационном пространстве, роль электронных СМИ в распространении недостоверной информации, причины этого явления. Исследуются особенности организации в этих условиях одного из этапов процесса подготовки библиотечного информационно – аналитического исследования – этапа проверки информации на достоверность (на примере практики Службы информационно-аналитического обеспечения органов государственной власти – «СІАЗ» и Национальной юридической библиотеки Национальной библиотеки Украины шимени В. И. Вернадского).

Ключевые слова: информационное противостояние, электронные СМИ, библиотека, информационно – аналитическое исследование, источниковая база, тематический запрос, достоверность информации, источник информации, информационное пространство.

До уваги держслужбовця

Т. Добко, керівник Центру науково-бібліографічної інформації НБУВ, завідділу довідково-бібліографічного обслуговування,
Ю. Левченко, мол. наук. співроб. відділу довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ

Люстрація

Бібліографія⁸ (1993–2014 рр.)

(Продовження. Початок у попередньому номері)

Проекти Законів України

51. Дейниченко В. Концепція перманентної люстрації (очищення) влади в Україні [Електронний ресурс] / В. Дейниченко // Спільнота кращих державних службовців України. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://kds.org.ua/presentation/dejnichenko-vf-lyustratsiya-permanentnaya-kontsepsiya>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 17.02.2013.

52. Довгаль С. Судді відбулися переляком? : після гучно розрекламованої люстрації служителі кривосуддя можуть спати спокійно / Сергій Довгаль // Україна молода. – 2014. – 17 квіт. – С. 6.

53. Доній О. Люстрація чи ротація? / О. Доній // Україна молода. – 2005. – 19 січ. – С. 5.

54. Є люстрація! // Демокр. Україна. – 2014. – 11 квіт. – С. 6.
Прийняття Верховною Радою України 8 квіт. 2014 р. законопроекту № 4378-1 «Про відновлення довіри до судової системи України».

55. Євсєєв Є. Люстрація по-українському: очищення влади чи «полювання на відьом»? : [«круглий стіл» з пробл. люстрації в Україні] / Є. Євсєєв // Демокр. Україна. – 2005. – 2 лют. – С. 7.

56. Жига Г. Дятлів – до лазні! : [пробл. запровадження люстрації в Україні] / Г. Жига // Укр. газ. – 2007. – 19–25 квіт. – С. 3.

57. Журналісти матимуть максимальний доступ до проведення люстрації : законопроект про люстрацію, прийнятий за основу, узгоджений з громадськістю, і є компромісним. Про це на вчорашньому брифінгу заявив голова фракції «Свобода» Олег Тягнибок // Голос України. – 2014. – 15 серп. – С. 3.

⁸ Видання, наявні у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, супроводжуються шифрами, газети подаються без шифрів.

58. Зареєстровано законопроект про люстрацію [Електронний ресурс] // Українська Гельсінська спілка з прав людини : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – 2005. – 3 лют. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1107456190>

У Верховній Раді народні депутати В. Червоний, А. Шкіль та С. Олексіюк зареєстрували перший законопроект про люстрацію (проект № 7028).

59. Захаров С. Концепція проекту закону про люстрацію / С. Захаров, В. Яворський // Права людини : інформ. бюл. Харків. правозахис. групи. – 2014. – № 7. – С. 4–6.

Ж69470

60. Захарченко П. Люстрація в міліції: погляд науковців / П. Захарченко, О. Циганов // Іменем закону : громад.-прав. тижневик МВС України. – 2005. – № 10. – С. 5.

61. Зизда О. Люстрация или кадровая чистка власти : [законопроект «Про люстрацію»] / О. Зизда // Юрид. практика. – 2005. – 14 февр. – С. 6.

62. Кажанов С. Немного о «новых» методах внедрения демократии / С. Кажанов // 2000 : еженедельник. – 2005. – 1–7 апр. – С. F 4–5.

63. Калашник Ю. В. Люстрація як засіб подолання корупції в Україні / Ю. В. Калашник // Матеріали XVI Звітної студентської наукової конференції (м. Одеса, 20 квітня 2013 року) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Студент. наук. т-во. – Одеса, 2013. – Т. 2. – С. 57–60.

В354723/2

64. Карпунцов В. Люстрація в системі правосуддя [Електронний ресурс] / Валерій Карпунцов // Українська правда : газета. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 31.03.2014.

65. Катриченко Т. Закон є. Чи буде довіра? : або Неправові методи під час розмови про ... право / Тетяна Катриченко, Анна Черевко // День. – 2014. – 10 квіт. – С. 4. – Комент.: Микола Замковенко «Люстрацію потрібно проводити не лише в судовій системі, а й у МВС, СБУ, КМУ, АП, ВР ...»; Карл Волох «... Шанси серйозно почистити суддівську вертикаль досить високі»; Павло Петренко: «Ми засуджуємо всіх, хто увірвався до Верховного Суду і застосовував силу проти суддів».

Про ухвалення Верховною Радою України Закону «Про відновлення довіри до судової системи України», зокрема, проведення люстрації суддів.

66. Кіровоградський майдан сформував вимоги і створив люстраційний

комітет // Зорі над Синюхою. – 2014. – 1 берез. – С. 2.

Про створення обласного люстраційного комітету та перелік вимог Кіровоградського майдану.

67. Козаченко П. Готова ли Украина к люстрации. Комментарии экспертов [Электронный ресурс] / Павел Козаченко // Городской Дозор : [веб-сайт]. – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://dozor.kharkov.ua/news/politics/1150741.html>. – Загл. с экрана. – Дата публикации: 16.05.2014.

68. Лавриненко І. Адвокати – про люстрацію суддів: старі порядки залишаться / Інга Лавриненко // Ракурс : веб-портал. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://ua.racurs.ua/514-advokaty-pro-lustraciju-suddiv>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 15.05.2014.

69. Лебідь Н. Королівство прямих люстер : [ідея проведення в Україні люстрації набула вигляду законопроекту] / Н. Лебідь, О. Шиманський // Україна молода. – 2005. – 16 лют. – С. 6.

70. Лук'яненко Л. Не треба плутати сьогодишню проблему кадрів з проблемою люстрації / Левко Лук'яненко : [бесіда з нар. депутатом України щодо необхідності ухвалення закону про люстрацію / розмову провела О. Доломан] // Віче. – 2005. – № 2. – С. 46–48.

Ж14474

71. Люстрация: провести нельзя заговорить [Электронный ресурс] // УНІАН : информ. агентство : [веб-сайт]. – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://www.unian.net/politics/928312-lyustratsiya-provesti-nelzya-zagovorit.html>. – Загл. с экрана. – Дата публикации: 13.06.2014.

72. Люстрация в Украине провалена? [Электронный ресурс] // Українська правда : [веб-сайт]. – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/06/13/7028877/?attempt=1>. – Загл. с экрана. – Дата публикации: 13.06.2014.

73. Люстрація [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енцикл. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Люстрація>. – Назва з екрана. – Дата останнього правлення: 3 лип. 2014 р.

74. Майборода Р. В. До питання про походження та зміст поняття «люстрація» / Р. В. Майборода // Вісн. Київ. славіст. ун-ту. – 2005. – Вип. 23. – С. 106–115.

75. Макух Я. Д. Ротація кадрів / Я.Д. Макух // Внутрішня політика держави: сутність, принципи, методологія : наук.-практ. конф. за міжнар.

участю. – Львів, 2005. – Ч.2. – С.220–226.
В349390/2

76. Маринович М. Роздуми про заслужену кару, люстрацію та милосердя [Електронний ресурс] / Мирослав Маринович // Критика : часопис. – 2005. – Рік 9, чис. 1/2. – С. 87–88. – Режим доступу: <http://krytyka.com/ua/articles/rozdumy-pro-zasluzhenu-karu-lyustratsiyu-ta-myloserdya>. – Назва з екрана.
Ж15651

77. Матеріали по темі: люстрація [Електронний ресурс] // LB.ua. Избранное для всех : [веб-сайт]. – Електрон. дан. – [К., 2014]. – Режим доступу: http://lb.ua/tags/879_lyustratsiya.html. – Загл. с екрана.

78. Мигович Р. Судей вызовут на допрос : люстрация, о которой так долго говорили, обретает законодательные формы. Первым документом из этой обоймы оказался закон о восстановлении доверия к судебной системе / Роман Мигович // Труд. Украина. – 2014. – 5–11 мая. – С. 2.

79. Мироненко А. Без права на портфель : [в Верхов. Раде зарегистрировали проект закона о люстрации] / А. Мироненко // Киев. ведомости. – 2005. – 9 февр. – С. 4.

80. Морально-етичні засади розвитку державної служби України: європейський та вітчизняний досвід / [Серьогін С. М. [та ін.] ; за заг. ред. С. М. Серьогіна] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2007. – 288, [1] с.
Ва724155

81. Музиченко Я. Що потрібно для люстрації? [Електронний ресурс] / Ярослава Музиченко // Україна молода. – 2014. – 8 квіт. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2442/188/86799/>. – Назва з екрана.

Про міжнародну конференцію «Люстрація: рішення для України», що відбулася у Києві, на якій обговорили міжнародний досвід та ознайомилися з кількома люстраційними законопроектами, підготовленими останнім часом в Україні.

82. Нижник Н. Актуальные вопросы дисциплинарной ответственности государственных служащих в Украине / Н. Нижник, О. Муза // Ежегодник украинского права. – 2012. – № 4. – С. 234-243.
Ж74263

83. Нисневич Ю. А. Люстрация как инструмент противодействия коррупции / Ю. А. Нисневич, П. Рожич // Полис (Полит. исслед.). – 2014. –

№ 1. – С. 109–130.

84. Олександрів С. Чиновники декларуватимуть не тільки майно і статки, а й інтереси : люстрація чиновників допоможе боротися з корупцією. Про це на вчорашньому брифінгу заявив голова Комітету Верховної Ради з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією Віктор Чумак / Сергій Олександрів // Голос України. – 2014. – 11 черв. – С. 2.

85. Олещик Я. Люстрация / Я. Олещик, П. Осик, М. Петшак // Сравнит. конституц. обозрение. – 2009. – № 2. – С. 39–46.
Ж68798

86. Очищення влади – воля народу // Голос України. – 2014. – 6 серп. – С. 2.

Проект закону «Про очищення влади», підготовлений до розгляду у Верховній Раді Громадським люстраційним комітетом та представниками партії «ВОЛЯ».

87. Петренко П. Д. Ми повинні забезпечити нову якість роботи органів юстиції та повернути до них довіру громадськості / П. Д. Петренко // Бюл. М-ва юстиції України. – 2014. – № 3. – С. 5–7 : портр.

Основні тези відеоконференції Міністра юстиції України з керівниками головних управлінь юстиції (28.02.2014 р.), темою якої стали пріоритетні напрями діяльності Мін'юсту України щодо вдосконалення функціонування вітчизняних органів юстиції.

Ж16817

88. Портников В. Люстрація, мати порядку: чому люстрація в Україні не приведе до очищення влади / Віталій Портников // Контракти. – 2012. – 21 трав. – С. 6.

89. Портнов А. Проект про очищення влади не відповідає євростандартам / Андрій Портнов [Електронний ресурс] // Закон і бізнес. – 2014. – 25 серп. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/96918-proekt_zakonu_pro_ochischennya_vladi_ne_vidpovidae_evrostand.html. – Назва з екрана.

90. Русначенко А. Чи потрібна Україні люстрація? / А. Русначенко // Від імперії – до України / А. Русначенко. – К. : Укр. видавн. спілка, 2009. – С. 294–302.

ВА714285

91. Сверстюк Е. Свободовская «альтернатива» о люстрации... / Е. Сверстюк, А. Дуда, А. Охримович // Зеркало недели. – 2005. – 18 февр. – С. 19.

92. Сергиенко О. Иллюстрации к «люстрации» / О. Сергиенко // 2000 : еженедельник. – 2005. – 1–7 апр. – F 4.

93. Симоненко Е. Вопрос люстрации в Украине в оценках экспертов и активистов / Е. Симоненко // Україна: події, факти, коментарі. – 2014. – № 13. – С. 18–27.

Ж70838

Те саме: [Електронний ресурс] // Україна: події, факти, коментарі Електрон. дані. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images%5Cukraine%5C2014%5Cukr13.pdf>. – Назва з екрана.

94. Слющинський Б. В. Особливості процесу зміни правлячих еліт у період політичної та соціальної структуризації суспільства // Нова парадигма. – Запоріжжя, 2000. – Вип.18. – С.161–171.

Ж69541

95. Соболев Є. «Очищувати владу вже ніхто не хоче» : Голова люстраційного комітету розповів про те, хто і чому саботує зміни у владних коридорах / Єгор Соболев; бесіду вів Юрій Грицик // Експрес. – 2014. – 19–26 черв. – С. 4.

96. Соболев Є. «Процес люстрації заблоковано» : голова Люстраційного комітету про трюки влади, кремлівську агентуру та необхідність створення державних органів наново / Єгор Соболев; спілкувався Богдан Буткевич // Укр. тиждень. – 2014. – № 28 (11–17 лип.) – С. 14–16.

97. Соболев Є. Що зробив Люстраційний комітет за 100 днів [Електронний ресурс] / Є. Соболев // Українська правда. Блоги : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/sobolev/5390f504d3b7d/>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 06.06.2014.

98. Тимошук О. Люстрація: погляд правозахисників / Олександра Тимошук // Юрид. вісн. України. – 2014. – № 12 (берез.). – С. 4.

99. Тимошук О. Нові-старі призначення голів судів, або Чому не працює люстраційний закон / Олександра Тимошук // Юрид. вісн. України. – 2014. – 26 квітня–2 травня, № 17. – С. 5.

100. Туркевич І. Очищення без магії / Ігор Туркевич // Коментарі. – 2014. – 7 лют. (№ 4). – С. 6–7.

Те саме: [Електронний ресурс] // Коментарі : веб-сайт. – Електрон.

дан. – Режим доступа: <http://gazeta.comments.ua/?art=1391695276>. – Загл. с экрана.

Аналізуються законодавчі ініціативи щодо застосування люстрації.